

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

โดยนางปัทมา สมิตะสิริ และคณะ

เดือนมีนาคม พ.ศ.2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและพัฒนากองทุนเพื่อแข่งขันเวทีโดยชุมชน
ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

โดยนางปัทมา สมิตะสิริ และคณะ

เดือนมีนาคม พ.ศ.2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัย

นางปัทมา สมิตะสิริ	หัวหน้าโครงการ
นางจรรววรรณ โปษยานนท์	นักวิจัยพี่เลี้ยง
นายมนโนชญ์ เทศอินทร์	นักวิจัยชุมชน
นายบุญช่วย กิตติวัชรพงศ์	นักวิจัยชุมชน
นายบุญส่ง ปิงเมือง	นักวิจัยชุมชน
นายมานพ เฉพาะธรรม	นักวิจัยชุมชน
นายภราดร บุญสม	นักวิจัยชุมชน
นายสัมพันธ์ ชัยอุปละ	นักวิจัยชุมชน
นายเด่น จันตะนาเขต	นักวิจัยชุมชน
นายบุญสม เงินเย็น	นักวิจัยชุมชน
นายสุรพล นามหน่อ	นักวิจัยชุมชน
นายนวล ตาเตี้ยว	นักวิจัยชุมชน
นางกัญญา ฤกษ์จิตต์	นักวิจัยชุมชน
นางอลิษา รัตนชีวร	นักวิจัยชุมชน
นายสุรเดช แซ่จ้าว	นักวิจัยชุมชน
นายสมบุญ ฤกษ์จิตต์	นักวิจัยชุมชน
นายกิตติชัย ปิงเมือง	นักวิจัยชุมชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค)

ชุดโครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำนำ

รายงานวิจัยโครงการ “การศึกษาและพัฒนากองท้องที่ยาวเชิงนิเวศโดยชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อมูลการวิจัย และที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เพื่อวิจัย และพัฒนาชุมชนแม่กาจากศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ ไปสู่การอนุรักษ์ พัฒนา และสร้างประโยชน์ อย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับชุมชนแม่กา โดยนำการท้องที่ยาวเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา การเสนอ ข้อมูลมีตั้งแต่ข้อมูลในอดีตก่อนการดำเนินโครงการ และขั้นตอน วิธีการ การดำเนินกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการในโครงการ ตลอดจนผลที่มาจากการดำเนินโครงการในระยะเวลาประมาณ 2 ปี จนถึงเดือน เมษายนที่มีความก้าวหน้าเกี่ยวกับการที่มีภาคเอกชนเข้าร่วมให้การสนับสนุนการดำเนินงานตาม โครงการ และแนวคิดที่เกิดจากการดำเนินโครงการ

แม้ว่าการดำเนินกิจกรรมตามโครงการจะก่อให้เกิดผลที่น่าพอใจแก่คณะวิจัยได้ในระดับหนึ่ง จากการที่สร้างประโยชน์อันเป็นรูปธรรมให้แก่ชุมชน อย่างไรก็ตามยังพบว่ามีสิ่งที่ต้องพัฒนาในอีก หลายด้านเพื่อให้การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาที่เกิดขึ้นมั่นคง และขยายครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น และ ในประเด็นที่แตกต่างออกไปเพื่อให้เป็นการพัฒนาที่มีการบูรณาการและเกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่าง จริงจังและยั่งยืน

การดำเนินโครงการที่ผ่านมาได้รับความร่วมมือ สนับสนุนจากบุคคลจำนวนมาก ทั้งที่อยู่ใน ชุมชน และภายนอก ทั้งจากส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชน ทั้งผู้สูงอายุ และเยาวชนในชุมชน ใน สถาบันการศึกษา ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลแม่กาและจากจังหวัดอื่นๆ ทั้งเยาวชนในระดับประถมศึกษาจนถึง อุดมศึกษา ทั้งที่เป็นพระในศาสนาพุทธ-คริสต์ เป็นผู้ประกอบอาชีพหลากหลายเช่นเกษตรกร ครูใน โรงเรียน อาจารย์จากมหาวิทยาลัย นักพัฒนาเอกชน นักธุรกิจ สล่า(ช่าง)ผู้เชี่ยวชาญในศิลปะพื้นเมือง แขนงต่างๆ ซึ่งไม่อาจกล่าวได้หมดสิ้นในที่นี้ ที่สำคัญยิ่งคือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการที่มากกว่าการให้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการวิจัย ซึ่ง คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2549

สารบัญ

บทที่	เรื่อง	หน้า
	คำนำ	
1	บทนำ	1-6
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย	2
	คำถามหลักของการวิจัย	2
	ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย	3
	ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
	งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	3
	กรอบแนวคิดการวิจัย	4
	นิยามศัพท์ในการวิจัย	4
2	ข้อมูลพื้นฐานชุมชน และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7-37
	ข้อมูลพื้นฐานชุมชน	7
	เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
	1.นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใน ระดับประเทศ	9
	2.การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่ง ท่องเที่ยวธรรมชาติ	9
	3.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน	12
	4.การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	25
	-ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลแม่กา	26
	-ทิศทางและความต้องการของชุมชนในการ พัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว	31
	-ข้อเสนอจากการวิจัย	34

บทที่	เรื่อง	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย	38-42
	วิธีการและแนวทางการดำเนินการวิจัย	38
	ขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล-ดำเนินงานฯ	40
	วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	42
4	ผลการวิจัย-พัฒนา	43-88
	1.ส่วนที่กำหนดในวัตถุประสงค์การวิจัย (คำถามการวิจัย)	43
	2.ส่วนที่เป็นผลกระทบจากการดำเนินการวิจัย-พัฒนา	84
5	สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	89-114
	สรุปผลการวิจัย	89
	1.ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์การวิจัยฯ	89
	2.ผลที่เกิดขึ้นตามแผนงานที่กำหนดฯ	90
	3.ผล-ปรากฏการณ์ ที่ปรากฏที่นอกเหนือจากที่กำหนด	100
	ไว้ในวัตถุประสงค์ และแผนดำเนินโครงการ	
	อภิปรายผลการวิจัย	103
	1.หลักการสำคัญในการดำเนินงาน	103
	2.ปัญหาที่พบในการดำเนินงานตามโครงการ	107
	3.บทเรียนสำคัญ และข้อเสนอแนะจากการดำเนินโครงการ	111

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ที่	เรื่อง
1	การสื่อสารสู่ชุมชน และบุคคลภายนอกในการดำเนิน โครงการ “ศึกษาและพัฒนากอง ท้องที่บริเวณเชิงนิเวศโดยชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา” -จดหมายข่าวโครงการฯ-เอกสารการประชุม/การจัดเวที/เอกสารเผยแพร่
2	โครงการต่างๆ ที่นำเสนอเพื่อการดำเนินงาน/การดำเนินการตามแผนงานในโครงการฯ
3	แบบฟอร์มที่ใช้ในโครงการฯ -ด้านการเงิน-ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยในประเด็นศึกษาที่กำหนด-เป็นเครื่องมือการดำเนินงานตามโครงการ-การประเมินการดำเนินงานในโครงการ
4	การรวบรวมความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในกิจกรรมสำคัญๆ ของโครงการ -ข้อมูลจากการศึกษาดูงาน และสรุปความคิดเห็นจากการศึกษาดูงานนักวิจัยชุมชน ระหว่างวันที่ 26-28 พฤษภาคม 2547 ณ แหล่งเรียนรู้ในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย-ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมเวที “นำเสนอผลการวิจัย ระยะที่ 1 และแสดงความคิดเห็น-ให้ข้อมูล-ข้อเสนอแนะ การดำเนินโครงการ ระยะที่ 2” จำนวน 5 ครั้ง ระหว่างวันที่ 19-25 พฤษภาคม 2547 ณ เวทีชุมชน 5 เวทีในตำบลแม่กา-ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการดำเนินกิจกรรมในโครงการจาก “เวทีระดมความคิด “ ศักยภาพ ทิศทาง และอนาคตในการพัฒนาแม่กาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเรียนรู้” ในวันที่ 24 มกราคม 2549-ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม “ทัวร์นำร่อง” ในวันที่ 12-13 กุมภาพันธ์ 2549 ณ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
5	ข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนิน โครงการจากสื่อต่างๆ
6	ประวัติคณะผู้วิจัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ตำบลแม่กา อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการมีมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา มาตั้งอยู่ในชุมชน ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชน ส่งผลให้มีการใช้พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย การค้าขาย การประกอบธุรกิจหอพัก การสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ตลอดจนการซื้อที่ดินบริเวณมหาวิทยาลัยและใกล้เคียงเพื่อเก็งกำไร ซึ่งแม้ดูเหมือนว่าได้เกิดความเจริญขึ้น แต่การขยายตัวของชุมชนโดยปราศจากวางแผนเช่นนี้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตชุมชนอย่างกว้างขวาง ทั้งที่เป็นความเจริญทางวัตถุ และส่วนที่เป็นปัญหาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หรือด้านวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณี จนเป็นที่น่าวิตกว่าหากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลง อาจก่อปัญหาด้านต่างๆ อย่างทวีคูณในเวลาอันใกล้

การพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นวิธีการหนึ่งที่ชุมชนร่วมกันพิจารณาว่าเป็นวิธีที่สามารถนำมาใช้เป็นกลยุทธ์เพื่อรักษาคุณค่าในด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาชุดที่ผ่านมาได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 แต่ไม่มีความเคลื่อนไหวตอบรับความต้องการของชุมชนในเรื่องดังกล่าว จนกระทั่งในปี พ.ศ.2546 เมื่อมหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยาได้สนับสนุนโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน” โดยมีอาจารย์ปัทมา สมิตะสิริ หัวหน้าคณะวิจัยร่วมกับคณะกรรมการวิจัยท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้แทนของชุมชนตำบลแม่กาจากทุกหมู่บ้านได้ร่วมกันศึกษาชุมชนในศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการร่วมเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในพื้นที่ตำบลแม่กา และการจัดทำเวทีระดมความคิดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลแม่กา ได้พบว่าตำบลแม่กามีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หลากหลาย ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสภาพสังคมวัฒนธรรม ด้านศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญา และมีสถานที่ที่น่าสนใจในชุมชน เช่นมหาวิทยาลัยนเรศวร ศูนย์อัญมณี ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์ขยายพันธุ์สัตว์ ศูนย์ขยายพันธุ์พืช อ่างเก็บน้ำแม่ตำ อีกทั้งยังมีทางหลวงแผ่นดินสายพหลโยธิน ลำปาง-เชียงราย ผ่านเกือบทุกหมู่บ้าน (ปัทมา สมิตะสิริ และคณะ , 2546) ผู้นำชุมชน และชาวบ้านซึ่งเชื่อในศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ได้ร่วมกันระดมความคิดเพื่อที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน มีการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนหลายครั้ง และได้ทดลองจัดการท่องเที่ยวโดยมีนิสิตของมหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นผู้เที่ยว ตลอดจนจัดตั้งกลุ่มเพื่อศึกษา

และพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการกำหนดประเด็นการศึกษาเพื่อศึกษาในเชิงลึกเพิ่มขึ้นโดยนำประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงรูปธรรมได้ชัดเจน และมีความเสี่ยงต่อการทำลายสูง เป็นประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยวในชุมชน 3 เรื่อง ได้แก่เรื่อง 1.โบราณคดีชุมชน (ในบริเวณพื้นที่หมู่ 7 บ้านบัวที่พบหลักฐานโบราณวัตถุจำนวนมาก และพบร่องรอยคือเวียง หรือแนวกำแพงเมืองโบราณ) 2.เรื่องนกในพื้นที่ป่า (ในบริเวณหมู่ 1 หม้อแกงทอง หมู่10 บ้านแม่กาท่าข้าม หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว และหมู่18 บ้านแม่คำน้อย ที่มีสภาพเป็นพื้นที่ป่าของตำบลแม่กา) 3.เรื่องประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปี (ศึกษาข้อมูลทุกหมู่บ้าน จำนวน 18 หมู่บ้าน) เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความคิด ตระหนักถึงศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ ซึ่งจะทำให้ชุมชน เกิดกระแสการร่วมกันของประชาชนในการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริม และอันจะนำไปสู่การวางแผนและพัฒนาคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม และมีความยั่งยืนในการพัฒนา ซึ่งอาจมีผลพลอยได้ในการสร้างอาชีพและรายได้แก่ชุมชนจากกิจกรรมท่องเที่ยว ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูล ในพื้นที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้าน
 - โบราณคดีชุมชน (บริเวณพื้นที่หมู่ 7 บ้านบัว)
 - นกในพื้นที่ป่า ในรอบปี (บริเวณหมู่ 1 หม้อแกงทอง หมู่10 บ้านแม่กาท่าข้าม หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว และหมู่18 บ้านแม่คำน้อย ในรอบปี)
 - ประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชน ในรอบปี (ทุกหมู่บ้าน)
2. เพื่อให้ประชาชนตำบลแม่กาตระหนักถึงศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ และเกิดกระแสการอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน มีการร่วมกันของประชาชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์จากศักยภาพเหล่านั้นอย่างยั่งยืน
3. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนโดยการดำเนินการ และการได้รับประโยชน์ร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
4. เพื่อให้กระบวนการ ในการดำเนินโครงการเป็นบทเรียนในการศึกษา พัฒนา และใช้ประโยชน์จากศักยภาพด้านอื่นๆ ที่ชุมชนมีอยู่

คำถามหลักของการวิจัย

1. ข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยาในด้านที่ศึกษาเป็นอย่างไร (ด้านโบราณคดีชุมชน ด้านนกในพื้นที่ป่า ด้านประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปี)

2. การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตามประเด็นที่กำหนด (ตามข้อ 1) สามารถก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากศักยภาพเหล่านั้นได้หรือไม่ อย่างไร
3. ชุมชนสามารถร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชนได้หรือไม่ อย่างไร และมีผลด้านใดบ้างที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว

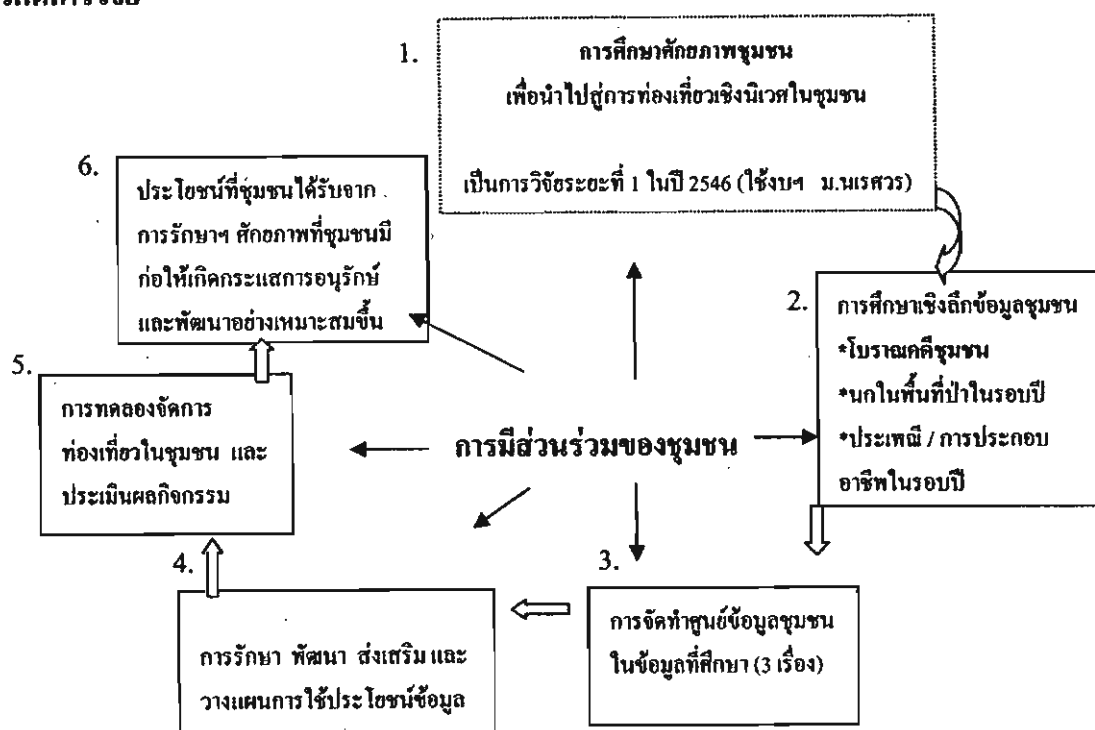
ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. สามารถรวบรวม และจัดทำศูนย์ข้อมูลของตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในประเด็นการศึกษาที่กำหนดได้แก่ ด้าน โบราณคดีชุมชน นกในพื้นที่ป่า และประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชน และจัดทำปฏิทินและแผนที่ท่องเที่ยวของชุมชน
2. ประชาชนตำบลแม่กาเกิดความตระหนักถึงศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ และเกิดกระแสการอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน มีการร่วมกันของประชาชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์จากศักยภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน
3. มีการนำข้อมูลการศึกษาวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน โดยชุมชน มีการร่วมกันวางแผน และดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. กระบวนการ ในการดำเนินโครงการสามารถเป็นบทเรียนในการศึกษา พัฒนา ในการใช้ประโยชน์จากศักยภาพด้านอื่นๆ ของชุมชน ตลอดจนเป็นบทเรียนแก่ชุมชนอื่น ในการดำเนินงานด้านการวิจัย และพัฒนาจากทุนที่ชุมชนมีอยู่

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย รวมระยะเวลา 2 ปี

ระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม 2547 – 31 มีนาคม 2549

กรอบแนวคิดการวิจัย

การดำเนินโครงการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นการดำเนินการเพื่อศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะที่ต่างจากงานวิจัยอื่นๆ เนื่องจากการดำเนินงานในชุมชนซึ่งไม่เคยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวจากภายนอกมาก่อน โดยในระยะที่ 1 ของการวิจัย (ที่ดำเนินการผ่านมาแล้วในปี 2546) เริ่มจากการศึกษาศักยภาพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนมีอยู่(1) และในโครงการนี้ซึ่งเป็นการดำเนินโครงการระยะที่ 2 ได้ดำเนินการศึกษาศักยภาพเด่นๆ ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน(2) โดยจะนำข้อมูลที่ศึกษารวบรวมเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน(3) ในลักษณะการดำเนินการวิจัย-พัฒนาร่วมกับชุมชน...นักวิจัยชุมชน เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยว และสร้างความตระหนักถึง

คุณค่าในศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ โดยมีการทดลองจัดการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในการ

ขั้นตอน ในลักษณะการรวมพลังร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นสุดท้ายของกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆเกี่ยวกับปัญหา และการพัฒนา คือ 1.การค้นหา การพิจารณา และการจัดลำดับความสำคัญ 2.การค้นหาสาเหตุ 3.การค้นหา และ พิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา-การพัฒนา 4.การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 5.การ ประเมินผลของการดำเนินกิจกรรม และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชนเพื่อช่วยให้เกิดการพัฒนามีความ เหมาะสม และมีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และ เป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

ความเข้มแข็งของชุมชน

หมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกัน และร่วมกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอันก่อให้เกิด การพัฒนา และการแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่างๆ เช่นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา วัฒนธรรม อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ด้านคือ 1.ในด้าน จิตใจที่มี คุณธรรม เอื้ออาทร คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ 2.เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างไม่หยุด นิ่ง 3.มีระบบการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน

หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (indigenous-attractions) ที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้ และทำความเข้าใจกับพัฒนาการ ความหลากหลาย วิวัฒนาการ และสภาพแวดล้อมทาง วัฒนธรรมของกลุ่มชน โดยมีให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ ระบบสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร โบราณคดี ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับ ประโยชน์โดยตรงจากการอนุรักษ์ และพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

โบราณคดีชุมชน

หมายถึงแบบแผนการศึกษาวิจัย และกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งที่เป็นของเก่า หรือมรดกตกทอดมาจากอดีต และวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ยังใช้ประโยชน์ในปัจจุบันไปพร้อมๆ กันทั้งใน ด้าน สถานที่ วัตถุสิ่งของ เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ มีความหมายในมิติที่เกี่ยวข้องกับทั้งเรื่อง โบราณคดี หรืออดีตของสังคมในระดับชาติ หรือระดับโลก และเรื่องโบราณคดีที่เป็นอดีตของชาวบ้าน ในปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นไม่นาน โดยที่มิได้เป็นการกำหนดอายุตามแนวทางวิชาการ โบราณคดีเฉพาะใน ระบบสากลเท่านั้น และเป็นการศึกษาวิจัย และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในลักษณะการมีส่วน ร่วมอย่างแท้จริงของผู้คนจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

วัฒนธรรมประเพณีในรอบปี

หมายถึงการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมการแสดงออกของประชาชน ที่มีการปฏิบัติ สืบต่อกันมาในชุมชน ในวันสำคัญต่างๆ ของชุมชน ตามความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา ในช่วงระยะเวลา 1 ปีแรก (พฤษภาคม 2547 ถึง เมษายน 2548) ที่ดำเนิน โครงการวิจัย จากพฤติกรรมแสดงออกของ ประชาชน ในพื้นที่เป้าหมายการศึกษาวิจัย ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

การประกอบอาชีพในรอบปี

หมายถึงการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลการประกอบอาชีพของประชาชน ที่มีการปฏิบัติในชุมชน ในช่วงระยะเวลา 1 ปีแรก (พฤษภาคม 2547 ถึง เมษายน 2548) ที่ดำเนิน โครงการวิจัย โดยเน้นในอาชีพ ด้านเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัยคือที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

นกในพื้นที่ป่า

หมายถึงการศึกษาเพื่อรวบรวมชนิด ช่วงเวลาที่พบนก ในพื้นที่วิจัยซึ่งได้แก่บริเวณป่าแม่กา ในหมู่บ้านที่กำหนดเป็นเส้นทางการศึกษาในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในช่วงระยะเวลา 1 ปีแรก (พฤษภาคม 2547 ถึง เมษายน 2548) ที่ดำเนิน โครงการวิจัย

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน และเอกสาร-งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

ตำบลแม่กาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด พะเยา โดยมีข้อมูลเกี่ยวกับภูมิประเทศคือมีพื้นที่ 131,696 ตร.กม. (82,310 ไร่) ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสลับภูเขาเป็นพื้นที่ราบ 24,637 ไร่ (ร้อยละ 30) ภูเขา 51,253 ไร่ (ร้อยละ 62.27) พื้นน้ำ 6,420 ไร่ (ร้อยละ 7.80)

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลแม่คำ (เทศบาลเมือง) จังหวัดพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลบ้านร้อง อำเภองาว จังหวัดลำปาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลป่าห้วย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลแม่นาเรื่อ และตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ประชากรประกอบด้วยคนเมือง และชาวไทยภูเขา ซึ่งมีอยู่ 2 เผ่าคือเผ่าเข้า และเผ่าลือขอ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม(ร้อยละ 60) รับจ้างทั่วไป(ร้อยละ 20) ค้าขาย(ร้อยละ 15) และรับราชการ(ร้อยละ 5)ในห้วงเวลาดังแต่ปีพ.ศ.2542เป็นต้นมาได้มีความพยายามในการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อพัฒนาให้ชุมชนแม่กาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่ามียังมีปัจจัยเกื้อหนุนด้านสภาพธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนที่น่าสนใจ ประกอบกับระยะทางที่ไม่ห่างไกลจากถนนสายหลัก (พหลโยธินเชียงราย-ลำปาง)

ในปี พ.ศ. 2546 มีการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน โดยการศึกษาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกด้านและความต้องการของชาวบ้านตลอดจนทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชนในการพัฒนาให้ ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว(ปีพมา สมิตะสิริ, 2546 หน้า 108-113) ผลการศึกษาพบว่า ตำบลแม่กามีศักยภาพการท่องเที่ยวทั้งในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสังคม-วัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญา มีสถานที่ที่น่าสนใจในชุมชน และมีความพร้อมในด้านการคมนาคมที่มีเส้นทางหลวงผ่านเกือบทุกหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านเห็นด้วยและต้องการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่คาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนในด้านความเจริญ การพัฒนาของของชุมชน และเพื่อการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ และจากการศึกษายังพบว่ามีชาวบ้านบางคนที่มีความเห็นซึ่งอาจส่งผลเสียต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน เช่น มีความต้องการขายที่ดิน ขายของป่า ในการศึกษาแล้วยังพบอีกว่าในปัจจุบันมีการทำลายศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับที่สูงมาก เช่น มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้และสัตว์ป่าและหลักฐานด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุใน

ชุมชนในลักษณะต่างๆ อย่างรุนแรง และต่อเนื่อง ตลอดจนจนพบปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรมที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เจริญทางด้านวัตถุอย่างรวดเร็วอันเนื่องจากการมีมหาวิทยาลัยมาตั้งในพื้นที่ชุมชน

ปีพ.ศ. 2546 สมิตะสิริ , 2546 เสนอว่าหากสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ จะสามารถก่อประโยชน์ในทางอ้อมในด้านการเป็นเครื่องมือในการรักษาไว้ซึ่งคุณค่าด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ เพราะการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในศักยภาพด้านต่างๆ ของชุมชน จะนำไปสู่การตระหนักถึงคุณค่าในศักยภาพเหล่านั้น ซึ่งสามารถส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจ ความรัก และหวงแหนในคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่สิ่งก่อให้เกิดการรักษา สืบทอด และพัฒนาในคุณค่าเหล่านั้น และประโยชน์ทางตรงที่สามารถเกิดขึ้น คือการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ ร่วมกัน ของชุมชน ซึ่งสามารถก่อให้เกิดผลตอบแทนในการสร้างอาชีพและรายได้ ผลที่เกิดขึ้นเหล่านี้สามารถสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโดยเสนอให้มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนคือ

1. ดำเนินการศึกษา และสำรวจศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และความต้องการของชุมชนที่จะพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (ดำเนินแล้วในปีที่ 1 ของโครงการ เมื่อ พ.ศ.2546)
2. การวางแผนดำเนินงาน กำหนดนโยบาย และมาตรการ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การกำหนดพื้นที่ท่องเที่ยว รูปแบบกิจกรรมในการท่องเที่ยว การจัดสรรผลประโยชน์ และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว การจัดตั้งกองทุนท่องเที่ยว
3. การเรียนรู้ พัฒนา และจัดทำศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลชุมชน และในด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน
4. การเตรียมความพร้อมแก่บุคคลในชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่
 - 4.1 การให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากร ด้วยวิธีการต่างๆ เช่นการใช้สื่อความรู้ การเชิญวิทยากรให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชน การศึกษาดูงานยังชุมชนอื่น เป็นต้น
 - 4.2 การสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน และเยาวชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสำนึกในคุณค่าของชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณี เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการพัฒนาความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น ภาษา การบริหารจัดการ การทำอาหาร การพัฒนางานหัตถกรรม และการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆ
5. การเตรียมความพร้อมด้านกายภาพ ได้แก่
 - 5.1 แผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่การกำหนดวิธีการ และรูปแบบการจัดทำ การเผยแพร่ วิธีการจูงใจ โดยใช้สื่อและการให้ข่าวสารใน

รูปแบบต่างๆ

5.2 การเตรียมความพร้อมในพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกและรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ป้ายบอกทาง ที่พัก การกำจัดขยะ ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยว ห้องน้ำ สาธารณะ เป็นต้น

โดยเชื่อว่าการดำเนินการในลักษณะที่มีการดำเนินการเป็นขั้นตอนนี้จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแบบยั่งยืน และยังสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลแม่กา ให้เกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่งด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระดับประเทศ

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น เป้าหมายของการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกันข้อมูลซึ่งนำมาใช้บ่งชี้ถึงความก้าวหน้า หรือประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ได้รับการประเมินความสำเร็จด้วยมาตรวัดในเชิงปริมาณ ได้แก่จำนวนนักท่องเที่ยว จำนวนผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการท่องเที่ยว ที่สำคัญที่สุดคือเม็ดเงินรายได้จากการท่องเที่ยว นโยบายที่นำมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของชาติจึงมีทั้งการสำรวจ บุกเบิก พัฒนา และดำเนินการประคับประคองแหล่งท่องเที่ยวในทุกภูมิภาคของประเทศ มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ถนน เส้นทางบิน สนามบิน ไฟฟ้า ประปา ศูนย์บริการการท่องเที่ยว ดำรงท่องเที่ยว การอบรมมัคคุเทศก์ในทุกระดับ สำหรับการท่องเที่ยวทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นทัวร์วัด ทัวร์วัง ทัวร์บ้าน ทัวร์ป่า เพื่อเอื้ออำนวยและสนับสนุนความสามารถที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามายังพื้นที่ ที่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสามารถประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ความเติบโต ของการท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540.) เห็นได้จากประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยวที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นจาก 6.95 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2538 เป็น 11.2 ล้านคน ในปี พ.ศ.2546

2. การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ (สมบัติ กาญจนกิจ, 2544 หน้า 87-89.) 1. ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) 2. บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) 3. ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบ มีความสัมพันธ์และเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ซึ่งส่งผลถึงการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว

ในบรรดาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่าง

ประเทศอย่างอังกฤษได้อธิบายว่าเป็นสินค้าหลักของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ ทัวร์ป่า หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากข้อมูลของศูนย์วิจัยป่าไม้คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(2538) แสดงให้เห็นความนิยมของการท่องเที่ยวตามแหล่งธรรมชาติจากสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ธรรมชาติประเภทอุทยานแห่งชาติเพิ่มขึ้นจากประมาณ 2.5 ล้านคน ในปี 2524 เป็น 11 ล้านคนในปี 2536 หรือ เช่นในการศึกษาของสุริย์ บุญญานุพงศ์, 2539 ที่ศึกษาพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพิ่มขึ้นจาก 17,000 คนในปี พ.ศ.2530 เป็น 125,000 คนในปี พ.ศ.2533 และ เป็น 190,395 คน ในปี พ.ศ.2539

และแม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นสินค้า หรือเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีวันหมดเพราะเพียงแค่เป็นการเข้ามาชื่นชมสัมผัสแต่ภายนอก ผู้ซื้อ ไม่ได้เคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลง หรือนำกลับไปได้ และมีการบูรณะทดแทนได้ แต่ในสภาพข้อเท็จจริงแล้วการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ครอบคลุมผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบย่อยๆ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งส่งผลมาถึงระบบการท่องเที่ยวในที่สุด (สมบัติ กาญจนกิจ, 2544 หน้า 87-89.)

ในการวิจัยถึงผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเมืองท่องเที่ยว เช่น เชียงใหม่ พัทยา ภูเก็ต ได้พบว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสภาพแวดล้อม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นมากมายหลายประการเช่นเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว รูปแบบการใช้แรงงาน การขยายตัวของพื้นที่ดินในลักษณะที่เข้มข้น เกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงที่ดินและทรัพยากรเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการแพร่ระบาดของปัญหาสังคมต่างๆ เช่นปัญหาอาชญากรรม โสเภณี การใช้แรงงานเด็ก การแพร่ระบาดของยาเสพติด และปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาความเป็นอยู่ ค่าครองชีพ ปัญหามลภาวะ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม ปัญหาขยะ และมลภาวะทางเสียง จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่แออัดในฤดูกาลท่องเที่ยว (ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 11-13) นอกจากนี้ ในการศึกษาของจิรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ, 2544. ซึ่งทำศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวเขากะเหรี่ยง เยาว และมูเซอ

บนเส้นทางท่องเที่ยวในกลุ่มแม่น้ำกก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่าการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางเศรษฐกิจ ด้านอาชีพ รายได้ ระบบการผลิต และการลงทุน การตลาด ในด้าน สังคม มีการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การรวมกิจกรรมของคนในชุมชน การย้ายถิ่นของประชากร และปัญหาสังคมต่างๆ ในด้านวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม การอยู่อาศัย วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการแต่งกาย และวัฒนธรรมที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ก่อให้เกิดคำถามว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการท่องเที่ยวจะคุ้มค่างับความสูญเสียในด้านต่างๆ หรือสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หรือไม่และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้

อาจทำให้ตัวอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง ไม่อาจประสบความสำเร็จในระยะยาว ผลเสียที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุสำคัญคือการที่มิได้มีการวางแผนและกำหนดนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่รัดกุมเพียงพอผลเสียที่เกิดขึ้นพอสรุปได้คือ(วินัย วีระพัฒนานนท์, 2541 หน้า 150-154. ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 1-13. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540.คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541 หน้า 66-68. นิคม จารุมณี, 2544 หน้า 225-236. สุริย์ จารุมณี, 2539. กชกร ชินะวงศ์, 2545 หน้า 17-19.)

ผลในด้านเศรษฐกิจ

1. ราคาที่ดิน ทรัพย์สิน และค่าครองชีพในแหล่งท่องเที่ยวมีราคาสูงเกินจริงส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วๆ ไปที่มิได้เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว
2. มีการนำงบประมาณไปทุ่มเทเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หรือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น
3. ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในชุมชนระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว
4. ทำให้ลูกจ้างในธุรกิจท่องเที่ยวประสบภาวะขาดรายได้ในระยะเวลาที่ไม่มีการท่องเที่ยว
5. ขาดแรงงานในการผลิตภาคเกษตรกรรม
6. เกิดการเลียนแบบด้านเศรษฐกิจ การจับจ่ายใช้สอยที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น

ผลในด้านสังคม และวัฒนธรรม

1. ก่อให้เกิดการเลียนแบบทางการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ จากนักท่องเที่ยวเกิดการเปลี่ยนแปลง ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ค่านิยม ความสัมพันธ์ในสังคม ฯลฯ ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ และกระบวนการทางสังคมในชุมชน
2. การย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพในธุรกิจท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาด้านที่พักอาศัย สาธารณูปโภค การรับบริการทางสังคมต่างๆ
3. เกิดปัญหาสังคมเช่นการพนัน ยาเสพติด เฮดส์ โสเภณี เด็กเร่ร่อน
4. ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมอันเนื่องมาจากเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว
5. เกิดความค้อยในคุณค่าของประเพณี วัฒนธรรม หัตถศิลป์ต่างๆ ที่มุ่งในเรื่องการค้าจนละทิ้ง คุณค่าที่แท้จริง

ผลในด้านสิ่งแวดล้อม

1. ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว การนำพันธุ์พืช สัตว์ออกจากพื้นที่ สัตว์ป่าถูกรบกวน
2. ความเติบโตของเมืองอย่างไม่มีการวางแผน ก่อให้เกิดความแออัด ทำลายทัศนียภาพทาง

ธรรมชาติที่สวยงาม

3. ปัญหาการทำลายทรัพยากรดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้จากการปลูกสร้างเพื่อพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานรองรับการท่องเที่ยว และดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ถนน โรงงาน สถานบันเทิง ฯลฯ
4. ปัญหาของเสียจากผู้คนที่หนาแน่นเกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ขยะ น้ำเสีย

ซึ่งนับเป็นผลเสียหายที่เห็นได้ชัดเจน เป็นรูปธรรม โดยแหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมอย่างชัดเจนทั้งที่พญา ภูเก็ต เชียงใหม่ เมื่อเข้าสู่แผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-พ.ศ.2539) (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2541 หน้า 63-65.) ได้เกิดสัญญาณเตือนถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ และประมาณการว่าหากไม่มีการจัดการที่ดีประเทศไทยจะพบกับการสูญสิ้นแบบไม่มีวันหวนกลับคืนมา และจะไม่สามารถรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวไว้ได้ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540.)

ปัญหาอื่นๆ

1. ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว
2. ปัญหาด้านคุณภาพ และมาตรฐานการบริการท่องเที่ยว
3. ปัญหาเชิงจิตวิทยาเช่นปัญหาการปรับตัว ความคับข้องใจของประชาชนในพื้นที่อันเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืนเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันระหว่าง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” และ “การพัฒนาแบบยั่งยืน”

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Bornemeier et al, 1997. ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการสัมมนาระดับนานาชาติเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการอนุรักษ์ป่าและการพัฒนาชุมชน” ณ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ มกราคม 2540 ว่าหมายถึง (อ้างจาก ชศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 6) “การท่องเที่ยวไปยังแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ ทำความเข้าใจกับพัฒนาการทางวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ด้วยความ ระมัดระวัง ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับประโยชน์โดยตรงจากการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม”

Gail Nash, 1997. (อ้างจาก ชศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 6) เสนอหลักพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. หลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว
2. ต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม
3. รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม และการจัดการเขตอนุรักษ์
4. ชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงจะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพ การรองรับ (carrying capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น
6. รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องคงอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ
7. ต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิดซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ศูนย์วิจัยป่าไม้ (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538 หน้า 1-9.) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism concept) ว่า “เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน(sustainable tourism)ที่ประสานประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันมาประยุกต์ใช้เป็นหลักการพื้นฐาน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว” และได้สรุปถึงสาเหตุการเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่ามาจากองค์ประกอบ 2 ส่วน

1. แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ จากสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์ที่ปรากฏชัดเจนจึงมีความพยายามพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษา ระบบนิเวศตามธรรมชาติ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์เพื่อเปิดโอกาสการจ้างงานและการสร้างรายได้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจแก่ราษฎรในชนบท เพื่อจะได้ตระหนักถึงความสำคัญ และหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากร

ธรรมชาติ ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์ และประชาชนทั่วไปยอมรับว่า การท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีจะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์

2. แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวโดยในการเดินทางท่องเที่ยวมีแนวโน้มความต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง ต้องการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนและความตื่นตัวเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และกล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญในความหมายแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังนี้
 - การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 - ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
 - การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกระจายรายได้

โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนคือ

- การพัฒนาจิตสำนึก และความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ
- เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพ หรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
- เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
- เพื่ออนุรักษ์และคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (indigenous-attractions) ที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสการเรียนรู้ความหลากหลายและวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย

ความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

แม้ว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จะตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 อันเป็นระยะเวลาริมี่ของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 แต่เพิ่งมีการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวแผนแรกเมื่อ พ.ศ. 2519 และแม้ว่าการรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยจะประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งโดยเฉพาะใน พ.ศ. 2525 ที่มีข้อมูลว่าการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำรายได้สูงสุดเป็นอันดับ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าส่งออกประเภทอื่น ใน พ.ศ. 2530 มีการกำหนดให้เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยว (Visit Thailand Year) ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักทั่วโลก แต่เพิ่งเริ่มมีการให้ความสำคัญอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมื่อ พ.ศ. 2539 เนื่องจากการที่ททท.มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (วท.) ทำร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และสถาบันวิจัยเพื่อการ

พัฒนาประเทศไทย (TDRI) ทำแผนแม่บทการท่องเที่ยวโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นกรอบ ในการจัดทำแผนการท่องเที่ยว ให้มีการเน้นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หลังจากการดำเนินมาตรการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และรณรงค์ประชาสัมพันธ์อย่างหนัก ได้ส่งผลให้มีการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวขึ้นอย่างมากแค่ในเวลา 6 ปีต่อมาพบว่าเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงของแหล่งท่องเที่ยว 172 แห่ง ทำให้ในปี พ.ศ. 2536-2540 ททท.ต้องออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาการเติบโตทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนฐานความสูญเสีย และเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในภาวะที่ประเทศประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 การท่องเที่ยวก็ได้ถูกคาดหวังให้เป็นอุตสาหกรรมสำคัญในการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2542-2543 มีการประกาศให้เป็นปี Amazing Thailand และได้มีการรณรงค์ให้คนไทยเที่ยวเมืองไทยภายใต้สโลแกน “เที่ยวเมืองไทย...ไม่ไปไม่รู้” โดยการดำเนินนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ

รอบที่ 1 โดยใช้เงินกู้จากต่างประเทศมากระตุ้นเศรษฐกิจโดยให้กระจายไปตามหน่วยงานต่างๆในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการท่องเที่ยวมีการดำเนินการเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่างๆ ได้แก่

1. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดย

-กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมวิชาการเกษตร ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism)

-กรมป่าไม้ มีการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเรื่องท่องเที่ยว และรณรงค์ให้ปี 2544 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ

2. กระทรวงมหาดไทย

-กรมพัฒนาชุมชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้มีแผนเรื่อง Ecotourism

3. กระทรวงศึกษาธิการ

-กรมศิลปากร ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์

4. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

-กรมประชาสัมพันธ์ ผ่านกองส่งเสริมและพัฒนาชาวเขา พัฒนาหมู่บ้านชาวเขา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รอบที่ 2 เริ่มในปี พ.ศ. 2544 มีการดำเนินการผ่านนโยบาย

1. กองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท

2. โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์

3. การกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวในประเทศภายใต้สโลแกนว่าเที่ยวเมืองไทย ไปได้ทุกเดือน
4. มีการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และเปิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นหมู่บ้าน และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน รวมทั้งมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวใน 2 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมในลักษณะการเรียนรู้และการผจญภัย และรูปแบบการให้บริการด้านที่พัก มีการพัฒนาการพักในหมู่บ้านดำเนินการโดยชาวบ้านในแบบ Homestay และการจัดที่พักที่เน้นเรื่องการรักษาสีงแวดล้อมและกลมกลืนกับธรรมชาติในลักษณะ Eco-Lodge ที่มักเป็นการดำเนินการโดยภาคธุรกิจเอกชน

นโยบายและแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2541 ที่ ททท. ได้ประกาศให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายของททท. และได้บัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” และให้คำจำกัดความว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” โดยมีองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ : เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้รวมถึงแหล่งศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และแหล่งประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น
2. ด้านการจัดการ : เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม
3. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ : เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
4. ด้านการมีส่วนร่วม : เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่มีต่อท้องถิ่นนั้น ทั้งเรื่องรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยว และครอบคลุมถึงการที่ท้องถิ่นสามารถเข้ามาควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

อย่างไรก็ตาม นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้รับการอนุมัติเป็นนโยบายชาติและแผนปฏิบัติการจากคณะรัฐมนตรี ในเดือนตุลาคม 2544 โดยกำหนดให้เริ่มใช้แผนในปีงบประมาณ 2545-2549 (ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9) โดยมีแผนงานทั้งสิ้น 14 แผนงาน งบประมาณสนับสนุน 479 ล้านบาท และมีจุดมุ่งหมาย 5 ข้อ ได้แก่

1. มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติได้รับการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบ ในการอนุรักษ์ พื้นฟู และรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับได้ การแบ่งเขตพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์และพื้นที่ ที่ต้องสงวนไว้

2. ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือให้ความรู้สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสังคมโดยรวม

3. ให้มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่าย มีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันและมี การศึกษาร่วมกันอย่างเป็นระบบ

4. ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกลมกลืนกับทรัพยากร โดยคงรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและ สังคมของพื้นที่และมีบรรยากาศการท่องเที่ยวที่ให้ความมั่นใจ และความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

5. ให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาในประเทศมากขึ้น นักท่องเที่ยวไทยเดินทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศกว้างขวางขึ้น

เกิดกระแสความตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวในกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมท้องถิ่น และจากความคาดหวังในการกอบกู้เศรษฐกิจของชาติ ได้เกิดการพัฒนาแนวคิด รูปแบบการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมักจะเรียกตัวเองว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีการดำเนินการใน 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) ซึ่งอุทยานแห่งชาติได้พัฒนา รูปแบบนี้ในเรื่องการแบ่งลักษณะการใช้พื้นที่อุทยานเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยว หรือการอนุรักษ์ แบบเข้มข้น มีการจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ป้าย มัคคุเทศก์ และคู่มือการสื่อความหมาย แต่ อุทยานแห่งชาติยังมีข้อจำกัดเรื่องการดึงประชาชนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม และเป็น การจัดการท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community Based Tourism : CBT) ซึ่งในชุมชนจะมีทั้งแหล่ง ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่สามารถสร้างการเรียนรู้และเกิดกิจกรรมท่องเที่ยวได้ โดยมีชุมชนมีบทบาทหลักในการจัดการ ซึ่งระยะเริ่มต้นในชุมชนบางแห่งมีองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เข้าไปเป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาในการดำเนินการ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco and Adventure Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ เน้นด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การขี่จักรยาน ขี่ช้าง ล่องแก่ง เดินป่า ดูนก ฯลฯ กลุ่มคนที่มี

บทบาทคือผู้ประกอบการและนักคุเทศก์ ที่มุ่งตลาดเป็นศูนย์กลาง และจัดปรับรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

นอกจากนี้ยังมี การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ Homestay ที่มักเรียกตัวเองว่าเป็น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นกัน ส่วนคำเรียก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาษาไทยก็ยังคงมีเรียกขานกันทั้งคำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบไทยๆ ที่หากให้โอกาสในแต่ละกลุ่มแนวคิดได้เติบโต ก็จะเป็นการสร้างนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มาจากบริบทของสังคมไทยและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

วินัย วีระพัฒนานนท์ กล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่าอาจนำไปใช้ได้ในความหมายที่เหมือนกัน คือหมายถึง การใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด และก่อให้เกิดผลเสียแก่สิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพื่อให้มนุษย์ที่จะเกิดมาในรุ่นต่อไปได้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งอาจรวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพ หรือทดแทนความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุด

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน การอนุรักษ์ดังกล่าวต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก และเป็นสิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างกว้างขวาง (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2541 หน้า 161-167.)

การพัฒนาแบบยั่งยืน

การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นคำที่ได้รับการกล่าวขานอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมภายหลังการดำเนินโครงการพระราชดำริที่เรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นโครงการนำร่องของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการใช้แรงงานหลักในชุมชนชนบท ลดการใช้จ่ายของครอบครัวจากการเดินทางไปทำงาน ทำให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ลดปัญหาสังคมอื่นๆ ลง มีการร่วมมือกัน และวางแผนการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพของราชการ (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2541 หน้า 46-51.)

คำว่าความยั่งยืน(Sustainable)มักนำไปใช้กับถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการอนุรักษ์(Conservative)เช่น Ecological Sustainabilityและเป็นที่ยอมรับว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมคำว่า Sustainable จึงถูกนำไปใช้เรียกเศรษฐกิจแบบยั่งยืนหรือ Sustainable Economic และการพัฒนาที่ยั่งยืน SustainableDevelopment ในการประชุมของ World Commission on Environment and Development ณ กรุงโตเกียวเมื่อ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2530 ได้ประกาศข้อตกลงของการประชุมในหนังสือ Our Common Future เรียกร้องให้ประเทศต่างๆ พัฒนาโดยอยู่บนพื้นฐานดังนี้

1. ปรับทิศทางทางเจริญเติบโต

2. เปลี่ยนแปลงการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ
3. การดำรงรักษาทรัพยากร
4. รักษาอัตราการเจริญเติบโตของประเทศ
5. พิจารณาการใช้เทคโนโลยีและการจัดการสมัยใหม่
6. การตัดสินใจในการพัฒนาด้วยการผสมผสานทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน
7. พื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
8. ความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างจริงจัง

ในปี พ.ศ. 2534 United Nation Environmental Programme (UNEP) และ World Wild Fund for Nature (WWF) ได้ให้ความสำคัญถึงความจำเป็นของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ดังนี้

1. การให้ความเคารพต่อชีวิตอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
2. ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์
3. การดำรงรักษาโลก และความหลากหลายทางชีวภาพ
4. ลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ
5. การคำนึงถึงสมรรถนะ ของโลก
6. การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล
7. การให้ชุมชนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยตัวเอง
8. กำหนดขอบเขตในการผสมผสานระหว่างการพัฒนา และการอนุรักษ์
9. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

นอกจากนั้นแล้วการประชุมของโลกที่กรุงริโอเดอจาเนโร ณ ประเทศ บราซิล เมื่อ พ.ศ.2535 ได้เน้นการให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนควบคู่กับการให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา โดยให้การศึกษาแก่นักศึกษาทุกคนในระดับอุดมศึกษาซึ่งได้เริ่มนำไปใช้ในการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยหลายแห่ง (วินัย วีระพัฒนานนท์, 2541 หน้า161-167.) ศูนย์วิจัยป่าไม้ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourism concept) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ที่ประสานประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนจึงมีความหมายโดยรวมถึงการท่องเที่ยวในสภาพธรรมชาติในพื้นที่ต่างๆ เพื่อเที่ยวชมและศึกษาซึ่งอาจเป็นทรัพยากรธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี โดยมีจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวนั้น

แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน

จากความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่พบ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสภาพธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วของทรัพยากรท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติ จนมีการคาดการณ์ว่าหากไม่มีการจัดการที่ดีจะเกิดการสูญสิ้นแบบไม่มีวันหวนกลับคืนมา และจะทำให้ประเทศไทยไม่สามารถรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระยะยาว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลด้านการท่องเที่ยวจึงกำหนดเป้าหมายการท่องเที่ยว พ.ศ.2541-2546 ในนโยบาย “เที่ยวไทยรักษ์ไทย” (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวในระยะ 6 ปีไว้ดังนี้

1. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการรักษามรดกด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของชาติ
2. ให้การท่องเที่ยวเป็นสวัสดิการแก่ประชาชนคนไทย
3. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ และลดการรบกวนสิ่งแวดล้อม
4. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการกระจายรายได้ และอาชีพแก่ประชาชนในชนบทอย่างทั่วถึง
5. ให้การท่องเที่ยวเป็นวิธีการให้การศึกษาแก่เยาวชน และประชาชน
6. ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยได้มาตรฐานสากล

และในนโยบาย และแนวทางการวิจัยของชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2545-2549) ก็ได้

กำหนดให้การวิจัยเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว เป็นนโยบายและแนวทางหนึ่งทางการวิจัยของชาติเพื่อพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม (กองวิเคราะห์โครงการและประเมินผล สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544 หน้า 28) ผลการศึกษาวิจัยจากแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้สร้างแนวคิดในการรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่ต้องการพัฒนาขึ้นเพื่อป้องกันผลกระทบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

การศึกษาของ โคลลิน ฮอล (อ้างจาก ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 4-6.) นักวิชาการชาวออสเตรเลีย ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาปัญหาท่องเที่ยวตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเด็นด้านการเมือง ถึงผู้บุคคล หรือกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการท่องเที่ยว ซึ่งกลุ่มผลประโยชน์นี้มักเป็นผู้มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและการวางแผนการท่องเที่ยว ที่ไม่สนใจกับปัญหาผลกระทบ และความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นฝ่ายถูกเที่ยว ซึ่งได้รับประโยชน์น้อยมาก และการพัฒนาท้องถิ่นมักถูกนำเสนอเป็นข้ออ้างเพื่อดึงดูดให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดโลก ในสามทศวรรษที่ผ่านมาประเทศในโลกที่สามโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียแปซิฟิกใช้ธรรมชาติ

เป็นตัวดึงดูดการท่องเที่ยว และทัวร์ป่าเป็นธุรกิจที่ได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากหน่วยงานของรัฐทั้งในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์ตกอยู่กับผู้ประกอบการ ขณะที่ชาวบ้านได้รับผลตอบแทนเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ต้องแบกรับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากราคาสินค้าที่สูงขึ้น จากความบาดหมางขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน ความเสื่อมถอยของระบบความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยมีงานวิจัยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นบทบาทของทัวร์ป่าที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงหรือความเสื่อมทรามของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างรุนแรง (Durst, 1987. Judd, 1988. Mirante, 1991. Dearden 1993. อ้างจาก ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 6.) ปัญหาสังคมเช่นขอทาน ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาโสเภณี ปัญหาหนีสิน ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน การใช้จำเลยความจำเป็น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร ในหมู่บ้านแหล่งท่องเที่ยวหลายหมู่บ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนของยศ (ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 1-13) พบว่าบริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตภาคเหนือตอนบน เชื่อมโยงกับปัญหา ความด้อยพัฒนาและความเป็นคนชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งถูกกระทำให้กลายเป็น “ผู้ถูกเที่ยว” ปัญหาพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การเสริมองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากร การฟื้นฟูจิตสำนึกในธรรมชาติและศักดิ์ศรีทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อีกทั้งกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน และระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมีการกระจายรายได้และผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีศักยภาพสำคัญในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน เช่นเดียวกับ กชกร (กชกร จีนะวงศ์, 2545 หน้า 17-19) ซึ่งเสนอผลการวิจัยโครงการรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ที่ได้เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนให้ชาวบ้านร่วมกันค้นหารูปแบบและแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนเพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยกระบวนการวิจัยได้ดำเนินการให้คนในชุมชนร่วมกันทบทวนถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดจากการจัดการ การท่องเที่ยวที่ผ่านมา และค้นหาศักยภาพของชุมชนและค้นหาทิศทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน และร่วมกันวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการประชุมระดมสมอง กำหนดให้นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และมาตรการที่ชุมชนกำหนดไว้สำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งผลที่ปรากฏให้เห็นความแตกต่างจากการท่องเที่ยวในอดีต โดยชุมชนได้รู้ถึงความเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ร่วมกันสร้าง ชุมชนมิได้เป็นแหล่งรองรับภาระการท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดจากนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอก ทำให้การท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ยศ สันตสมบัติ (2544 หน้า 6.) ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต่อการวางแผน และการจัดการท่องเที่ยว ว่ามีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด และอ้างการศึกษาวิจัยของนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวที่ได้ให้ความสำคัญกับมุมมองของชุมชน เช่น McIntosh and Goeldner, 1986. ที่เสนอให้วางแผนและจัดการ การท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community-oriented tourism) โดยให้ความสำคัญกับอำนาจของชุมชนในการควบคุมจัดการและจัดสรรผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับ Murphy, 1989. ที่ให้ความสำคัญกับอำนาจของชุมชนในการวางแผนการท่องเที่ยวในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น และLindberg, 1995. ซึ่งเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้ Cater , 1997.และ Mc Cool, 1994. ที่ให้ความสำคัญกับมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนไว้เป็นเรื่องเดียวกัน เขาได้เสนอนโยบายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญๆ คือ (ยศ สันตสมบัติ, 2544 หน้า 6.)

1. ควรให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยคำนึงถึงเรื่องต่างๆ ดังนี้

- ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการ การท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม
- ส่งเสริมพัฒนาการ การท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม โดยเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีระบบการสื่อสารที่ดี และให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- สร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวโดยมุ่งให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากร- ธรรมชาติ และการเรียนรู้เกี่ยวกับความสมดุลของระบบนิเวศเป็นสำคัญ
- ดำเนินการให้มีการวางแผน และปรับปรุงพัฒนาองค์การจัดการ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ ปรับปรุงกฎระเบียบและการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น
- ดำเนินการส่งเสริมตลาดท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ และ ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

2. ควรมีการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรโดยมีกฎหมายรองรับ ให้ชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถวางแผน และจัดทำระบบการจัดการทรัพยากรภายใต้การควบคุมและดูแลการใช้ประโยชน์โดยองค์กรชุมชน โดยมีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่กำกับดูแล และส่งเสริม

ทางด้านเทคนิคและเงินทุน

3. ควรมีการพัฒนากระบวนการตรวจสอบและพิจารณาการให้สัญญาแก่ประชาชนบนที่สูงอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ชุมชนมีความมั่นใจในสิทธิ และฐานะการเป็นพลเมืองไทย และได้รับโอกาสตามสมควรแก่สิทธินั้น
4. ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน และเรียนรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพแก่ชุมชนในการเรียนรู้และการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ
5. ควรส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีบทบาทในการประสานงานระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับภาคเอกชนและหน่วยงานของรัฐ เพื่อสร้างเครือข่ายของชุมชนท้องถิ่นให้กว้างขวาง และครอบคลุมพื้นที่ในระดับจังหวัดและภูมิภาค
6. ควรส่งเสริมให้มีการทำงานวิจัย และพัฒนาในด้านของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศต่างๆ เพิ่มขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นิคม จารุมณี (2544 หน้า 225-236.) ให้ความสำคัญกับการวางแผนล่วงหน้า ที่ครอบคลุมในด้านการตลาดและการจัดการอื่นๆ ด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถรักษาองค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนนั้นแตกต่างไปจากชุมชนอื่น และมีความมั่นใจที่จะสร้างระบบป้องกันวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าไว้ให้เป็นที่ยินยอมของนักท่องเที่ยวต่อไป

ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(2538 หน้า 1.)ให้ความสำคัญกับการหาแนวทาง ในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติต่างๆ เพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่น โดย

1. การประชาสัมพันธ์และการตลาด
2. การบริหารและการจัดการ
3. การประชุมและฝึกอบรม
4. การพัฒนาระบบสื่อความหมายธรรมชาติ และการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
5. การพัฒนาและจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สุริย์ บุญญานุพงศ์, 2539. เสนอแนวทางในการรักษาสมดุลระหว่างอิทธิพลของกิจกรรมการท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจการท่องเที่ยว จากการกรณีศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนี้

1. กำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว
2. การเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในด้านสิ่งบริการ และบุคลากรสำหรับบริการ
3. มีการวางแผนในเรื่องการกระจายรายได้แก่ประชาชนในวงกว้างเพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนที่มี และ ไม่มีการท่องเที่ยว
4. การฟื้นฟูเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนพื้นเมือง และชนเผ่าต่างๆ ผ่านการส่งยานาของผู้อาวุโสและนักวิชาการ โดยต้องมีการสนับสนุน ส่งเสริมการปฏิบัติที่ถูกต้องโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540. ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวประการหนึ่งในกลยุทธ์การบริหารแผนแม่บทคือ การระดมกำลังความคิด ความสามารถของสถาบันการศึกษา ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนชุมชน ในการเฝ้าระวัง อนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรท่องเที่ยวตามศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น และกลยุทธ์ฟื้นฟูและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของไทยประการหนึ่งคือการ สนับสนุนให้ท้องถิ่นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง โดยมีการคำนึงถึงการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การบำรุงรักษาภาพทรัพยากรและการคืนทุน

กชกร ชินะวงศ์ (2545 หน้า 17-19.) เสนอกระบวนการที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน กรณีแหล่งท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง กิ่ง อ.แม่ฮอน จ.เชียงใหม่ ที่ดำเนินการโดยให้คนในชุมชนร่วมกันทบทวนถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดจากการจัดการ การท่องเที่ยวที่ผ่านมา และค้นหาศักยภาพของชุมชน เพื่อค้นหาทิศทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน และร่วมกันวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการประชุมระดมสมองโดยเริ่มจาก

1. การทำความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้คนในชุมชนได้ทราบ โดยวิธีการต่างๆ เช่น ให้ข้อมูลจากเอกสาร หนังสือพิมพ์ เชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน
2. การจัดเตรียมสถานที่ แหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีการสำรวจ จัดทำแผนที่เส้นทางการเดินทางท่องเที่ยว จัดทำศูนย์ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน ดึงให้ชุมชนมีส่วนร่วมกันสร้างข้อกำหนด กฎ ระเบียบ เป็นแนวปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยว
3. ร่วมกันค้นหากิจกรรม แนวทางการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการจัดทำวารสาร แผ่นพับ แผ่นป้าย
4. มีการสำรวจ พัฒนา และอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งในด้านทรัพยากร

ธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชน

5. มีการพัฒนาชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์นำทางโดยมีการประสานกับเจ้าหน้าที่โครงการหลวงในท้องถิ่นเพื่ออำนวยความสะดวกในการเยี่ยมชมกิจกรรมของโครงการหลวง

4. การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยว ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา

จากจุดมุ่งหมาย แนวทางในการดำเนินการ และวิธีการพัฒนา จัดการ และใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างความบันเทิงที่มีคุณค่า และช่วยสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยยังรักษาคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่ให้สืบเนื่อง และพัฒนาไปในทิศทางที่มีคุณค่าและเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชน การดำเนินการศึกษา เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กาเริ่มต้นจากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ความต้องการทิศทางในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามความเห็นของคนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ และปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ในโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา” โดยปัทมา สมิตะสิริ และคณะ, 2546 ได้ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพชุมชนในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว 5 ด้าน ได้แก่

1.1 ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

1.2 โบราณสถาน-โบราณวัตถุ

1.3 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

- ความเป็นมาในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
- ประเพณี และวันสำคัญของชุมชน
- ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อตกลงในชุมชน
- การดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของประชาชนในชุมชน
- ภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- องค์กรและผู้นำในชุมชน

1.4 การประกอบอาชีพ และงานศิลปหัตถกรรม

1.5 สภาพภูมิศาสตร์ และการคมนาคม

1. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลแม่กา

1.1 ศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชน

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนแม่กา พบว่ามีความสอดคล้องกันของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และตำนาน กับสภาพพื้นที่ ซึ่งได้สำรวจร่วมกับผู้แทนชุมชน และมีความสอดคล้องกับการบอกเล่าของคนในชุมชน

ทางประวัติศาสตร์มีข้อมูลที่กล่าวถึงแคว้นแคว้นและนครรัฐในดินแดนล้านนา ที่มีการกล่าวถึง

การสร้างเมืองพะเยาโดยขุนจอมธรรม ในสมัยศตวรรษที่ 20 (วราวุธ ศรีโสภาค ,2538 หน้า 154-157. สรัสวดี อ๋องสกุล, 2544 หน้า37-52.) เป็นต้นมาจนถึงสมัยของการรวมอาณาจักรในยุครัตนโกสินทร์ และเหตุการณ์สมัยสงครามโลกที่ญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นเส้นทางเดินทัพผ่านไปยังพม่า และเมื่อกาเป็นพื้นที่ซึ่งเป็นเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้นด้วย จากข้อมูลในการศึกษาดังนี้

สถานะการเป็นเวียงโบราณ

เมื่อกาในอดีตคือพันนาคม หรือพันนาคง เป็น 1 ใน จำนวน 36 พันนา สมัยขุนจอมธรรม (เริ่มรัชสมัยในราวพ.ศ. 1660) ที่ปกครองโดยแบ่งพื้นที่เมืองพะเยาเป็นพันนา (หน่วยการปกครองเริ่มจากหมู่บ้าน เป็นปากนา แล้วจึงเป็น พันนา เมือง หรือเวียง) พบร่องรอยคูน้ำคันดินในบริเวณหมู่บ้านที่ หมู่ 7 บ้านบัว โดยมีตำนานเกี่ยวกับการก่อตั้งหมู่บ้าน พบร่องรอยเมืองโบราณบนพื้นที่สูงเป็นเนินเขา ที่หมู่ 1 บ้านหม้อแกงตองซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เวียงแจ๊ะ” หรือ “ม่อนแจ๊ะ” มีร่องรอยซากอิฐและเศษเครื่องเคลือบ และจากการบอกเล่าของชาวบ้านว่ามีการขุดพบโบราณวัตถุในบริเวณนี้ในลักษณะต่างๆ เช่นเป็นเครื่องถ้วยชาม ขวานหิน เหล็กที่มีลักษณะคล้ายหอก โดยเล่าว่าเวียงแจ๊ะ หรือม่อนแจ๊ะนี้ได้รับการบอกเล่ากันต่อมาว่าเป็นที่อยู่ของพวก “ลัวะ” ซึ่งสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของวราวุธที่กล่าวถึงเวียงบัว (เวียงบัว 1 และเวียงบัว 2) หรือเวียงก่า ซึ่งมีอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 อันเป็นพันนาบริเวณตำบลเมื่อกาในปัจจุบัน เป็นพันนาที่ถูกใช้เป็นป้อมปราการในยามสงคราม เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เป็นปากทางเข้าสู่เมืองพะเยาจากด้านอำเภอจาง จังหวัดลำปาง และใช้เป็นแหล่งผลิตถ้วยชามที่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ ที่เป็นแหล่งคัดเลือกและส่งจำหน่ายเครื่องถ้วยชาม ของเมืองพะเยาในยามสงบสุข โดยในการศึกษาของวราวุธพบว่าการสร้างเวียงบัว ขึ้นอีก 1 เวียงในบริเวณพื้นที่ราบ ซึ่งมีร่องรอยคูน้ำ คันดิน เครื่องปั้นดินเผา พระพุทธรูปหินทราย เงินเบี้ยที่บรรจุในภาชนะในพื้นที่ และมีหลักฐานแหล่งเตาเผาภาชนะดินเผา ถึง 3 เตา คือที่ดอยม่อนหอม ที่บ้านโทกหวาก และที่บ้านหนองแก้ว โดยในบริเวณหมู่บ้านบัวพบเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากโดยทั่วๆ ไปในพื้นที่ ซึ่งในการศึกษาของวราวุธจะกล่าวถึงสภาพพื้นที่บริเวณเวียงบัว หรือบ้านบัวในปัจจุบัน โดยมีได้มีการกล่าวถึง เวียงแจ๊ะ

สถานะในสมัยรัตนโกสินทร์

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1

ในระบะ พ.ศ. 2330 เป็นช่วงที่เชียงแสนสมคบพม่ายึดผางได้ บรรดาหัวเมืองต่างๆ ของล้านนาจึงอพยพครอบครัวหนีไปอยู่ลำปาง พะเยาเองก็มีการอพยพไปทำให้เมืองพะเยาร้างอยู่ถึง 56 ปี จนถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ที่พะเยาได้รับการฟื้นฟูพร้อม ลาว และเชียงราย ในปี พ.ศ. 2386 ให้พะเยาไปขึ้นกับลำปาง คนพะเยาจึงอพยพกลับมาตั้งเมืองพะเยา ในช่วงเวลานี้มีคำบอกเล่าที่ตรงกันของคนใน ชุมชนที่กล่าวถึงการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมื่อกาว่าเป็นการอพยพมาจากลำปาง

เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว โดยในระยะหลังๆ จะมีการอพยพของผู้คนจากจังหวัดอื่นๆ เช่น เชียงใหม่ แพร่ เข้ามายังถิ่นฐานที่แม่กาด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

ในระยะพ.ศ. 2436 เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองเป็น “มณฑลเทศาภิบาล” ซึ่งได้ทำให้พะเยาถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลลาวเฉียง (ต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลพายัพ) อันเป็นเหตุให้เกิดขบถ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2445) หรือขบถเงี้ยวเมืองแพร่ จากการต่อต้านการรวบรวมหัวเมืองเป็นมณฑล ชาวเงี้ยวรวบรวมกำลังตี แพร่ น่าน และพะเยา แม่ทัพชาวเคนมาร์ก กับตัน แอนส์ เชนเซน ที่เดินทางจากลำปางเพื่อปราบกบฏเงี้ยวและถูกข่มขืนตาย หลังจากเหตุการณ์สงบมีการขนอัฐตามวัดร้างไปก่อกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึก เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ปรากฏหลักฐานอนุสาวรีย์ร้อยเอกเยนเซน ที่หมู่ 4 บ้านโทกหาว ร่องรอยวัดร้างในพื้นที่ตำบลแม่กาหลายวัด เช่น ที่หมู่ 12 บ้านหัวทุ่ง หมู่ 13 บ้านหนองแก้ว และจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ที่เคยได้รับการบอกเล่าเหตุการณ์ครั้งเกิดกบฏเงี้ยวนี้จากคนรุ่นก่อนสืบทอดให้ลูกหลานได้รับทราบ

สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

ในปี พ.ศ. 2484 มีกองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศไทยตามกติกากันฉิมิตไทย - ญี่ปุ่น ไปยังประเทศพม่า ซึ่งได้ใช้แม่กาเป็นทางผ่านดังกล่าวด้วย เหตุการณ์ในช่วงนี้มีผู้สูงอายุหลายคนในชุมชนที่สามารถจดจำเหตุการณ์ดังกล่าวได้เนื่องจากเคยเห็นกองทัพญี่ปุ่น เห็นวิถีชีวิตในกองทัพเช่น การลงโทษ ความเข้มงวด การกินอยู่ การแต่งกาย ฯลฯ บางคนเคยนำเอาสินค้า ประเภทข้าวโพดคั่ว หมู ไปขาย ให้กองทัพญี่ปุ่น และมีพื้นที่บนเนินเขาที่หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว ซึ่งทหารญี่ปุ่นเคยตั้งทัพที่ชาวบ้านเรียกว่า “ม่อนญี่ปุ่น” โดยมีการขุดหลุมขนาดใหญ่ไว้ในพื้นที่

ในการสัมภาษณ์และสำรวจประวัติการตั้งถิ่นฐาน และสภาพแวดล้อม ตลอดจน ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในหมู่บ้านต่างๆ ในการวิจัยระยะที่ 1 ครั้งนั้น พบว่ามีลักษณะที่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นประวัติของชุมชนตำบลแม่กา ซึ่งน่าสนใจนับแต่ครั้งสร้างเมืองพะเยาหรือพุกามขาว สืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยหากได้มีการรวบรวมให้เห็นภาพความเป็นมาของชุมชนในแง่ประวัติศาสตร์ และพัฒนาการ กลุ่มชาติพันธุ์ การตั้งถิ่นฐาน ที่มาของวัฒนธรรมประเพณี โดยรวบรวมหลักฐานทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ จะทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าความสำคัญของแม่กาตั้งแต่อดีตสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

1.2 ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลแม่กาเป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ โดยพื้นที่ถึงร้อยละ 62.27 หรือในจำนวน 11 หมู่บ้าน ที่มีพื้นที่ป่าเบญจพรรณบนเทือกเขาบางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวน บางส่วนอยู่ในเขตอุทยาน บางส่วนเป็นป่าชุมชน จึงมีทั้งความอุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายในด้านพืชพรรณ สัตว์ป่า แมลง นก ก่อให้เกิดทรัพยากรและทิวทัศน์ที่สวยงาม ตามธรรมชาติ ซึ่งสรุปได้คือ

แหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำจำนวนมาก ทั้งในลักษณะที่เป็นลำน้ำ ลำห้วย อ่างเก็บน้ำ ฝาย ในพื้นที่ของทุกหมู่บ้านอาจมีมากน้อยต่างกันไป หมู่บ้านซึ่งอยู่ใกล้บริเวณป่าจะมีแหล่งน้ำสมบูรณ์มากกว่า ความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำอาจลดน้อยลงในฤดูแล้ง มีตาน้ำ น้ำจืด หรือน้ำออกรู อันเป็นแหล่งน้ำซับทางธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การศึกษาธรรมชาติที่ หมู่ 7 บ้านบัว หมู่ 13 บ้านหนองแก้ว หมู่ 18 บ้านแม่คำน้อย โดยเฉพาะตาน้ำที่บ้านแม่คำน้อยจะมีความสมบูรณ์อย่างมาก มีอ่างเก็บน้ำแม่คำที่ หมู่ 2 บ้านห้วยเตียนที่มีทัศนียภาพสวยงาม ปัจจุบันเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชุมชนด้วยการเที่ยวชมธรรมชาติ และตกปลา ซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งกีฬาทางน้ำประเภทเรือพายได้เป็นอย่างดี

เทือกเขา-ถ้ำ

เช่นม่อนสามเหลี่ยม ที่ หมู่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม ม่อนมด บวกโล้น ม่อนหิน ถ้ำหลวง ถ้ำหัวหมี่ ฯลฯ บริเวณเทือกเขาทางด้านใต้ ตะวันออก และตะวันตก ที่หมู่ 1 บ้านหม้อแกงทอง หมู่ 7 บ้านบัว หมู่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เคียว หมู่ 18 บ้านแม่คำน้อย โดยเฉพาะที่แม่คำน้อยยังมีถ้ำอีก 2-3 ถ้ำ ที่มีความสวยงามสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชมธรรมชาติในลักษณะต่างๆ ได้

ทรัพยากรจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้

มีพื้นที่ป่าจำนวนมากก่อให้เกิดทรัพยากรจากป่าประเภทไม้ยืนต้นชนิดต่างๆ ไม้ไผ่ สัก ประดู่ เต็ง รัง มะค่า มะไฟ ไม้แดง มะขามป้อม ฯลฯ ไม้ล้มลุกประเภทเฟิร์น กัลย และพืชสมุนไพร เห็ด หน่อไม้ ผักหวาน กัลย ไม้ สัตว์ป่า หมูป่า นมิง ตะกวด กระรอก ไก่ป่า เก้ง นกชนิดต่างๆ นกยูง แมลงชนิดต่างๆ แม่น คูน ถึง เต่า ไข่มดแดง ฯลฯ ผลไม้ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้และอนุรักษ์

1.3 ศักยภาพด้านสภาพสังคมวัฒนธรรม (วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ)

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนตำบลแม่กามีลักษณะที่เด่นชัดและยังคงรักษาแบบแผน วัฒนธรรม และประเพณี พื้นถิ่นอย่างแน่นแฟ้น สามารถสรุปได้คือ

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรม

ได้แก่การสู่ขวัญ ซึ่งมีทั้ง สู่ขวัญควาย สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญคน ประเพณีกินข้าวใหม่ ทาน(दान) ข้าวใหม่ การเลี้ยงผีฝาย การเลี้ยงผีสวนไร่ การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีจำเป็ด การเอามือหรือช่วยแรงงานในการเกษตรในชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ได้แก่การทาน(दान)หลวงพ่อเจ้า เข้าพรรษา ออกพรรษา ทาน(दान)ก๋วยสลาก ทอดผ้าป่า การเข้ากรรม

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อโดยทั่วไป

เช่น สงกรานต์ รดน้ำคำหัว สรงน้ำพระธาตุ ลอยกระทง การสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ การทำนาข การบน-แก้บน การเป่า-การแหก เพื่อรักษาโรคหรือบำบัดอาการ การสืบชะตา ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเพื่อสังคมส่วนรวม

ได้แก่ การห้ามตัดต้นไม้ในบางพื้นที่ ห้ามเก็บของป่าที่ยังอ่อนอยู่ ห้ามซื้อคปลา ห้ามลักขโมย ห้ามยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ห้ามขุดของเก่า ต้องเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตตามปกติ

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านตำบลแม่กามีความน่าสนใจในฐานะที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบชาวพื้นเมืองภาคเหนือที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อไม่ว่าจะเป็นในเรื่องบ้านเรือนที่อยู่ การแต่งกาย อาหารการกิน ภาษาที่ใช้ การอาชีพ กลุ่มสังคม โดยในด้านวัฒนธรรมประเพณีจะมีการปฏิบัติตามประเพณีร่วมกันเกือบตลอดทั้งปี โดยมีทั้งประเพณีในครอบครัว หมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน และประเพณีที่ร่วมกับชุมชนภายนอกได้แก่ คานข้าวใหม่ คานหัวพระเจ้า กินข้าวใหม่ สรงน้ำพระธาตุ สงกรานต์-รดน้ำคำหัว เข้าพรรษา-ออกพรรษา คานกล้วยสลาก เข้ากรรม ทอดผ้าป่า ลอยกระทง กินอาหาร เลี้ยงผีต่างๆ การสู่ขวัญ-ฮ้องขวัญ การสะเดาะเคราะห์-สืบชะตา ประเพณีปีใหม่ เข้ากรรม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวเผ่าเข้า ลีซอ

1.4 ศักยภาพด้านศิลปหัตถกรรม และภูมิปัญญา

งานด้านศิลป หัตถกรรม และภูมิปัญญา ของชุมชนบ้านแม่กามีการสืบทอดหลายด้านได้แก่

ด้านการแสดง

มีชาวบ้านที่มีความสามารถในการด้านการฟ้อน จ๊อย คำว ซอ คีกลองสะบัดไชย เล่นดนตรีพื้นเมืองและในบางหมู่บ้านเช่น หมู่ 1 บ้านหม้อแกงตอง หมู่ 2 บ้านหัวขี้เถียน หมู่ 7 บ้านบัว หมู่ 12 บ้านหัวทุ่ง หมู่ 13 บ้านหนองแก้ว หมู่ 17 บ้านโทกหาวก็มีผู้ที่สามารถทำเครื่องดนตรีพื้นเมืองความสามารถในศิลปการแสดงพื้นเมืองนี้ปรากฏให้เห็นได้ชัดเมื่อมีงานบุญ เช่น กล้วยสลาก หรืองานปอย ต่างๆ ที่จะรวมกันเล่นดนตรีพื้นเมือง สะล้อ ซึง เช่นชาวบ้าน หมู่ 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16 และ 17 ในบางหมู่บ้าน เช่น หมู่ 13 บ้านหนองแก้ว มีการสนับสนุนกลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้และสืบทอดดนตรีพื้นเมืองอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับในบางหมู่บ้านเช่นที่ หมู่ 3 บ้านแม่กาหลวง หมู่ 6 บ้านแม่กาไร่ มีชาวบ้านที่สามารถเล่นกลองสะบัดชัย โดยผู้สูงอายุ

ด้านงานหัตถกรรม

มีการทำสิ่งของเครื่องใช้ ประเภทเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ผักตบชวา งานประดิษฐ์ที่ทำจาก

กะลามะพร้าว การปักผ้าของชาวเขาเผ่าเข้า และลีซอ การทำปราสาทสำหรับงานศพ การตีมีด ไม้กวาด การทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง

ด้านภูมิปัญญา

มีทั้งที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต เช่นการเข้าเผือก ค่อกระดูก อบสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและความสวยงาม ยาสมุนไพร นวดรักษาโรคต่างๆ นวดเพื่อยกมดลูก เป่า แหก ส้อง(เรียก)ขวัญ สะเคาะเคราะห์ การใช้ความเชื่อเกี่ยวกับผีเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เช่นความเชื่อเกี่ยวกับผีต่างๆ เช่นผีเจ้าบ้าน ผีน้ำจี่ ผีสวนไร่ ข้อปฏิบัติต่อป่าเช่นห้ามเก็บดินอ่อน หรือ สัตว์ที่ยังเล็ก การบวชป่า ข้อปฏิบัติให้หาของป่าแต่พอกิน ภูมิปัญญาในการอาชีพ เช่นทำจีโย เผาถ่าน การทำอิฐ เลี้ยงผึ้ง ตีมีด หน่อไม้อัดปิ้ง หน่อไม้ดอง เลี้ยงครั่ง การทำกับดักสัตว์ การทำสุราพื้นบ้าน

1.5 สถานที่ที่น่าสนใจในชุมชน

ตำบลแม่กามีสถานที่ที่น่าสนใจนอกเหนือจากหลักฐานเกี่ยวกับแหล่งโบราณวัตถุ แหล่งโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาได้แก่

- วัดในชุมชน ที่หมู่ 1 , 2 , 4 , 5 , 7 , 13 และหมู่ 16
- ศูนย์อำนวยการ ที่หมู่ 6 บ้านแม่กาไร่
- ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ที่หมู่ 6 บ้านแม่กาไร่
- สถานีวิทยุ และบำรุงพันธุ์สัตว์ ที่หมู่ 7 บ้านบัว
- มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ที่หมู่ 16 บ้านห้วยเคียน
- คอกม้าจ่าบุญส่ง ที่หมู่ 3 บ้านแม่กาหลวง
- อนุสาวรีย์ร้อยเอก แสนส์ เชนแซ่น ที่หมู่ 4 บ้านโทกหวาก
- กลุ่มพลังชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะต่างๆ เช่นศูนย์สาธิตอาชีพ กลุ่มพัฒนาสตรี แม่คำบุญโฮง ที่หมู่ 8 บ้านแม่คำบุญโฮง
- สถานีเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าแม่กา สวนป่าห้วยทับช้าง ที่หมู่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม

1.6 ศักยภาพด้านการคมนาคม

ตำบลแม่กามีเส้นทางคมนาคมที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากมีเส้นทางหลักพาดผ่านเกือบทุกหมู่บ้าน ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่จังหวัดเชียงราย ลำปาง และเชียงใหม่อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของภาคเหนือ และภายในตำบลก็มีเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน มีเพียงหมู่ที่ 18 บ้านแม่คำน้อยซึ่งมีการคมนาคมที่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมสายหลัก

เส้นทางหลัก มี 2 เส้นทางคือ

- ถนนพหลโยธิน สายเชียงราย-กรุงเทพฯ ดัดผ่าน 15 หมู่บ้าน จาก 18 หมู่บ้านของตำบลแม่กา

เป็นถนนลาดยาง 4 ช่องจราจร

-ถนนสายพะเยา-วังเหนือ ตัดผ่าน หมู่ 15 บ้านเกษตรสุขเป็นถนนลาดยาง 2 ช่องจราจร

เส้นทางภายในตำบล

-ถนน คสล. 30 สาย รวมระยะทาง 7,674 กิโลเมตร

-ถนน คสม. 22 เส้นทาง

-ถนน ลูกรัง 15 เส้นทาง

2. ทิศทางและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากการดำเนินการวิเคราะห์ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 89 คน ที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านตำบลแม่กาทั้ง 18 หมู่บ้าน โดยมีความกระจายด้านเพศ อาชีพ และช่วงอายุ พบข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทาง และความต้องการในการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ (เป็นผลการศึกษาในปี 2545-2546)

2.1 ความต้องการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยในการที่จะพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยคาดหวังว่าชุมชนจะได้รับประโยชน์ในด้านความเจริญของชุมชน การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมที่พัฒนาขึ้น และเห็นว่าชุมชนมีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเนื่องจากมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีแหล่งโบราณในชุมชน และเป็นทางผ่านไปยังจังหวัดอื่นได้

สำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีเหตุผลว่าชุมชนไม่มีแหล่งท่องเที่ยว ไม่มีสิ่งน่าสนใจในชุมชน และมีจำนวน 2 คน ซึ่งมีความเห็นที่น่าสนใจว่าการท่องเที่ยวจะเป็นอุปสรรคต่อการทำมาหากิน(การหาของป่า) และอาจมีปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเนื่องจากปัญหายาเสพติด

การได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เห็นว่าประชาชนชุมชน หรือกลุ่มอาชีพ จะได้รับประโยชน์ แต่มีจำนวนไม่น้อยที่คาดว่าผู้ได้รับประโยชน์จะเป็นบุคคลบางคนในชุมชน โดยประโยชน์ที่คาดหวังว่าจะเกิดจากการพัฒนาท่องเที่ยว คือการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้มากที่สุด รองลงมาคือความคาดหวังเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่นความเจริญของชุมชน การสร้างถนน ลูกหลานได้รับการพัฒนา การมีความรู้เพิ่มขึ้น ฯลฯ และมีจำนวน 1 คน ที่ความคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์จากการขายที่ดินให้นายทุน

ในการศึกษาถึงความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้น ส่วนใหญ่ต้องการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยมีความคาดหวังถึงประโยชน์ในด้านการพัฒนา ความเจริญ และการเพิ่มรายได้ของชุมชน ในจำนวนนี้มี 1 คนที่คาดหวังรายได้จากการขายของป่า และ 1 คน ที่เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งการอนุรักษ์ในชุมชน

2.2 ทิศทางการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากการรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชน ได้ให้ความเห็นในทิศทาง หรือลักษณะการท่องเที่ยวที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามลำดับคือ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อศึกษาประเพณีหรือวิถีชีวิตของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังสถานที่ธรรมชาติในชุมชน เที่ยวชมสถานที่และทำกิจกรรมที่น่าสนใจเช่นตกปลา หรือท่องเที่ยวเกษตร เที่ยวชมกลุ่มอาชีพ และซื้อสินค้าที่ผลิตโดยชุมชนท่องเที่ยว โบราณสถานในชุมชน และมีบางคนที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวหรือส่วนราชการ ได้มีส่วนช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้มีผู้ตอบอย่างละ 1 คน ที่มีความต้องการให้มีแหล่งบันเทิง และมีการซื้อของป่า

ในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน จากการศึกษาได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบว่าเข้าใจ เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เมื่อถามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในจำนวนผู้ตอบที่ตอบว่าเข้าใจ มีจำนวนไม่ถึงครึ่งหนึ่งที่ให้คำตอบ โดยที่เกือบทั้งหมดให้ความหมายว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมธรรมชาติ มีเพียง 1 คนให้ความหมายถึงการอนุรักษ์ของเก่า และการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่ยานพาหนะ

ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะเด่น หรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่คาดว่าสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในชุมชนมากที่สุด รองลงมาได้แก่สถานที่ที่น่าสนใจในชุมชน กลุ่มอาชีพหรือกลุ่มภูมิปัญญาในชุมชน วัฒนธรรมประเพณี และแหล่งประวัติศาสตร์ในชุมชน และมีถึง 11 คน ที่เห็นว่าชุมชนไม่มีลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์

ความเห็นเกี่ยวกับการคาดหมายถึงปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นกลุ่มตัวอย่างที่มีการคาดหมายถึงปัญหา กับที่ไม่คาดว่าจะมีปัญหามีจำนวนไม่แตกต่างกัน โดยมีความกังวลถึงปัญหาในส่วนแรกคือปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นปัญหา อาชญากรรม การทำลายแหล่งท่องเที่ยว การทำลายธรรมชาติ ยาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม การทะเลาะวิวาท การนำของโบราณไปขาย การรบกวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน การรบกวนวิถีชีวิตชาวบ้าน และปัญหาความแออัด ส่วนที่สองคือปัญหาเกิดจากชุมชนเองได้แก่การนำสุเมอบัติเหตุ การเสียดาย ความขัดแย้งของชาวบ้าน การไม่มีที่ทำกิน และมีความกังวลถึงปัญหาอื่นๆ เช่นความไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า การดูแลนักท่องเที่ยวได้ไม่ทั่วถึง การมีโรงงานในชุมชน และการพัฒนาที่ไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้

ความเห็นเกี่ยวกับความรู้สึกพึงพอใจ ความภาคภูมิใจในการเป็นสมาชิกของชุมชนกลุ่มตัวอย่างให้เหตุผลในด้านสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชนได้แก่ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ สภาพแวดล้อมที่สงบสุข และมีการพัฒนาของชุมชน สำหรับเหตุผลด้านบุคคลคือความมีน้ำใจ การมีความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน(สิ่งที่ชุมชนควรปรับปรุงแก้ไข) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการปรับปรุงด้านการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน และอื่นๆ ได้แก่สถานที่สำคัญในชุมชน กลุ่มอาชีพ ปัญหาสุขภาพจิต ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ต้องการให้บุคคลภายนอกเข้ามายุ่งเกี่ยว ครอบคลุมชุมชน คือการเกิดปัญหาจากการท่องเที่ยว เช่นปัญหาสุขภาพจิต การทำลายป่า การมั่วสุม การทะเลาะวิวาท การแย่งพื้นที่ทำกิน การลักขโมย เสี่ยงคัง ก่อความวุ่นวาย การทำความสกปรก การรบกวนชีวิตความเป็นอยู่ รบกวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พุทธสถาน การนำของโบราณออกจากหมู่บ้าน และปัญหาที่เกิดจากนายทุน

ความเห็นเกี่ยวกับบุคคลที่ควรเป็นผู้วางแผนหรือดำเนินการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความเห็นสำคัญกับผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำเป็นทางการวางแผนหรือดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว มีเพียงส่วนน้อยที่เห็นว่าบุคคลบางคนในชุมชนสามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ และมี 1 คนเห็นว่าบุคคลที่มีความเหมาะสมจะเป็นผู้วางแผนหรือดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวคือนายทุน

การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน โดยการศึกษาศักยภาพชุมชนในด้านต่างๆ 5 ด้านคือ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านโบราณสถาน-โบราณวัตถุ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการประกอบอาชีพและงานศิลปหัตถกรรม และด้านสภาพภูมิศาสตร์และการคมนาคม และการศึกษาทิศทาง และความต้องการของชุมชนในการพัฒนาให้ชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้ทราบว่าชุมชนตำบลแม่กามีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะจุดเด่นเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุจำนวนมากทั้งในพื้นที่ และส่วนที่นำออกไปจากชุมชน

ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำ ป่าไม้ ภูเขา ซึ่งสามารถสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หลากหลาย เช่นจักรยานเสือภูเขา เรือพาย เดินป่า คูนก คูดาว ธรรมชาติศึกษา ฯลฯ สภาพสังคมวัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรม ภูมิปัญญา ซึ่งสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาวิถีชีวิตชุมชน

นอกจากนี้ยังมีความได้เปรียบในด้านการคมนาคมที่มีถนนสายหลักผ่านตลอดแนวตำบลในเกือบทุกหมู่บ้าน และเป็นเส้นทางที่สามารถเชื่อมโยงไปยังจังหวัดใกล้เคียง

ในภาพรวมชุมชนเองก็มีความต้องการที่จะพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีความเข้าใจในศักยภาพ และทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพที่มีอยู่ เข้าใจถึงปัญหาที่ชุมชนประสบในปัจจุบัน และสามารถคาดการณ์ถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นหากมีการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เข้าใจถึงการรักษาสีทิวในฐานะของเจ้าของพื้นที่จากกิจกรรมท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการที่มีกลุ่มตัวอย่างบางคนแสดงความคิด ความเข้าใจที่อาจส่งผลทางลบต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่นมีความมุ่งหวังในประโยชน์จากการขายทรัพยากรธรรมชาติ การขายที่ดินให้นายทุน ความกลัวว่าการท่องเที่ยวจะส่งผลเสียต่ออาชีพการหาของป่า หรือการคาดหวังที่จะมีสถานบันเทิงเกิดขึ้นในชุมชนจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน เห็นว่าผู้ที่เหมาะสมจะพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนคือนายทุน

ๆ หรือการไม่ตระหนักถึงศักยภาพ และคุณค่าของศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ สามารถส่งผลเสียต่อชุมชน หรือต่อความยั่งยืนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนได้

สิ่งสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน จึงควรคำนึงถึงขั้นตอนในการจัดทำแผน และการดำเนินการพัฒนาที่เหมาะสม มีการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทั้งในด้านการสร้างการรับรู้ในคุณค่าของชุมชน การกำหนดแนวทางการพัฒนาตลอดจนทิศทาง และจุดมุ่งหมาย ที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ ด้วย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ไม่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ดังเช่นแนวทาง ที่วินัย (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2541 หน้า 161-167.) เสนอถึงการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ความรู้และประสบการณ์ที่ให้เห็นคุณค่าของชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น การดำรง ชีวิตและการประกอบอาชีพในชุมชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่นๆ หรือที่ยศ สันตสมบัติ (2544 หน้า 6 อ้างจาก Cater, 1997 และ Mc Cool, 1994) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญในการวางแผนการท่องเที่ยวว่าการวางแผนการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น เช่นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูจิตสำนึกเกี่ยวกับธรรมชาติ สำนึกในศักดิ์ศรีทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม

ข้อเสนอจากการวิจัย

ในการวิจัยดังกล่าวคณะวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะเป็น 2 แนวทางคือ ข้อเสนอสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป และข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาและการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

1. ข้อเสนอสำหรับการศึกษาวิจัย เพื่อการพัฒนา

- 1.1 เสนอให้มีการจัดตั้งคณะทำงานของชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแนวทางการศึกษาชุมชน และระดมสรรพกำลังของชุมชนเพื่อการศึกษาชุมชน ให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนในด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว หรือการพัฒนาอื่นๆ
- 1.2 เสนอให้มีการศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ ที่พบในเบื้องต้นในงานวิจัย ขึ้นนี้ อย่างลึกซึ้ง และครอบคลุม มากขึ้น ในแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและให้มีความเชื่อมโยงกับชุมชนใกล้เคียง หรือภูมิภาคที่เป็นแหล่งกำเนิดของศักยภาพที่ต้องการศึกษา เช่นในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา คามร่องรอยประวัติศาสตร์หรือเส้นทางการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชนจากที่ต่างๆ
- 1.3 เสนอให้มีการจัดทำข้อมูลศักยภาพในเรื่องต่างๆ เช่นประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาในเรื่องต่างๆ ประเพณีที่น่าสนใจ อาชีพทางการเกษตรที่มีอยู่มากมาย ทรัพยากรธรรมชาติ

ประเภทต่างๆ พืช สัตว์ นก แมลง ในชุมชน ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่อาจดำเนินการในลักษณะของศูนย์ข้อมูล หรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนโดยชุมชน ซึ่งอาจเป็นการดำเนินการโดยหน่วยงานปกครองท้องถิ่น สถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ในชุมชน สภาวัฒนธรรมตำบล หรือกลุ่มผู้รู้ ผู้สนใจในท้องถิ่น เพื่อสามารถนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว สร้างความภาคภูมิใจ และความตระหนักถึงศักดิ์ศรีของชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไปอีกด้วย

1.4 เสนอให้มีการศึกษาข้อมูลด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อม ร่วมกับข้อมูลด้านจิต-สังคม โดยการร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันวางแผนการพัฒนา การใช้ที่ดิน และการเติบโตของชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อไม่ให้ความเจริญด้านเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางกายภาพอื่นๆ ก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาวแก่ชุมชน โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน

1.5 เสนอให้มีการศึกษาให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้นเพื่อประโยชน์ในด้านการป้องกัน แก้ไข หรือจัดเตรียมมาตรการของชุมชนที่จะรองรับปัญหาเหล่านั้น เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชุมชน เช่น ปัญหาเรื่องราคาผลผลิต การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความสำนึกและรักในคุณค่าของท้องถิ่น ฯลฯ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวของชุมชน

2.1 เสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน หรือคณะกรรมการพัฒนา (ศักยภาพ) ชุมชน ที่มาจากตัวแทนของชุมชนทุกภาคส่วนและทุกระดับเพื่อดำเนินการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน และการพัฒนา โดยที่คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาททั้งในการศึกษาข้อมูล การวางแผนดำเนินการ ติดตามประเมินผล เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด

2.2 เสนอให้มีการจัดทำระบบข้อมูลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น

- จัดทำปฏิทินกิจกรรม เทศกาล ประเพณี ในชุมชนตำบลแม่กา
- จัดทำปฏิทินหรือแผนการเกษตรของชุมชนตำบลแม่กา
- จัดทำข้อมูลภูมิปัญญาด้านต่างๆ เช่นการบำบัดรักษา ศิลปหัตถกรรม อาชีพที่น่าสนใจ ของชุมชนตำบลแม่กา ว่ามีอยู่ที่ไหน ทำอะไรบ้าง
- กำหนดการพื้นที่ หรือเส้นทางท่องเที่ยวโดยชุมชน
- มีการจัดทำพินิจภัณฑ์ หรือศูนย์เรียนรู้ ศูนย์ข้อมูลชุมชนในด้านต่างๆตามศักยภาพ ที่มีซึ่งอาจรวมถึงการร่วมกันกำหนดรูปแบบ หรือกิจกรรมในการท่องเที่ยว

2.3 เสนอให้มีการเตรียมความพร้อมของสถานที่ ในชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว เช่น ป้าย

- บอกทาง ที่พัก การกำจัดขยะ ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะเป็นต้น
- 2.4 เสนอให้มีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่จะเป็นผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การเตรียมความพร้อมด้านภาษาและการสื่อสาร การบริหารจัดการ โภชนาการ การพัฒนางานหัตถกรรม และการอาชีพเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมท่องเที่ยวในด้านต่างๆ
- 2.5 เสนอให้มีการดำเนินการเพื่อสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน และเยาวชนในชุมชน ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสำนึกในคุณค่าของชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณี เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยอาจร่วมกับโรงเรียนในชุมชนในการศึกษาชุมชนหรือดำเนิน โครงการเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาของชุมชนในด้านต่างๆ
- 2.6 เสนอให้มีการจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่การกำหนดวิธีการและรูปแบบการจัดทำ เผยแพร่ การจูงใจ โดยใช้สื่อและการให้ข่าวสารในรูปแบบต่างๆ
- 2.7 เสนอให้จัดตั้งศูนย์ประสานงาน โดยมีบุคคลที่รับผิดชอบในการประสานงานการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดแผนท่องเที่ยวในทางปฏิบัติ ควบคุมดูแลกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชน ดูแลเรื่องความปลอดภัย จัดสรรและการกระจายผลประโยชน์ จากกิจกรรมการท่องเที่ยว

ข้อมูลจากการศึกษา เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กา ที่ได้ดำเนินการบนฐานข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในชุมชน และด้วยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ทั้งในด้านการให้ข้อมูลและการมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัย ด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้ แนวทาง วิธีการในการศึกษา พัฒนา การจัดการ และใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เป็นการสร้างการเรียนรู้แก่ชุมชนที่จะมีการพัฒนาศักยภาพส่วนอื่นๆที่ชุมชนมีอยู่ นอกเหนือจากการร่วมสร้างแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศที่มีคุณค่า และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน โดยการรักษาคุณค่าที่ชุมชนมีอยู่ให้เป็นที่ปรากฏ สืบเนื่อง และพัฒนาไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ที่ยั่งยืนแก่ชุมชน

โดยใช้การเริ่มต้นพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการศึกษา และพัฒนาศักยภาพในด้านที่มีความชัดเจน เป็นศักยภาพที่มีความสำคัญ และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ได้แก่ เรื่องโบราณคดีชุมชน นกในพื้นที่ป่า วัฒนธรรมประเพณี และการประกอบอาชีพในรอบปีของชุมชน โดยการเริ่มต้นศึกษาในพื้นที่และกลุ่มบุคคลที่ได้รับการพิจารณาว่ามีความพร้อมรับ การพัฒนามากกว่า ด้วยวิธีการที่ให้สมาชิกในชุมชนร่วมในกระบวนการศึกษาและพัฒนาในฐานะ “นักวิจัยชุมชน” และเริ่มดำเนินการสร้างกลุ่มของชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการอนุรักษ์คุณค่าด้านต่างๆ และการพัฒนาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นใน

ชุมชนเช่นกลุ่มที่รับผิดชอบกิจกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มพัฒนาอาชีพ ตลอดจนการรวบรวมข้อมูลเพื่อทำ
สื่อข้อมูลชุมชน และทดลองจัดการท่องเที่ยวขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการและแนวทางการดำเนินการวิจัย

แบบการวิจัย (Research Design)

การดำเนินงานวิจัย-พัฒนา ในโครงการ “การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” มีลักษณะค่อนข้างเป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการวิจัยแบบบรรยาย (Descriptive research) เชิงสำรวจ (Survey studies) จากการรวบรวมข้อมูลของนักวิจัยชุมชนในหัวข้อสำคัญที่กำหนดไว้ โดยกระบวนการ

- การสำรวจรวบรวมข้อมูล
- การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
- การสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลในปัจจัยที่ต้องการศึกษา
- การรวบรวมข้อมูลเอกสารจากบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ศึกษา
- การกำหนดประเด็นงานพัฒนา และตรวจสอบข้อมูลที่ศึกษาโดยใช้กระบวนการเวทีชุมชน

สถานที่เก็บข้อมูลวิจัย

ทุกหมู่บ้าน จำนวน 18 หมู่บ้าน ในตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

หมู่ที่ 1 บ้านหม้อแกงตอง	หมู่ที่ 2 บ้านห้วยเคียน
หมู่ที่ 3 บ้านแม่กาหลวง	หมู่ที่ 4 บ้านโทกหวาก
หมู่ที่ 5 บ้านแม่คำบุญโฮง	หมู่ที่ 6 บ้านแม่กาไร่
หมู่ที่ 7 บ้านบ้านบัว	หมู่ที่ 8 บ้านแม่คำบุญโฮง
หมู่ที่ 9 บ้านแม่คำบุญโฮง	หมู่ที่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม
หมู่ที่ 11 บ้านแม่คำบุญโฮง	หมู่ที่ 12 บ้านห้วยทุ่ง
หมู่ที่ 13 บ้านหนองแก้ว	หมู่ที่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว
หมู่ที่ 15 บ้านเกษตรสุข	หมู่ที่ 16 บ้านห้วยเคียน
หมู่ที่ 17 บ้านโทกหวาก	หมู่ที่ 18 บ้านแม่คำน้อย

โดยกำหนดพื้นที่ดำเนินการศึกษา วิจัย และรวบรวมข้อมูลการวิจัย เป็นการเฉพาะตามหัวข้อที่กำหนดในการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาด้านโบราณคดีชุมชน กำหนดพื้นที่หมู่ 7 บ้านบัว เป็นหลักในการศึกษา
2. การศึกษาด้านนกในพื้นที่ป่า กำหนดพื้นที่บริเวณหมู่ 1 หม้อแกงทอง หมู่ 10 บ้านแม่กาท่าข้าม หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว และหมู่ 18 บ้านแม่คำน้อย เป็นหลักในการศึกษา

3. การศึกษาด้านประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปี พื้นที่ศึกษาคือทั้ง 18 หมู่บ้านในตำบลแม่กา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกข้อมูลในองค์ประกอบ 3 ด้านที่ต้องการศึกษา
2. แบบบันทึกข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
3. กล้องบันทึกภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว
4. แผนที่ภูมิศาสตร์ตำบลแม่กา
5. คู่มือคุณก
6. กล้องส่องทางไกล

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการวิจัย-พัฒนา

คณะผู้วิจัย

- หัวหน้าโครงการ
- นักวิจัยพี่เลี้ยง 1 คน
- นักวิจัยชุมชน 15 คน

คณะที่ปรึกษา จำนวน 9 คน

1. รศ.ดร.นริศ สิตะสุวรรณ	คณะวิทยาศาสตร์ ม.เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
2. นายนิคม บุญเสริม	โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา จ.พะเยา
3. นางสาวเรืองวรรณ บัวนุช	รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา
4. นายสาธิต หิโชนจิตต์	อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. รศ.ดร.มณฑล สงวนเสริมศรี	อธิการบดีมหาวิทยาลัยนครสวรรค์
6. นายเมืองใจ ปิงเมือง	ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลแม่กา
7. พระอาจารย์กันทิ ฐานุตโตโร	เจ้าอาวาสวัดแม่กาหลวง
8. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กา	
9. กำนันตำบลแม่กา	

คณะวิทยากร และผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้-ประสบการณ์แก่ชุมชนในกระบวนการดำเนินการวิจัย-พัฒนาพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลวิจัย

ขั้นตอน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล-ดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

1. ขั้นเตรียมความพร้อมในการดำเนินโครงการ

ร่วมการประชุมผู้นำชุมชนระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน (โดยให้ความสำคัญกับหมู่บ้านที่เป็นเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัย-พัฒนา 3 ด้านที่กำหนด) เพื่อชี้แจงให้เห็นความสำคัญในการดำเนินการวิจัย ข้อมูลพื้นฐานที่พบในชุมชนจากการศึกษาศักยภาพที่ดำเนินการผ่านมา เพื่อทำความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย กระบวนการดำเนินการวิจัย และขอความร่วมมือในการดำเนิน โครงการวิจัย

2. ขั้นดำเนินโครงการวิจัย

ระยะที่ 1 เดือน พฤษภาคม-ตุลาคม 2547 (6 เดือนแรกในการดำเนินโครงการ)

1. ประชุมคณะวิจัย ที่ปรึกษา และผู้นำชุมชน เพื่อวางแผน กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเป้าหมาย วิธีดำเนินการวิจัย รวมถึงกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของคณะวิจัย แต่ละคนในการดำเนิน โครงการวิจัย
2. จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัย “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” เพื่อรายงานผลการศึกษา นำเสนอแนวทางการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในโครงการ และขอความร่วมมือ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการดำเนินโครงการ
3. การศึกษาฐานคณะวิจัยในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย และเชียงใหม่ซึ่งมีศักยภาพ และการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในลักษณะเดียวกับประเด็นการวิจัย เพื่อการกำหนดแนวทางการ ดำเนินงานวิจัย และพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม
4. ประชุมคณะวิจัยเพื่อออกแบบการเก็บข้อมูลการวิจัย และทดลองเครื่องมือวิจัย
5. ดำเนินการศึกษา วิจัย และรวบรวมข้อมูลการวิจัยในด้าน
 - * โบราณคดีชุมชน (บริเวณพื้นที่หมู่ 7 บ้านบัว)
 - * นกในพื้นที่ป่า ในรอบปี (บริเวณหมู่ 1 หม้อแกงทอง หมู่10 บ้านแม่กาท่าข้าม หมู่ 14 บ้านแม่กาไร่เดียว และหมู่18 บ้านแม่คำน้อย)
 - * ประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปี (ทุกหมู่บ้าน)
 โดยมีกระบวนการในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังนี้
 - 5.1 ประชุมคณะวิจัยเพื่อวางแผน กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับเป้าหมาย และวิธีดำเนินการวิจัย และบทบาทหน้าที่คณะวิจัย ในการศึกษาและรวบรวม

ข้อมูลวิจัย (3 ครั้ง วันที่ 4,13 และ 2 มิถุนายน 2547)

5.2 จัดเวทีชุมชน 5 ครั้ง ผู้เข้าร่วมเวที รวม 518 คน (ในวันที่ 19,20,21,22 และ 25 พฤษภาคม 2547) ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่กา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

-นำเสนอผลการวิจัย “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา” ซึ่งได้ดำเนินการผ่านมา

-ประชาสัมพันธ์ และเสนอแนวทางในการดำเนินการวิจัย-พัฒนาในโครงการ

-ขอความร่วมมือ ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการดำเนินการวิจัย-พัฒนาในโครงการ

5.3 ประชุมคณะวิจัยเพื่อออกแบบการเก็บข้อมูลวิจัย และทดลองเครื่องมือวิจัย (ระหว่างเดือน พฤษภาคม-มิถุนายน 2547)

5.4 ดำเนินการศึกษาวิจัย เก็บข้อมูลในประเด็นและพื้นที่ที่กำหนด (เริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนกรกฎาคม 2547) โดยคณะวิจัยชุมชนรับผิดชอบการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยตามความถนัดและความสะดวกในการดำเนินงานดังนี้

ด้านโบราณคดีชุมชน

นายมนโนชญ์ เทศอินทร์

นายแก้วมา(มานพ) เฉพาะธรรม

นายเด่น จันตะนาเขต

ด้านนกในพื้นที่ป่า

นายสุรเดช แซ่จ้าว

นายสมบุญ ฤกษ์จอตต์

นายกิตติชัย ปิงเมือง

นายภราดร บุญสม

นายสัมพันธ์ ชัยอุปละ

ด้านวัฒนธรรมประเพณีและการประกอบอาชีพ

นายบุญช่วย กิตติวัชรพงศ์

นายบุญส่ง ปิงเมือง

นายบุญสม เงินเย็น
 นายสุรพล นามหน่อ
 นายนวล ตาเดียว
 นางกันยา ถูกจิตต์
 นางอลิษา รัตนชีวร

**ระยะที่ 2 เดือน พฤศจิกายน 2547 – เมษายน 2548 (เดือนที่ 7-12 ของการดำเนิน
 โครงการ)**

1. ดำเนินการศึกษา วิจัย และรวบรวมข้อมูลการวิจัย เพิ่มเติม จากระยะที่ 1
2. จัดทำรายงานความก้าวหน้า ฉบับที่ 2

**ระยะที่ 3 เดือน พฤษภาคม 2548– มีนาคม 2549 (เดือนที่ 13-24 ของการดำเนิน
 โครงการ)**

1. รวบรวมข้อมูลวิจัย จัดทำศูนย์ข้อมูลชุมชนในด้าน โบราณคดีชุมชน นก
 ในพื้นที่ป่า ประเพณีและการประกอบอาชีพในรอบปีของชุมชน
2. วางแผนจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นักวิจัยท้องถิ่น
 และผู้นำใน ชุมชนในการ กำหนดโปรแกรม และกิจกรรมท่องเที่ยว/ การ
 จัดระบบการให้บริการ และผู้รับผิดชอบการท่องเที่ยว/ การจัดสรรรายได้/
 การประชาสัมพันธ์ และการจัดทำสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
3. ทดลองจัดการท่องเที่ยวตาม โปรแกรม และกิจกรรมท่องเที่ยวที่กำหนด
4. สรุป และประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
 - *จัดเวทีสรุปและประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน
 - *ประเมินผลการดำเนินโครงการ
 - *ติดตามและ ผลักดันแผนการท่องเที่ยวบรรจุในแผนของตำบล และ
 จังหวัด
5. ติดตามผลที่เกิดจากการดำเนินโครงการวิจัยในชุมชน
6. สรุปและจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดำเนินการรวบรวมและวิเคราะห์ ในลักษณะผสมผสานทั้งการ
 วิเคราะห์ ข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ (พรรณนา) ด้วยการแบบบรรยาย (Descriptive
 research) ตามความเหมาะสมของลักษณะข้อมูล

บทที่ 4

ผลการวิจัย-พัฒนา

จากการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานเพื่อการวิจัย และพัฒนาตามโครงการ “การศึกษาและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” สามารถนำเสนอผลการดำเนินโครงการใน 2 ส่วน คือ

1.ส่วนที่กำหนดในวัตถุประสงค์การวิจัย (คำถามการวิจัย)

- 1.1 ข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
 - โบราณคดีชุมชน
 - นกในพื้นที่ป่า
 - ประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปี
- 1.2 การเกิดกระแสการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่
- 1.3 การร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

2.ส่วนที่เป็นผลกระทบจากการดำเนินการวิจัย-พัฒนา

- 2.1 การเกิดจิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม
- 2.2 กระบวนการจัดการใหม่หรือกลไกการจัดการที่เกิดขึ้น
- 2.3 การเรียนรู้ของทมิวิจัยและผู้เกี่ยวข้องจากการดำเนินโครงการวิจัย-พัฒนานี้

1.ส่วนที่กำหนดในวัตถุประสงค์การวิจัย (คำถามการวิจัย)

- 1.1 ข้อมูลศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ข้อมูลด้านโบราณคดีชุมชน

การรวบรวมข้อมูลด้าน โบราณคดีชุมชนรับผิดชอบประสานงานในการดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านบัว ได้แก่นายเด่น จันตะนาเขต และนายมานพ เฉพาะธรรมได้ดำเนินงาน โดยสรุปคือ

1.การรวบรวมข้อมูลโบราณวัตถุที่ชาวบ้านหมู่บ้านบัวพบและเก็บรักษาไว้

พบว่ามียานวน 26 ครั้วเรือนที่มีการเก็บรักษาโบราณวัตถุที่พบในชุมชน และพื้นที่เกษตรในหมู่บ้าน โบราณวัตถุส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบ เบ้า และเครื่องใช้ที่

ทำด้วยเหล็กซึ่งในภายหลังเมื่อชาวบ้านร่วมกันสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้นในบริเวณวัดในหมู่บ้านได้นำสิ่งของเหล่านั้นมารวบรวมไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานดังกล่าว

2. การดำเนินการศึกษาข้อมูล โบราณคดีเกี่ยวกับเตาเผา และคันดินเมืองโบราณ

การดำเนินการร่วมกันของชาวบ้านในหมู่บ้านบัว ภายใต้การปรึกษา และควบคุมดูแลของผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี รศ.สาธิต ไพเราะฉายิจิตร โดยการสำรวจ ขุดค้น และจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารฯลฯ สามารถสรุปข้อมูลเกี่ยวกับเตาเผา และคันดินเมืองโบราณ ได้ดังนี้

แหล่งเตาเวียงบัวเป็นที่รู้จัก และได้รับการศึกษาจากนักวิชาการและผู้สนใจมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาเป็นการศึกษาเพื่อทราบข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และโบราณคดีโดยมีรายงานว่ามีย่องรอยคันดิน(แนวกำแพงเมืองโบราณ) และแหล่งเตาที่เสียหาย ไม่มีแหล่งเตาหรือชิ้นงานที่สมบูรณ์เหลืออยู่ แต่จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบัวได้พบข้อมูลว่าที่ผ่านมาได้มีการนำโบราณวัตถุที่พบออกจากชุมชนด้วยเหตุผลด้านวิชาการ การอนุรักษ์ การค้า หรือเป็นการให้เพื่อการตอบแทนแก่บุคคลภายนอก จากการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กาฯ ของมหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา โดย ปัทมา สมิตะสิริ และคณะ , 2546 พบว่าในบริเวณหมู่บ้านบัวน่าจะเป็นชุมชนที่มีศักยภาพที่สำคัญการเป็นแหล่งโบราณคดี เนื่องจากพบพบร่องรอยคันเวียง ที่ยังคงสภาพเวียงแผ่ 2 เวียง มีรูปร่างคล้ายใบโพธิ์หรือคอกบัว และรูปร่างสี่เหลี่ยมขนาด 400 x 800 เมตร และ 400 x 600 เมตรเชื่อมต่อกัน โดยมีร่องรอยน้ำคันดิน 2 ชั้น มีเส้นทางเชื่อมต่อกัน (หมู่บ้านบัว ปัจจุบันตั้งอยู่ระหว่างเวียงทั้ง 2) พบโบราณวัตถุประเภทเศษเครื่องถ้วยชามจำนวนมาก ในการดำเนินการศึกษา และพัฒนาร่วมกับชาวบ้านบัวอย่างต่อเนื่อง ได้ดำเนินการขออนุญาตสำรวจ ขุดค้นจากกรมศิลปากร โดยเชิญ รศ.สาธิต ไพเราะฉายิจิตร ซึ่งได้นำนักศึกษาฝึกงานโครงการโบราณคดีชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการฝึกงานในโครงการ “ศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ตำบลแม่กาฯ” มาดำเนินการศึกษา สำรวจ ขุดค้น ร่วมกับคณะนักวิจัยชุมชน ประชาคมหมู่บ้าน และชาวบ้านบัว ซึ่งเป็นดำเนินการการสำรวจขุดค้นโดยไม่ใช้งบประมาณของทางการ ในระยะเดือนมีนาคม ถึง เมษายน 2548 ดำเนินการขุดค้นเปิดขุดหลุมเตา 2 แห่ง ณ บริเวณที่เคยสำรวจพบเศษเครื่องถ้วยชาม และร่องรอยโครงสร้างเตามาก่อน สรุปข้อมูลทางโบราณคดีจากการศึกษาเตาเวียงบัวไว้ว่า (สาธิต ไพเราะฉายิจิตร, 2548) “ในแง่วิทยาการเตาเผา พบเตาแบบถ้ำนาชนิดเตาห้องเดียว ระบายความร้อนผ่าน โครงสร้างดินก่อฝังอยู่ในเนินดินถม สภาพค่อนข้างดี จำนวน 1 เตาในบริเวณแรกพบ 1 เตามีขนาดยาวประมาณ 5 เมตร กว้าง 2 เมตร และในบริเวณที่ 2 ขุดพบเตาเผา ตั้งอยู่ในเนินดินเดียวกันจำนวน 2 เตา (เตาคู่) เตาถูกที่เปิดให้เห็น โครงสร้างทั้งหมดมี ความยาว

5.15 เมตร กว้าง 1.90-2.00 เมตร ปล่องสูง 1.65 เมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางปล่อง 40-45 เซนติเมตร พื้นเตาเป็นดินอัดเรียบ ขาทำด้วยดินเหนียว มีกำแพงกันไฟสูง 35 เซนติเมตร ห้องไฟก่อนข้างขาว 2.10 เมตร มีพื้นที่ประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของความยาวเตาเผาทั้งหมด...ช่องใส่ไฟก่อนข้างแคบ และเตี้ยจนตัวคนไม่สามารถลอดเข้าไปได้ การลำเลียงเครื่องถ้วยชามเข้าไปตั้งเผาในเตาและการนำออกจึงต้องใช้วิธีเจาะเปิดหลังคาเตา และใช้ดิน โบกยาทับเมื่อจะเผาแต่ละครั้ง...ยังพบว่าเตาชนิดนี้ที่ก่อต้องมีฉนวนดินถมทับเพื่อช่วยเก็บความร้อน และเป็นฐานเสริมความแข็งแรงของตัวเตา มีการนำดินลักษณะคล้ายปูนสีขาวเนื้อละเอียดมีส่วนประกอบหลักเป็นเม็ดดินแข็งๆ คล้ายเมงกานีส มาถมทับบริเวณหลังคาเตา กอเตา และรอบปล่องเตาทั้งหมด ซึ่งเป็นหลักฐาน โครงสร้างเตาที่ไม่เคยพบมาก่อน

ผลิตภัณฑ์เครื่องถ้วยชาม มีทั้งชาม จาน และถ้วยในกลุ่มที่เรียกว่า “ชามตะไล” และ “ถ้วยตะไล” รูปทรงจานและชามปากกว้าง มีขอบฐานเตี้ยๆ ที่ขอบปาก ด้านในมีสันขอบปากม้วนกลมลักษณะเดียวกับถ้วยชามที่เรียกว่า “ชามมอญ” ที่พบในแหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสะเกษ ชนิดเนื้อแกร่งเคลือบผิวสวยงาม ที่เคลือบส่วนมากเป็นสีเขียวโทนต่างๆ อ่อนบ้างแก่บ้าง และมีเคลือบสีเหลือง สีขาวนวล เนื้อดินปั้นส่วนมากเป็นดินสีดำ แต่ก็พบถ้วยชามที่มีเนื้อดินสีขาว สีขาวนวล ปะปนอยู่มาก ชามและจานส่วนใหญ่เคลือบผิวเฉพาะด้านใน ในกลุ่มถ้วยชามเนื้อดินสีดำ หรือสีคล้ำมักทาน้ำดินสีขาว เพื่อรองพื้นชั้นหนึ่งก่อนแล้วจึงทำลวดลายแล้วเคลือบสีทับ มีหลักฐานยืนยันว่าการผลิตเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัวคงมีการเผา 2 ครั้ง ครั้งแรกทำการเผาบันทึกคือเอาถ้วยชามที่ปั้นตากแห้งมาทาน้ำดินสีขาว ทำลวดลายแล้วเอาเข้าเผาครั้งหนึ่งเมื่อสุกแล้ว จะได้ผลิตภัณฑ์เนื้อดินไม่แกร่งมาก มีสีแดง คัดใบที่สภาพดีไปชุบน้ำเคลือบสี เฉพาะด้านใน และเช็ดปากน้ำเคลือบที่ขอบปากออกแล้วเอาไปเข้าเผาเคลือบอีกรอบหนึ่งคราวนี้จะได้ผลิตภัณฑ์เคลือบเนื้อแกร่งมาก...จากการขุดค้นบริเวณเตาเก่าะเพียงในที่ดินของพ่อจันทร์ เฉพาะธรรม(เตา 2) พบเครื่องถ้วยชามที่เสียหายบิดเบี้ยวและแตกหักถูกทิ้งเป็นกองขนาดใหญ่กินบริเวณกว้าง ซึ่งได้คงสภาพเศษถ้วยชามไว้ในตำแหน่งที่พบ ให้เป็นพิพิธภัณฑ์หลุมขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางโบราณคดีและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มีความโดดเด่นของเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัวคือ ลวดลายที่เกิดจากการใช้แม่พิมพ์กดประทับรูปแบบต่างๆเพื่อทำลวดลายลงตรงกลางชาม ด้านในก่อนเคลือบทับ ลายสำคัญที่พบได้แก่ปลาฉู่ สิงห์ ช้าง ดวงอาทิตย์ ก้านขด ลายก้านขดผสมลายปลา ลายนกยูง ฯลฯ ซึ่งเป็นลวดลายพิเศษที่ไม่เคยพบในเครื่องถ้วยชามของแหล่งเตาอื่นๆ ในประเทศไทยหรือในต่างประเทศมาก่อน ส่วนวิธีการบรรจุเรียงเครื่องถ้วยชามในเตาเผาพบว่าที่แหล่งเตาเวียงบัวใช้เทคนิคการวางถ้วยชามซ้อนกัน ลักษณะปากประกบปากกันซ้อนกัน มีแผ่นรอง รูปจานแบน รองรับอยู่ชั้นล่างสุด เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งเตาเวียงบัวกับแหล่ง

เตาอื่นๆ ในประเทศไทย ในขั้นต้นพบว่ามีความคล้ายคลึง และหลายอย่างเหมือนกันกับหลักฐานที่พบในแหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสัชนาลัย (ที่เริ่มกิจการประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18) แหล่งเตาเมืองน่านบ้านบ่อสวก (เริ่มกิจการประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19) และแหล่งเตาสันกำแพง (เริ่มกิจการประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-20) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งเตาของกลุ่มคนที่เป็นครีญาติโคตรสายวงศ์เดียวกัน ส่วนจะเป็นไท ลาว ขอม มอ ลัวะ คงบอกได้ยากเพราะผสมปนเปกันมาก แต่ก็คงไม่หนีไปจากคนในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้

ข้อแตกต่างสำคัญที่แหล่งเตาเวียงบัวมี และไม่มีเช่นที่พบในแหล่งเตาอื่นๆทั้งสามแห่ง ก็คือแหล่งเตาเวียงบัวไม่พบผลิตภัณฑ์ที่มีการขีดเขียนตัวอักษร หรือตัวเลขภาษาไทย หรือภาษาใดๆ เหมือนเช่นที่พบในแหล่งเตาเมืองน่าน แหล่งเตาเซียงที่ศรีสัชนาลัย และที่แหล่งเตาสันกำแพง ไม่พบเศษเครื่องถ้วยจีน หรือเศษเครื่องถ้วยของแหล่งเตาด้านนาอื่น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องถ้วยเวียงกาหลง วังเหนือ เครื่องถ้วยเตापານ ที่อยู่ไม่ไกลจากพะเยา รวมทั้งไม่พบเศษเครื่องถ้วยชามเซียงและสังคโลกที่ผลิตส่งออกขายทั่วไปตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 ดังนั้นแม้ว่าผลิตภัณฑ์ประเภทชาม จาน ในกลุ่ม “ตะไล” หรือ “ทะไล” ของแหล่งเตาเวียงบัวจะเหมือนกับผลิตภัณฑ์ในกลุ่ม “ชามมอญ” ของแหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสัชนาลัย และแหล่งเตาสันกำแพง และมีส่วนคล้ายคลึงกับชาม/จาน ของแหล่งเตาเมืองน่าน แต่ชาม/จาน ของ แหล่งเตาเวียงบัวมีลวดลายกดประทับจากตราไม้แบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งไม่เคยพบในแหล่งเตาอื่นๆ มาก่อน...

ลวดลายดังกล่าวสื่อให้เห็นความรู้สึกลึกซึ้งในเชิงปรัชญาเกี่ยวกับจักรวาล และธรรมชาติของช่วงปັນในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีที่สำคัญยังไม่เป็นร่องรอยที่ชัดเจนเกี่ยวกับพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของแหล่งเตาเวียงบัวชวนให้เชื่อได้ว่าแหล่งเตาเวียงบัวที่ขุดค้นพบมาก่อนที่บ้านเมืองรอบกว๊านพะเยาจะรับนับถือพระพุทธศาสนา...เป็นแหล่งเตาที่มีอายุมากกว่า 800 ปีตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18...เชื่อมั่นว่าเตาเผาและเครื่องถ้วยชามในแหล่งเตาเวียงบัวน่าจะมีอายุเก่าแก่พอๆ กับแหล่งเตาเซียงที่เมืองศรีสัชนาลัย...อาจจะเก่าก่อนแหล่งเตาที่เมืองน่าน ก่อนแหล่งเตาเวียงกาหลง ก่อนแหล่งเตาสันกำแพง และแหล่งเตาอื่นๆ ในล้านนา

ในแหล่งเตาเวียงบัวไม่พบร่องรอยของ“ภาษาไทย” (อายุภาษาไทยเกิดขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่19) หรืออักษรในตระกูลอื่นใดบนผลิตภัณฑ์เครื่องถ้วยชาม และไม่พบร่องรอยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ชัดเจนดังเช่นที่พบจำนวนมากในแหล่งเตาอื่นๆ อีกประการหนึ่งในการขุดค้นแหล่งเตาอื่นๆ ทั้งในล้านนา ภาคอีสาน ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย เมืองสุพรรณบุรี มักพบเศษเครื่องถ้วยชามของจีน เวียดนาม หรือไม่กี่เศษเครื่องถ้วยชามเขมรที่มีการผลิตมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 โดยเฉพาะในแหล่งเตาศรีสัชนาลัย แหล่งเตาสุพรรณบุรีพบเศษเครื่องถ้วย

จีนสมัยราชวงศ์ซ่ง และสมัยราชวงศ์หยวนปะปนอยู่ที่กองขยะเตา ที่แหล่งเตาเมืองน่านก็พบเศษเครื่องถ้วยสีเขียวสมัยราชวงศ์ซ่งอยู่ในแหล่งเตาด้วย (จากการรวบรวมข้อมูลเครื่องถ้วยที่ชาวบ้านบั่วพบ และนำมาบวไว้ที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนพบว่าชิ้นหนึ่งเขียนด้วยภาษาจีนโบราณแปลความได้ว่า “สร้างขึ้นในราชวงศ์หมิง”...ปีพม่า สมิตะสิริ)...ซึ่งอาจารย์สาขันต์ได้เสนอแนวคิดที่ว่าที่ชวนให้คิด ให้เชื่อ ในสองแนวทางคือ

- 1.คือแหล่งเตาเวียงบัวเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวไม่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองอื่นๆ จึงไม่ได้ติดต่อค้าขายหรือซื้อถ้วยชามจากบ้านเมืองอื่นมาใช้ซึ่งข้อคิดในแนวทางที่เป็นไป ได้ยาก
- 2.อีกแนวทางหนึ่งคือ...แหล่งเตาเวียงบัวเกิดขึ้นก่อนแหล่งเตาอื่นๆ ในล้านนาโดยอาจเกิดใน ระยะเวลาเดียวกับการเริ่มกิจการผลิตเครื่องถ้วยชามเคลือบที่เมืองเชลียงเมื่อราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-17 และเป็นเทคนิควิทยาการที่เกิดขึ้นอย่างอิสระของคนกลุ่มที่ไม่ได้รับอิทธิพลจากวิทยาการจีน เวียดนาม หรือขอมในกัมพูชาโดยตรง

โดยที่เดิมอาจารย์มีความคิดเห็น และมีความเชื่อเอนเอียงไปในทางที่สองมากกว่า...ที่ว่าแหล่งเตาเวียงบัวอาจจะมีมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ...ในสมัยพญาเจือง ขุนเจือง ท้าวสูง กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ต้นราชวงศ์มังรายแห่งล้านนาที่แผ่อิทธิพลในบริเวณอาณาจักรเงินยาง ในย่านพะเยา-เชียงราย และอนุภาคลุ่มน้ำโขงในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ซึ่งควรที่จะได้มีการศึกษาค้นหาคำตอบในแง่ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น...ซึ่งภายหลังการตรวจอายุถ่านที่พบในหลุมเตาที่ขุดด้วยวิธี คาร์บอน -14 พบว่าเตามีอายุ 600-700 ปี ซึ่งน่าจะตรงกับสมัยพระยาจำเมือง”

ซึ่งโดยสรุปในการศึกษา และสำรวจขุดค้นที่ได้ดำเนินการในครั้งนี้ นอกจากจะได้ข้อมูลในเชิงโบราณคดีที่น่าสนใจในแง่ที่ว่าได้พบความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งแตกต่างในการผลิตเครื่องปั้นซึ่งไม่เหมือนแหล่งเตาใดๆ ในภาคอื่นของประเทศไทยแม้แต่ในแถบล้านนา หรือในแหล่งเตาของประเทศอื่นๆ ที่สำคัญสรุปได้คือ

- ลักษณะโครงสร้างและการใช้งานของเตา
- ลวดลาย และวิธีการสร้างลวดลายบนเครื่องปั้น
- วิธีการสร้างเครื่องปั้นไม่มีการรับอิทธิพลศิลปะ หรือวัฒนธรรมของสังคม หรือชุมชนอื่นๆ
- ความเก่าแก่อายุของเตา ซึ่งอาจเทียบได้กับเตาเซลียงที่เมืองศรีสะเกษ

นอกจากนี้ในสำรวจขุดค้นยังพบร่องรอยของเตาอยู่ทั่วไปทั้งในบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านบริเวณภู / คันเวียง ลำห้วย ม่อนคอย ซึ่งประมาณว่าน่าจะมีแหล่งเตาอีกเป็นจำนวนมากในบริเวณอันเป็นที่ตั้งเวียงบัวและบริเวณใกล้เคียงซึ่งอาจมีทั้งที่เสียหายและมีสภาพที่สมบูรณ์ สอดคล้องกับการศึกษาแหล่งโบราณคดีที่มีคูคันดินล้อมรอบในบริเวณเมืองพะเยาของ วราวุธ ศรีโสภาค (2536) ที่ว่าพะเยามีลักษณะเช่นเดียวกับเมืองอื่นในล้านนา ที่มีการสร้างคู-คันดิน หรือกำแพง

ล้อมรอบชุมชน (พันนา) หรือสถานที่ ที่มีความสำคัญโดยการสำรวจของพระเทพวิสุทธิเวที (หลวงพ่อบุญ)เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ พบว่าเขต พันนาคม คือที่ตั้งบริเวณตำบลแม่กา และจำปาหายในปัจจุบัน มีสถานะเป็นเวียงหรือกลุ่มพันนาที่ เป็นชุมชนบริวาร โดยคาดว่ามีเวียงบัวหรือเวียงกำ ตั้งอยู่ที่บ้านบัวในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางของพันนาคม ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยของพะเยาที่เป็นอุตสาหกรรมใหญ่พอสมควร เป็นการผลิตเพื่อการค้า และอาจมีการจัดระบบการผลิต คัดเลือก และส่งออกจำหน่ายโดยผู้ปกครองพันนา

จากการสำรวจแหล่งเตาได้พบร่องรอยแหล่งเตาที่บ้านโทกหวาก บ้านหนองแก้ว และที่ม่อนอ่อม และในการสำรวจแหล่งเตาเมืองพะเยา ของฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร(2533) พบแหล่งเตาเผาที่ม่อนอ่อม และห้วยแม่คำที่เป็นภาชนะเนื้อแกร่งเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ สีเคลือบเป็นสีน้ำตาลแกมเขียว มีลายประทับรูปปลาชุกตามแนวตั้งคล้ายกับแหล่งห้วยบวกปิ่นเตาสันกำแพงสันนิษฐานว่ามีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 ดังนั้นหากได้มีการดำเนินการเพื่อป้องกันการทำลาย และได้สนับสนุนให้มีการศึกษาอย่างจริงจังเกี่ยวกับพื้นที่ และข้อมูลอันเป็นแหล่งเตาและในด้านอายุ การกระจาย ความหนาแน่น ลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ด้านอื่นๆ ของแหล่งเตาน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของจังหวัดพะเยา ภูมิภาคล้านนา และประเทศชาติต่อไป

3. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวประวัติการตั้งหมู่บ้าน และตำนานหมู่บ้าน

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านบัวเป็นหมู่บ้านหนึ่งใน 18 หมู่บ้าน ของตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ห่างจากเมืองพะเยาทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร โดยเข้าทางหมู่บ้านแม่กาหลวงที่ถนนพหลโยธินสายพะเยา-ลำปาง ลึกเข้าไปประมาณ 5 กิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือน 124 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 505 คน ประกอบด้วยผู้คนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานจากหลายจังหวัด ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แทบทุกครัวเรือนมีอาชีพหลักในการทำเกษตรด้วยการเพาะปลูกข้าว และพืชไร่ชนิดต่างๆ เกือบตลอดปี คนในวัยทำงาน (อายุระหว่าง 18-50 ปี) เป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดของชุมชน (ประมาณร้อยละ 58) มีการเดินทางไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกหมู่บ้านทั้งในและต่างจังหวัด คนวัยทำงานที่มีการศึกษามากออกไปประกอบอาชีพและตั้งหลักแหล่งที่อื่นและกลับมาช่วยประเพณีที่สำคัญของครอบครัว และหมู่บ้านเป็นครั้งคราว เช่น ปีใหม่เมือง-ประเพณีรดน้ำคำหัว จากการศึกษาศักยภาพชุมชน พบว่านอกจากชุมชนบ้านบัวจะมีศักยภาพที่สำคัญคือการมีแหล่งโบราณคดีชุมชน (โดยพบร่องรอยอุ-คันเวียง และโบราณวัตถุประเภทเครื่องถ้วยชามจำนวนมาก) ยังพบว่ามีภูมิปัญญาของชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน การทำเครื่องจักสาน ภูมิปัญญาด้าน

ครุฑศิลปประเภทคนตรีพื้นบ้าน การทอผ้า วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพด้านการเกษตรที่ยังคงวัฒนธรรมการช่วยแรงงาน(เอามือ)ความเชื่อและประเพณีการเลี้ยงผีต่างๆทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นป่าชุมชนและสภาพพื้นที่ ซึ่งเป็นเนินเขา - ลำห้วย - คาน้ำ(น้ำจืด) ตลอดจนถึงศักยภาพด้านการคมนาคมที่มีความสะดวกในการเดินทางติดต่อกับภายนอก

ผู้ที่มาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านนี้เป็นครอบครัวบ้านแรก คือ พี่น้องสองคนที่เดินทางมาจากจังหวัดเชียงราย คนหนึ่งคือนายทิด เฉพาะธรรม เพื่อมาตามหาควายจนมาพบในที่ซึ่งปัจจุบันคือ หมู่บ้านบ้านบัว สองพี่น้องดังกล่าวเห็นว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์จึงมาสร้างผาม (กระท่อม) เพื่อเป็นที่พักอาศัยสำหรับเลี้ยงควายอยู่ทิศเหนือร่องซัน (ร่องระบายน้ำในที่นา) ดินแม่น้ำดำทิศตะวันออกมีหนองจำบัว ทิศเหนือมีหนองบัว แต่มักมีน้ำท่วมจึงย้ายมาอยู่ทิศใต้ร่องซันต่อมาจึงได้ตัดสินใจสร้างบ้าน โดยในตอนแรกตั้งบ้านเรือนแค่ 2 หลัง ซึ่งเป็นคนในตระกูลเฉพาะธรรม และเพิ่มขึ้นเป็น 13 หลัง จนกระทั่งถึง พ.ศ.2501 มีบ้านเพิ่มเป็น 40 หลังการเรือนต่อมามีผู้คนทยอยกันเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น ในระยะแรกจะรวมเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านแม่กาหลวง เมื่อมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น จึงได้แยกออกจากหมู่บ้านแม่กาหลวงตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ชื่อว่า บ้านบัว ผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านคือ นายแก้ว รนทะมาน คนที่ 2 คือนายแก้ว เฉพาะธรรม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันชื่อ นายมานพ(แก้วมา) เฉพาะธรรม

เหตุผลในการตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านบัว” เนื่องจากแต่ก่อนในหมู่บ้านจะมีหนองน้ำขนาดใหญ่และมีบัว ออกดอกสวยงามเป็นจำนวนมากในหนองน้ำนี้ แต่ปัจจุบันเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลดลง น้ำในหนองน้ำแห้งจึงไม่ปรากฏบัวให้เห็น หนองน้ำกลายเป็นที่ดินสำหรับทำการเกษตร สถานที่ตั้งของหมู่บ้านบัว มีร่องรอยเป็นเวียงเก่า โดยมีผู้นำคนดินบริเวณหมู่บ้าน มีการขุดพบเตาเผา และพบเครื่องปั้นดินเผาชนิดต่างๆ ทั่วบริเวณ

ตำนานหมู่บ้าน

นายแดง เครือวัลย์ ผู้สูงอายุของหมู่บ้าน วัย 80 ปี เล่าประวัติความเป็นมาของ เวียงบัว (เดิมชื่อเวียงกาหลง) ซึ่งได้ฟังมาจากคนเลี้ยงช้างที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้านในขณะเมื่อท่านยังเป็นเด็ก และได้เคยสำรวจบริเวณสถานที่ซึ่งได้ฟังเรื่องมา ความว่า.....เวียงบัวมีเจ้าเมืองชื่อนายโมซึ่งเป็นผู้สร้างเวียงกาหลง(หรือเวียงบัว) และวัดขึ้น โดยวัดจะอยู่นอกเวียงเมื่อสร้างวัดเสร็จ นายโมได้ไปรบ เอาพระพุทธรูปที่เมือง สระหอย ได้พระพุทธรูปมา 1 องค์ เหตุที่ไปรบเอาพระพุทธรูปมาเพราะวัดยังไม่มีพระพุทธรูป โดยพระพุทธรูปที่นายโมรบเอามานั้น ชื่อว่า พระเจ้าแก่นจันทร์ (เป็นพระพุทธรูปทำจากไม้จันทร์) ต่อมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้มารบเอาพระพุทธรูปองค์นี้ไป นายโมได้สร้างสวนไม้ชางคำ และ ไม้มะม่วง โดยมีการปลุกดินมะม่วงขึ้น 7 ดัน เรียกว่า ดงมะม่วง 7 ดัน และมีดินมะม่วง 1 ดัน ซึ่งมีชื่อว่า ดันถ้วนเจ็ด มีอยู่ 3 กิ่ง

ใหญ่ๆ เชื่อว่าแต่ผล มะม่วงจากแต่ละกิ่งนั้นถ้ารับประทานแล้วจะเกิดสิ่งประหลาดขึ้น 3 อย่าง คือ

กิ่งที่หนึ่ง ถ้ารับประทานแล้ว จะทำให้กลับเป็นหนุ่มเป็นสาว

กิ่งที่สอง ถ้ารับประทานแล้ว จะทำให้สติปัญญาดี

กิ่งที่สาม ถ้ารับประทานแล้วจะให้มียศพรยศเงินทอง

ปรากฏว่ามีสามิ-ภรรยาคนหนึ่ง ที่ชรามากแล้ว อยู่มาวันหนึ่งเกิดมีปากเสียงกัน ผู้เป็นสามิเดินหนีออกจากบ้าน พอดีไปเจอต้นมะม่วง(ต้นถั่วเน่เจ็ด) ซึ่งมีอยู่ 3 กิ่ง ได้เก็บกินผลมะม่วงกิ่งที่หนึ่งจึงกลายเป็นคนหนุ่ม เมื่อภรรยามาถามหาสามิได้พบชายหนุ่ม จึงถามถึงสามิ ปรากฏว่าชายหนุ่มคนนั้นตอบว่าเขาคือสามิของหญิงชรา แต่หญิงชราไม่เชื่อ สามิจึงพาภรรยาไปกินผลมะม่วงกิ่งที่ 1 ทำให้ผู้เป็นภรรยากลับกลายเป็นสาว ซึ่งเรื่องนี้ลือไปถึงหูของพญาเงี้ยว พญาเงี้ยวเกิดความอิจฉา จึงไปพนันพิฆาตต้นมะม่วงทำให้ต้นมะม่วงต้นนั้นไม่ออกผลอีกเลย

ต่อมาไม่นานมีช้างผู้กำยำเขียว เข้ามาทำร้ายผู้คน นายโมจึงได้เกณฑ์คนจำนวนมากมาขุดคือเวียง (ภูน้ำรอบเมือง) สร้างเป็นกำแพงดินรอบเวียงเพื่อป้องกันช้างเข้ามาทำร้ายคน โดยมีประตูเข้าเมือง 10 ประตู และมีห้องอยู่ 5 ห้อง ซึ่งเป็นห้องขนาดใหญ่ ประตู 10 ประตู ได้แก่ประตูสักขัย ประตูคันกำ ประตูคันแะ ประตูประตู ประตูเกลือ ประตูคันคำ ประตูโก้ง ประตูคันมีน ประตูคันม่วง ประตูกาหลง ซึ่งแต่ละประตูจะมีคันไม้ตามชื่อประตูปลูกอยู่ (ซึ่งขณะเมื่อเป็นเด็กนายแต่งได้เคยสำรวจประตูเมือง และพบคันไม้ต่างๆ ตามข้อมูลที่ปรากฏ) สำหรับห้อง 5 ห้องได้แก่

1. ห้องกาหลง มีประตูเข้าถึง คือ ประตูกาหลงด้านหน้าของประตูเป็นลำน้ำแม่คำซึ่งอยู่นอกเวียง
2. ห้องคอนม่วง มีประตูเข้าถึง คือ ประตูคันม่วง ประตูโก้ง ประตูคันมีน ประตูเกลือ
3. ห้องคอนแป้น มีประตูเข้าถึง คือ ประตูกาหลง ประตูสักขัย
4. ห้องคอกควาย มีประตูเข้า คือ ประตูคันคำ
5. ห้องสามเส้า มีประตูเข้า คือ ประตูคันแะ ประตูคันกำ ประตูประตู เหตุผลที่เรียกว่าสามเส้าเพราะห้องนี้มีหินอยู่สามก้อน และตรงกลางหรือช่องกลางของหินทั้งสามก้อนจะมีน้ำไหลออกมา

ภายหลังนายโมสั่งให้นายพรานคนหนึ่งฆ่าช้างผู้กำยำที่หนองหล่ม เลือดช้างไหลกลายเป็นลำธารเรียกว่าห้วยร่องช้าง ปอดของช้างไหลไปตามน้ำ และมีกามาใจ(มาตุ) จึง

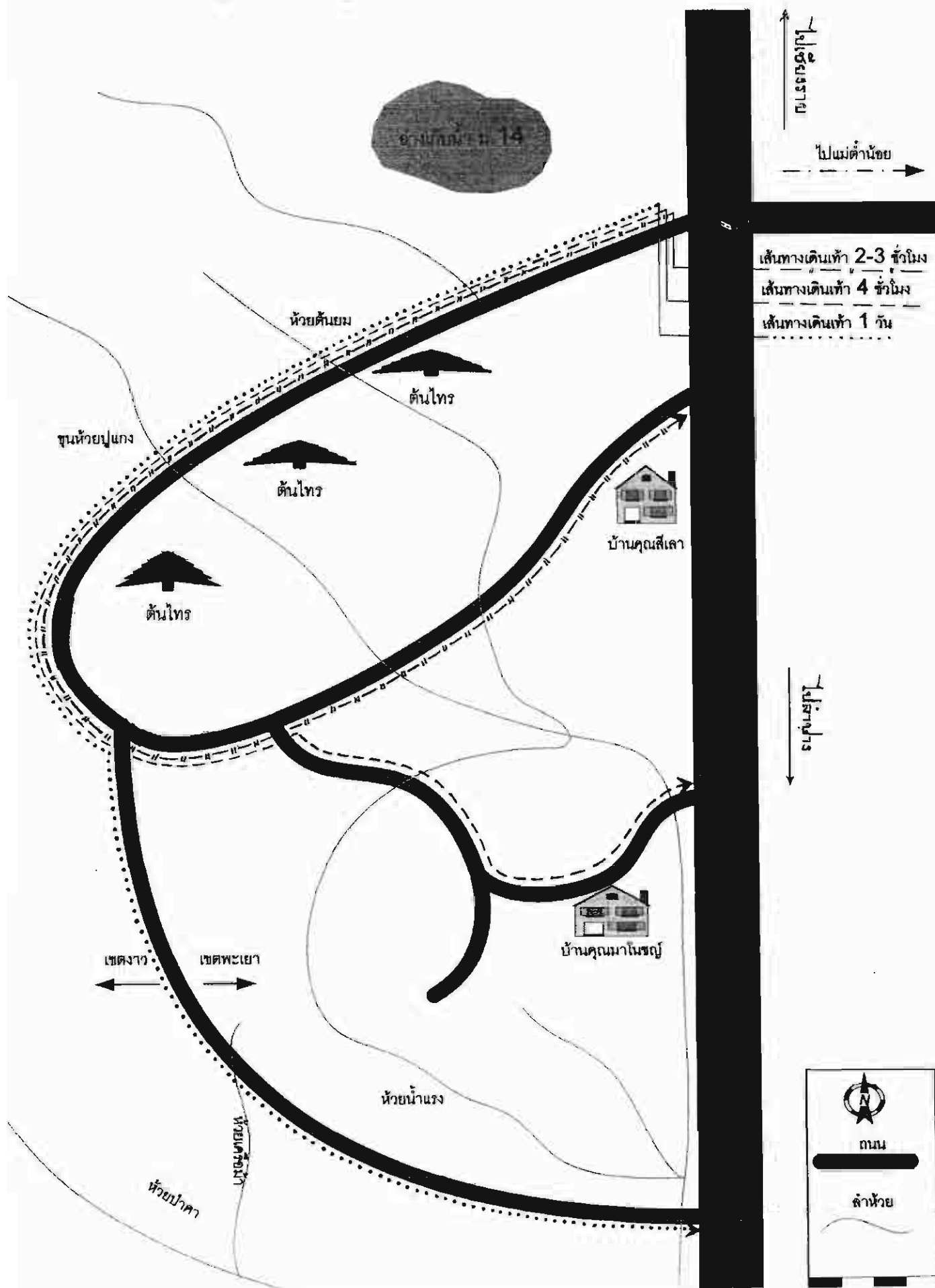
เรียกบริเวณแห่งนี้ว่าบ้านทุ่งกาใจ ส่วนเลือดช้างที่ไหลจั่ว(ไหลแล้วค่อยๆซึมหายลงไปในดิน)
เรียกบริเวณนี้ว่าบ้านร่องจั่ว

ข้อมูลด้านนกในพื้นที่ป่า

จากการดำเนินการรวบรวมข้อมูลนกในพื้นที่ป่าตำบลแม่กาดำเนินการโดยนักวิจัยชุมชน ได้แก่ นายมน โชนัญ เทศอินทร์ นายภราดร บุญสม นายสัมพันธ์ ชัยอุปละ นายสุรเดช แซ่จ้าว นายสมบูรณ์ ถูกจิตต์ และนายกิตติชัย ปิงเมือง ในเส้นทางที่กำหนด ในช่วงเวลาระหว่างเดือนพฤษภาคม 2547 ถึง เมษายน 2548 เป็นระยะเวลา 1 ปี

ซึ่งจากการศึกษารวบรวมข้อมูลได้ระยะหนึ่ง พบว่าเส้นทางที่มีความเหมาะสมจะพัฒนาเป็นเส้นทางดูนกในระยะแรก คือบริเวณหมู่ที่ 14 ที่สามารถกำหนดระยะทางเป็น 3 ระยะ และ มีชนิดรวมทั้งปริมาณนก ให้ดูมากกว่าบริเวณอื่นๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนกในพื้นที่ป่าแม่กา โดยให้ความสำคัญกับเส้นทางดังกล่าวพบว่า มีชนิดของนกที่เคยมีรายงานว่าพบถึง 144 ชนิด และที่พบในระยะเวลาการสำรวจถึง 117 ชนิด จึงคาดว่าน่าจะมีนกในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 210 ชนิด โดยประมาณ ซึ่งหากสามารถพัฒนาเส้นทางให้มีความเหมาะสมน่าจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวดูนกที่ดีในชุมชนได้

แผนที่เส้นทางดูนกบริเวณป่าห่ม 14 บ้านนาไร่เดียว 3 เส้นทาง

สรุปข้อมูลจากการศึกษานกในพื้นที่ป่าในรอบปี ระหว่างเดือนพฤษภาคม 2547- เมษายน 2548

นกที่ <u>เคยพบ</u> ในพื้นที่ ต.แม่กา	การสำรวจพบนกในระยะที่ศึกษา (รอบ 1 ปี พ.ค.47-เม.ย.48)											
	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ค.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.
1. นกกระทาดอกสีน้ำตาล												
2. ไก่ป่า			/			/						
3. ไก่ฟ้าหลังเทา												
4. เป็ดหัวเขียว												
5. นกหัวขวานค่างแคระ			/									
6. ไก่ฟ้าหลังขาว												
7. นกหัวขวานสีน้ำตาล			/									
8. นกหัวขวานสามนิ้วหลังทอง			/									
9. นกหัวขวานสีเขียวหัวดำ			/									
10. นกคั้งล้อ			/									
11. นกโพระดกหูเขียว												
12. นกโพระดกสีฟ้าเคราคำ			/				/					
13. นกโพระดกคอสีฟ้า							/	/	/			
14. นกโพระดกหน้าผากดำ												
15. นกตีทอง												
16. นกแก่ง												
17. นกกระรางหัวขวาน												
18. นกตะขาบทุ่ง						/						
19. นกขุนแผนตะโพกแดง												
20. นกขุนแผนหัวแดง												
21. นกกระเด็นน้อยธรรมดา												
22. นกกระเด็นลาย												
23. นกกระเด็นอกขาว						/	/					
24. นกอีวาบตักแตน												
25. นกจาบเขรน้ำเงิน								/				
26. นกคัคคูสีม่วง												
27. นกจาบ (คอสีฟ้า/คอหัวเขียว)												
28. นกบั้งรอกใหญ่							/	/	/			

[illegible]

120. นกกระजิบหัวขาว/หัวแดง													
121. นกกระจัดแถบปีสีส้ม													
122. นกกระจัดธรรมดา						/		/					
123. นกกระรางหัวหงอก													
124. นกจาบดินอกลาย						/							
125. นกกินแมลงกระหม่อมแดง					/								
126. นกมุ่นรกหัวน้ำตาลแดง													
127. นกมุ่นรกคาว						/	/	/					
128. นกกาฝากท้องสีส้ม													
129. นกสีชมพูสวน						/							
130. นกกินหางยาวเขียว													
131. นกกินปลีอกเหลือง					/								
132. นกปลีกล้วยลาย						/		/					
133. นกกระจอกใหญ่													
134. นกกระจอกตาล													
135. นกกระจอกบ้าน													
136. นกอุ้มบาตร													
137. นกเค้าลมหัวเหลือง													
138. นกเค้าดินอกแดง													
139. นกกระจาบธรรมดา													
140. นกกระตีดแดง													
141. นกกระตีดขี้นม					/	/		/					
142. นกจาบปีกอ่อนสีน้ำตาล													
143. นกกระตีดใหญ่ปีกลาย													
144. นกจาบปีกอ่อนเล็ก													
นกที่ไม่มีกรรไกรงานว่าเคยพบ แต่ได้สำรวจพบในระหว่างที่ดำเนินการเก็บข้อมูล													
145. นกเงือกสีดำตาล			/										
146. นกปรอทสวน					/	/		/					
147. นกปรอทเหลืองหัวจุกดำ					/	/	/	/					
148. นกปรอทสีทอง					/	/	/	/					
149. นกกาฝาก					/								

150. นกแว่นตาลึงเขียว						/		/				
151. นกแขวหางบ่วงใหญ่						/		/				
152. นกปูดัน						/						
153. นกกาฝากกันเหลือง						/						
154. นกจาบคองหัวสีส้ม						/						
155. นกหัวขวานเล็กหงอนเหลือง						/						
156. นกกินปลีอกเหลือง						/		/				
157. นกกระเต็นหัวดำ						/						
158. นกกางเขนบ้าน						/	/					
159. นกขอกหญ้าสีดำ						/						
160. นกกระจาบทุ่ง						/						
161. นกกระจับ						/						
162. นกเหยี่ยวทุ่งสีน้ำตาล							/					
163. นกขมิ้นท้ายทอยดำ						/						
164. นกปรอทหัวสีเขม่ากันส้มแดง						/						
165. นกพญาปากกว้างอกสีเงิน						/						
166. นกหัวขวาน เล็กหัวเหลือง						/						
167. นกกาฝากกันเหลือง						/						
168. นกจาบคาหัวสีส้ม						/						
169. นกขมิ้นท้ายทอยดำ						/						
170. นกแว่นตาขาวเหลืองเขียว						/	/					
171. นกคังลือ			/			/	/					
172. นกกางเขนดง						/	/					
173. นกคังลือ						/			/			
174. เหยี่ยวทุ่ง						/						
175. นกกระจับ						/	/					
176. นกกินปลีคอดำอกเหลือง						/						
177. เหยี่ยวทุ่งปีกสีน้ำตาล						/						
178. นกกระเต็นหัวดำ						/						
179. นกจับแมลงคอแดง						/			/			
180. นกกินปลีกล้วยเล็ก							/					

181. นกนางเขนน้ำหลังเทา						/					
182. นกกระจิ๊ดปากหนา						/					
183. นกเค้าลมหลังเทา						/					
184. นกกระजิบหัวสีเรียบ						/					
185. นกกระต๊อบตะโพกขาว						/	/	/			
186. นกปรอทคอลาย						/	/				
187. นกเหยี่ยว						/		/			
188. นกอีแพรดคอขาว						/					
189. นกกระจิบอกดำ						/					
190. นกหงส์ใหญ่พันธุ์ญี่ปุ่น						/					
191. นกพญาไฟสีเทา						/					
192. นกขอดหัวสีดำ						/					
193. นกจับแมลงเล็กขาวดำ						/					
194. นกหัวขวานค่างแกระ						/					
195. นกจับแมลงคอส้มท้องขาว						/					
196. นกหัวขวานจิ้งจิวขาว						/					
197. นกแอ่นฟ้าหงอน						/					
198. นกเขียวก้านทองหน้าผากสี ทอง			/	/		/	/				
199. นกกาฝากอกเพลิง							/				
200. นกเสีอกินแมลง							/				
201. นกจับแมลงอกส้มท้องขาว							/				
202. นกกินปลีค้ำม่วง						/					
203. นกนางแอ่นดำ (บ้าน)							/				
204. นกกระปูดใหญ่					/	/	/	/			
205. นกพญาไฟใหญ่สีแดง							/	/			
206. นกไต่ไม้ท้องสีเมืงมะขาม							/				
207. นกโพระดกหูเขียว								/			
208. นกกระจิบธรรมดา								/			
209. นกกินปลีกล้วยลาย								/			
210. นกกระปูดเล็ก					/						

- หมายเหตุ :
- 1.พื้นที่สำรวจ บริเวณป่าหมู่ 10 หมู่ 14 หมู่ 18 บริเวณอ่างแม่คำ และในมหาวิทยาลัย
นเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา
 - 2.การสำรวจแต่ละครั้งไม่ได้สำรวจทุกพื้นที่พร้อมกัน
 - 3.นกที่สำรวจไม่พบ มีได้ หมายถึง การที่ไม่มีนก อยู่ในพื้นที่ เพียงแต่เป็นการรายงาน
ชนิดนกที่พบในการสำรวจเท่านั้น
 - 4.การสำรวจในระยะเดือนพฤษภาคม ถึง กันยายนมีความสภาพแวดล้อมที่ไม่
เหมาะสมเนื่องจากฝนตกเส้นทางสำรวจบริเวณป่าเข้าถึงได้ยาก

ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ และประเพณีของชุมชนในรอบปี

จากการรวบรวมข้อมูลด้านประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชนในรอบปีที่มีนักวิจัย
ชุมชนรับผิดชอบดำเนินการรวบรวมข้อมูลได้แก่นายบุญส่ง นายบุญสม เงินเย็น นายสุรพล นามหน่อ
นายนวนล ตาเคียว นายบุญช่วย กิติวัชรพงศ์ นางกัญญา อุจจิตต์ และนางอลิษา รัตนจิ๋ว สามารถ
รวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

การประกอบอาชีพ

1.การปลูกพืช

1.1การปลูกผัก

การปลูกผักต่าง ๆ สามารถทำได้ทุกช่วงฤดูกาลตามชนิดของพืชผักนั้นๆ หากพื้นที่ทำ
การปลูกมีน้ำเพียงพอ พื้นที่ปลูกผักของชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะปลูกในบริเวณบ้านของ
ตนเองบ้าง และปลูกไว้ในสวนหรือไร่บ้าง สำหรับผักที่นิยมปลูกมากในตำบลแม่กา คือ
พืชผักสวนครัว และพืชผักพื้นบ้านไว้สำหรับบริโภคที่ปลูกสำหรับการจำหน่ายมีอยู่บ้างที่
หมู่ 9 บ้านโศกหาว

1.2การปลูกถั่ว

การปลูกถั่วในตำบลแม่กาจะปลูกหลังจากที่เก็บข้าวโพดแล้ว ประมาณเดือนตุลาคม-
พฤศจิกายน ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกถั่วดำเนื่องจากเป็นถั่วที่สามารถทนความแห้งแล้งได้ดี ไม่
ต้องการน้ำมากจึงนิยมปลูกเป็นพืชในฤดูแล้ง โดยเมื่อหักข้าวโพดแล้วจะไถดินปลูกถั่วดำได้
เลย การดูแลรักษาถั่วดำถึงการปลูก คือการกำจัดวัชพืช และป้องกันแมลงมารบกวน และ
อาจจะมีการใส่ปุ๋ยบ้างตามความสมควร ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน ก็สามารถเก็บผลผลิตได้
นอกจากถั่วดำยังมีการปลูกถั่วชนิดอื่นๆ บ้างเช่นถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เป็นต้น

1.3การปลูกข้าว

ช่วงเวลาของการทำนาจะเริ่มต้นในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม โดยใช้เวลา
ประมาณ 8 เดือน ซึ่งใช้เวลาประมาณ 25-30 วัน ก็จะถอนกล้าเพื่อทำการปักดำ ใช้ระยะเวลา

อีกประมาณ 25-30 วัน และทำการปลูกโดยการเตรียมดิน โดยไถ 3 รอบ มีการดูแลรักษาต้นข้าว ด้วยการใส่ปุ๋ย ใส่ยาฆ่าแมลงศัตรูพืชต่างๆ ดูแลน้ำให้เหมาะสม ในระยะเวลาประมาณ 4 เดือน จะทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ โดยที่แต่เดิมชาวบ้านจะเอามือกันในการทำนาโดยเฉพาะการเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันจะจ้างแรงงานรายวันเป็นส่วนใหญ่ หรือจ้างรถเกี่ยวบ้าง แต่ยังคงมีการเอามือ เอาจริงในการทำการเกษตรในบางหมู่บ้านเช่นที่ หมู่ 7 หมู่บ้านบัว หมู่ 3 บ้านแม่กาหลวง

1.4 การปลูกข้าวโพด

การปลูกข้าวโพดจะใช้ระยะเวลาประมาณ 5 เดือน โดยเริ่มในช่วงเดือนพฤษภาคม ไปจนถึงเดือนตุลาคมก็จะเก็บข้าวโพด โดยเริ่มจากการเตรียมดินโดยการไถ 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการไถดินให้หญ้าตาย โดยไถแล้วปล่อยตากหน้าดินให้หญ้าตาย จากนั้นจะทำการไถครั้งที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม แล้วทำการปลูก หลังจากปลูกข้าวโพดเสร็จ 15-20 วันก็จะใส่ปุ๋ย และดูแลเรื่องวัชพืช ใช้ระยะเวลาประมาณ 4 เดือนก็จะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตนั้น ส่วนมากจะจ้างมากกว่าการเอามือกัน คงเหลือประเพณีการเอามือ เอาจริงเฉพาะบางหมู่บ้านเท่านั้น

1.5 การปลูกลำไย

การปลูกลำไยต้องอาศัยทั้งความอดทนและความขยันเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากลำไยเป็นพืชที่ต้องการน้ำมากชนิดหนึ่ง หากปลูกในที่น้ำน้อยไม่เพียงพออาจทำให้ต้นลำไยตาย โดยเฉพาะต้นที่เพิ่งปลูก ระยะที่สามารถให้ผลผลิตคืออายุ ประมาณ 3 ปี จะสามารถออกผลได้ หากมีน้ำเพียงพอ และมีการดูแลรักษาต้นลำไยอย่างดีต่อเนื่องการเก็บผลลำไยจะเก็บในเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม โดยที่ผลผลิตในบางส่วนมีคุณภาพดี

1.6 การปลูกลิ้นจี่

ลิ้นจี่เป็นพืชที่ต้องการน้ำเช่นเดียวกับลำไย การดูแลรักษาหรือการเพาะปลูกก็ไม่ว่ากัน ก่อนการปลูกต้องมีการเตรียมดินอย่างดี ขุดหลุมให้มีความเหมาะสมไม่ลึกและตื้นจนเกินไปอาจใช้มูลสัตว์ช่วยปรับปรุงสภาพดิน ลิ้นจี่ที่ได้รับการดูแลอย่างดีในเวลา 3 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตได้ผลผลิตจะออกให้เก็บได้ในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ลิ้นจี่ของตำบลแม่กาในสวนที่มีการดูแลที่ดีเป็นลิ้นจี่ที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด

1.7 การปลูกหอมแดง

การปลูกหอมแดงจะทำในช่วงเดือนมกราคมและเก็บเกี่ยวในเดือนเมษายน รวมระยะเวลาประมาณ 3-4 เดือน การปลูกเริ่มจากการเตรียมดินสำหรับการปลูกการปล่อยน้ำเข้าที่แปลงปลูก 1 คืบ วันถัดมาก็จะปลูกโดยเมื่อทำการปลูกเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะคลุมแปลงด้วยฟางข้าวทุก ๆ แปลง แล้วจึงปล่อยน้ำเข้าอีกครั้งหนึ่ง หลังจากการปลูกจะเป็นการดูแลรักษาดินหอมด้วยการฉีดยาฆ่าแมลงและการปล่อยน้ำเข้าเป็นครั้งคราว สามารถปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งในแต่ละปี

1.8 การปลูกกระเทียม

การปลูกกระเทียมจะทำในช่วงเดือนมกราคมเป็นต้นไปเช่นเดียวกับหอมแดงอันเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา การปลูกกระเทียมคล้ายกับการปลูกหอมแดง ต่างกันที่การปลูกสามารถแยกเป็นกลีบก่อนนำไปปลูก จะเก็บผลผลิตได้ในเดือนเมษายน เช่นกัน

1.9 การปลูกยาสูบ

เกษตรกรที่ปลูกยาสูบจะเริ่มการปลูกในเดือนตุลาคมของทุกปี โดยในการเตรียมดินด้วยการไถ และขึ้นแปลงยาสูบ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ปลูกจะรับต้นกล้าจากโรงงานบ่มยาสูบพะเยาไปทองมาปลูก หลังจากการปลูกต้องดูแลรักษาต้นยาเป็นอย่างดี เนื่องจากยาสูบเป็นพืชที่ค่อนข้างจะดูแลรักษายาก ต้องมีการฉีดยาเพื่อป้องกันแมลงมารบกวน ต้องมีการกำจัดวัชพืช ประมาณเดือนธันวาคมก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต่างจากพืชอื่นที่จะมีการเก็บใบยาในเดือนธันวาคมหลังจากการปลูกประมาณ 2 เดือนเศษ โดยมีระยะเวลาในการเก็บผลผลิตที่ยาวนานนับเดือนจนต้นยาแก่ที่จะทำให้ใบยามีคุณภาพด้อยลง

2. การเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ

2.1 การเลี้ยงกบ

ปัจจุบันการเลี้ยงกบในตำบลแม่กามีการขยายตัวมากขึ้นจากการส่งเสริมของบริษัทผู้ผลิต และจำหน่ายอาหารกบ ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ 4-5 เดือนจะได้น้ำหนัก 4-5 ตัว ต่อกลีโกลรับการเลี้ยงสามารถเลี้ยงได้ทั้งในบ่อดินและบ่อซีเมนต์ซึ่งส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงในบ่อซีเมนต์ขนาด 3X4 หรือ 4X4 เมตร สูง 50 เซนติเมตร เนื่องจากสะดวกในการดูแลรักษา และกบสามารถเจริญเติบโตได้ดี 1 บ่อ สามารถเลี้ยงได้ 1,000 -1,500 ตัว โดยบางคนจะเลี้ยงปลาตุกร่วมด้วย ในอัตรา 200 ตัวต่อบ่อ เพื่อให้กินเศษอาหารที่เหลือจากกบและ ยังเป็นการสร้างรายได้ช่องทางหนึ่งด้วย

จะมีการนำวัสดุลอยน้ำได้ เช่น กระดานไม้ หรือแผ่นโฟม หรือคั้นมะพร้าวที่ตัดเป็นท่อน อย่างใดอย่างหนึ่งลอยในบ่อเลี้ยงเพื่อให้กบปีนขึ้นไปเกาะอาศัยเป็นครั้งคราว นุ่มบ่อด้านใดด้านหนึ่งทำหลังคาพรางแสงแดดโดยอาจใช้ตาข่ายสีดำ หรือทางมะพร้าวมุงหลังคาแล้วแต่ความสะดวก เกษตรกรบางรายทำขานบ่อให้กบภายใต้หลังคาพรางแสงดังกล่าว เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย และที่ให้อาหารการเลี้ยงกบมีทั้งที่เลี้ยงแบบให้อาหารเลียนแบบธรรมชาติ และเลี้ยงด้วยอาหารสำเร็จรูป การเลี้ยงกบสามารถทำได้ตลอดปีแต่จะลดปริมาณการจับขายในฤดูฝนเนื่องจากกบมีราคาถูกลง

2.2 การเลี้ยงหมูป่า

การเลี้ยงหมูป่าสามารถทำได้ตลอดปี และไม่มีปัญหาในการจำหน่ายเนื่องจากตลาดมีความต้องการ การเลี้ยงจะใช้ ผักและเศษอาหารที่มีอยู่ทั่วไป เช่น ผักบุ้ง ผักตบ หนุ่ยขุ่น หรือ

อื่น ๆ ที่พอจะหาได้ เป็นอาหารหลัก โดยมีการผสมธัญอาหารอื่นบ้าง เช่น รำ หรือหัวอาหาร เล็กน้อย ที่สำคัญคือการสร้างโรงเรือนที่ต้องมีความแข็งแรง มีความมิดชิด และมีอากาศถ่ายเท เนื่องจากเป็นสัตว์ที่ตื่นตกใจได้ง่ายหากมีสิ่งรบกวน

2.3 การเลี้ยงวัว

การเลี้ยงวัวในตำบลแม่กามียู่ทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงวัวพันธุ์พื้นเมืองเป็น การเลี้ยงแบบปล่อยเป็นหลัก และให้อาหารเสริมบ้าง ในฤดูกาลฝนที่มีการใช้พื้นที่เพาะปลูก กันมากเกษตรกรจะเลี้ยงโดยขัง และหาอาหารให้ หรือเป็นช่วงที่ผู้เลี้ยงจะจำหน่ายวัวออกไป ในตำบลแม่กาเริ่มมีการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงเพื่อผลิตเนื้อโคออกจำหน่าย

3 อาชีพอื่นๆ

3.1 การทำปราชาศ

การทำปราชาศสำหรับใช้ในพิธีศพจะทำตามความต้องการของผู้สั่ง โดยจะลงมือทำ เมื่อมีผู้สั่ง ใช้เวลาทำประมาณ 2-4 วัน สำหรับแบบปกติทั่วไป ระยะเวลาที่ทำ และราคาขึ้นอยู่กับ ความยาก-ง่าย และขนาด โดยราคาจะอยู่ระหว่าง 3,00-10,000 บาท สำหรับแบบพิเศษ เช่น ปราชาศสำหรับพระสงฆ์ซึ่งต้องใช้ความซับซ้อน ลวดลายวิจิตร และขนาดที่ใหญ่กว่าแบบ ปกติทั่วไป จะมีราคาประมาณ 15,000-30,000 บาท หรืออาจถึง 100,000 บาท

3.2 การจักสาน

การจักสานเป็นงานที่สามารถทำได้ในทุกช่วงที่ว่างจากการทำงานหลัก ในภาคเกษตร ของตนเองส่วนใหญ่คนที่ทำงานจักสานมักจะเป็นผู้สูงอายุเนื่องจากมีเวลาว่างอยู่กับบ้าน มากกว่าบุคคลในวัยอื่น ลักษณะของผลิตภัณฑ์จักสานที่ทำมักเป็นสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ช้อน (ที่เก็บปลา) แชะ(เครื่องหาปลา) ตะกร้า สุ่มไก่ ฯลฯ สำหรับลวดลายของการจักสาน นั้นส่วนใหญ่ก็จะเป็นลายพื้นบ้านแบบง่ายๆ ที่มีการทำสืบทอดกันมา สำหรับบางคนใช้เวลาใน การทำงานจักสานมาก และมีฝีมือค่อนข้างดีจะมีการทำต่อเนื่อง โดยทำเพื่อขายบ้างตามที่มีผู้สั่ง

3.3 การหาของป่า

การหาของป่าชาวบ้านแม่กาส่วนใหญ่ จะทำเมื่อมีเวลาว่างจากการทำไร่ทำนา ของป่า ในพื้นที่ตำบลแม่กาจะมีทุกช่วง ต่างชนิดตามฤดูกาล มีทั้งประเภทที่เป็นสัตว์ป่า เช่น งู ตะกวด ตัวนัม ที่เป็นพืช เช่น เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักหวาน ที่เป็นแมลงประเภทหนอน ไม้ไผ่ ไข่มด แมลงนาๆ ชนิด และผลิตภัณฑ์จากป่าอื่นๆเช่นน้ำ (ลักษณะคล้ายน้ำอยู่ในดิน ไผ่) ไม้ไผ่ ฯลฯ สำหรับชาวบ้านหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่าบางครอบครัวการหาของป่าอาจเป็นอาชีพ ที่ทำรายได้หลัก การหาของป่ามีทั้งลักษณะที่หาและจำหน่ายเอง ฝากขายหรือรวมกลุ่มกัน จำหน่าย หรือหาแล้วส่งแก่ผู้รับซื้อเพื่อนำไปขายต่อ หรือแปรรูปต่อไป

3.4 การเลี้ยงผึ้ง

การเลี้ยงผึ้งของตำบลแม่กาเป็นทั้งที่ชาวบ้านเลี้ยงเอง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการเช่าที่เพื่อการเลี้ยงผึ้งจากผู้เลี้ยงจากท้องถิ่น เพื่อให้ผึ้งหาอาหารจากดอกไม้ในสวนไม้ผลที่ปลูกในตำบลแม่กาซึ่งมีอยู่มากทั้งลิ้นจี่ ลำไย มะขาม หรือแม้แต่พืชป่าที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ผลผลิตจากผึ้งที่เลี้ยงในตำบลแม่กาจะมีทั้งผลิตภัณฑ์ประเภท น้ำผึ้ง นมผึ้ง เกสรผึ้ง แม้แต่ตัวอ่อนของผึ้ง การเลี้ยงผึ้งเป็นงานที่ละเอียดอ่อนทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการคัดเลือกพันธุ์ รังสำหรับเลี้ยง การเก็บผลผลิต อาหาร การเลือกสถานที่เลี้ยงที่เหมาะสม การเลี้ยงที่จะให้ได้ผลต้องทำอย่างจริงจัง ใส่ใจ มีความชำนาญ จึงจะสามารถประสบความสำเร็จได้ พบมากในหมู่บ้านแม่กาหลวง(หมู่ 3) บ้านบัว(หมู่ 7) เกษตรสุข(หมู่ 15) บ้านนาไร่เดียว(หมู่ 14)

3.5 การเลี้ยงครั่ง

การเลี้ยงครั่งสามารถเลี้ยงได้ในทุกฤดูกาลของปี แต่ฤดูที่เลี้ยงได้ดีที่สุดก็คือช่วงฤดูหนาวไปถึงฤดูฝน สำหรับวิธีการเลี้ยงนั้นชาวบ้านจะนำตัวครั่งไปปล่อยบนต้นไม้ โดยนำรังครั่งที่ตัดเป็นท่อนมัดหุ้มด้วยฟางข้าวแล้วนำไปผูกไว้บนกิ่งต้นจามจุรี(จำฉา) เมื่อนำรังไปปล่อยไว้ประมาณ 1 เดือน หากพบว่าไม่มีการขยายพันธุ์ก็จะหาที่ปล่อยครั้งใหม่ แล้วปล่อยให้ขยายพันธุ์และเติบโตตามธรรมชาติ ต้นไม้ที่สามารถทำให้ตัวครั่งเจริญเติบโตได้ดีต้องเป็นต้นไม้ที่มีความสูงพอประมาณอีกทั้งใบและกิ่งของต้นไม้นั้นต้องมีมากเพื่อให้ครั่งขยายพันธุ์ได้เร็วและเป็นตัวที่สมบูรณ์ที่สุด รายได้จากการเลี้ยงครั่งขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำยางครั้ง และราคาซื้อขาย ซึ่งจะมีผู้มารับซื้อถึงที่ หากชาวบ้านที่มีต้นจามจุรี อยู่ในพื้นที่และไม่ต้องการเลี้ยงเองก็อาจให้ผู้อื่นเช่าต้นไม้ หรือตกลงเลี้ยงแบ่งประโยชน์กันก็ได้

ประเพณี

1. ประเพณี “ตานก๋วยสลาก” (สลากภัตต์)

ประเพณีนี้มักจะนิยมทำกันตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เหนือ (เดือนกันยายน) เรื่อยมาจนถึงต้นเดือนยี่ (เดือนตุลาคม) ตำบลแม่กาจะจัดเรียงลำดับการจัดงานของแต่ละวัดโดยจับฉลาก แต่จะเป็นภายหลังจากที่วัดพระเจ้าตนหลวงได้จัดงานแล้ว การทำบุญสลากนั้นนับเป็นประเพณีที่สำคัญที่กระทำกันสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา และญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้วอีกทั้งยังเป็นการสร้างกุศลแก่ตนเองในภายภาคหน้า สมัยก่อนเครื่องไทยทานที่ใช้ในการประกอบพิธีจะมาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นสิ่งที่ชาวบ้านทำหรือจัดหาด้วยความตั้งใจของตนเองเริ่มตั้งแต่ภาชนะที่ใส่ของที่จะถวายพระที่เรียกว่า “ก๋วย” มีลักษณะเป็นตระกร้าคล้ายกับชะลอม ที่คนเฒ่าคนแก่ในครอบครัวจะสานขึ้นเองเพื่อใส่ของที่ต้องการทำบุญข้างใน อาจเป็นสิ่งของประเภทเครื่องครัว ของใช้จำเป็น อาหารคาว-หวาน ฯลฯ เพื่อนำไปทำพิธี ทานก๋วยสลากที่วัด ปัจจุบันนี้ก๋วยสลากจะทำมาจากถังน้ำพลาสติกที่ซื้อจาก

ร้านค้าแล้วใส่ของที่ต้องการทำบุญข้างในได้แก่ สบู่ ยาสิฟัน แชมพู ผงซักฟอก แป้ง น้ำปลา ของแห้งต่าง ๆ เป็นต้น

โดยของที่ใส่นั้นจะไม่มีกำหนดว่าจะเป็นอย่างอะไรจะใส่ตามจิตศรัทธาของผู้ทำที่ต้องการทำบุญแผ่ส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีที่ทำกันในทุกวันนี้จะนิยมให้พระสงฆ์จับสลากเองเป็นส่วนมาก โดยผู้เป็นเจ้าของก๊วยจะต้องเอาใบลานหรือกระดาษคัดเป็นแผ่นยาว ๆ เรียกว่า “เส้นสลาก” เขียนชื่อตนเอง และเขียนไว้ด้วยว่าจะอุทิศส่วนกุศลให้แก่ใครหรือเพื่อสร้างกุศลให้แก่ตนเองในภายภาคหน้า โดยเส้นสลากนี้จะต้องเขียนให้ครบเท่าจำนวนก๊วยสลาก เมื่อชาวบ้านนำเอาก๊วยสลากไปวัด ก็จะเอาสลากไปรวมกันไว้ที่หน้าพระประธานในวิหาร ซึ่งผู้รวบรวมมักจะเป็นมัคทายก หรือกรรมการวัด เมื่อรวบรวมได้เท่าใด ก็จะเอาจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ มารเฉลี่ยตามจำนวนสลากที่มีอยู่ โดยหักส่วนหนึ่งไว้เป็นส่วนของพระเจ้า ซึ่งหมายถึง ส่วนของวัดที่จัดพิธีครั้งนี้ เมื่อพระภิกษุสามเณรแต่ละองค์ได้รับส่วนแบ่งเป็นเส้นสลากแล้ว ก็จะอ่านชื่อในเส้นสลากด้วยเสียงดังเพื่อให้เจ้าของเส้นสลากเอาก๊วยสลากไปถวายพระ เมื่อถวายก๊วยสลากแล้วพระสงฆ์จะกล่าวอนุโมทนาให้พร

2. ประเพณี “สงกรานต์”

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีที่สำคัญของครอบครัว และชุมชนที่สมาชิกจะมาพบปะกันเพื่อร่วมทำพิธีกรรมต่างๆ และพบปะสังสรรค์กัน ในเวลาในการกระทำพิธีกรรมอย่างน้อย 5 วัน และเป็นช่วงเวลาที่มียุทธกรรมต่างๆ ที่หลากหลายโดยเริ่มจาก

“วันสังขารล่อง” เป็นวันเริ่มต้นวันแรกของสงกรานต์ ตรงกับวันที่ 13 เมษายน โดยตั้งแต่เช้ามืดจะมีการปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ซักเสื้อผ้าที่สามารถซักได้ ส่วนที่นอนหรือสิ่งที่ซักล้างไม่ได้ ก็จะนำออกไปตากหรือปัดฝุ่น ในบริเวณบ้านจะเก็บกวาดและเผาขยะมูลฝอยต่าง ๆ จะมีการดำหัวหรือสระผมเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเมื่อสระผมแล้วก็ต้องเงยหน้าไปตามทิศที่กำหนดไว้ และทัดดอกไม้ที่เป็นนามของปีแต่ละปี นุ่งห่มเสื้อผ้าที่เป็นเสื้อผ้าใหม่ มีการตัดผม ตัดเล็บ พ่อบ้านจะนำพระพุทธรูป พระเครื่อง หรือเครื่องรางของขลังต่าง ๆ มาชำระหรือสงฆ์ด้วยน้ำอบน้ำหอมหรือน้ำมันส้มป่อย จะเปลี่ยนดอกไม้บูชาพระซึ่งมักจะเป็นช่อของต้นหมากผู้-หมากเมียในหม้อไหดอก (แจกัน) ใหม่ ในครอบครัวที่ยังนับถือประเพณีเครื่องครุฑผู้ใหญ่ในครอบครัวจะเรียกลูกหลานมาพร้อมกัน แล้วให้หันหน้าไปตามทิศที่กำหนด กล่าวด้วยคำอันเป็นมงคลต่างๆ แก่ครอบครัว และลูกหลาน แล้วใช้น้ำส้มป่อยลูบศีรษะตัวเอง และลูกหลานทุกคน บางท่านจะให้ลูกหลานเอาฟักเขียวหรือฟักทองไปปลูก โดยเชื่อว่าผู้ที่ปลูกฟักจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด

“วันเนา” ตรงกับวันที่ 14 เมษายน กล่าวกันว่าถ้าผู้ใดที่คำทอผู้อื่นในวันนี้แล้วปากของผู้นั้นจะเน่า และหากวิวาทกันในวันนี้ บุคคลนั้นจะอัปมงคลไปตลอดทั้งปี ส่วนผู้ประสงค์จะ

ปลูกเรือนด้วยไม้ไผ่ให้รับแดดในวันนี้ เชื่อกันว่าไม้จะไม่เน่า และไม่มีมอดหรือปลวกมากินไม้ ดังกล่าว วันนี้จะเป็นวันเตรียมงาน ชาวบ้านจะไปซื้อของกินและของใช้เพื่อใช้ในวันพญาวัน ในตอนบ่ายจะมีการขนทรายเข้าวัด ปกติทรายที่นำเข้าวัดนั้นมักจะนำกองรวมกันเป็นเจดีย์ ซึ่งบางครั้งจะมีกระบะไม้ หรือไม้ไผ่สานสำหรับกันขอบทรายให้กองต่อเนื่องกันสูงขึ้นเป็นรูปเจดีย์ การขนทรายเข้าวัดถือเป็นการนำทรายมาทดแทนส่วนที่อาจคิดเท้าออกจากวัดในขณะที่เข้ามาในวัด แต่ละบ้านจะจัดเตรียมกระดาสีต่าง ๆ มาทำตุ้ง เพื่อเตรียมไว้สำหรับไปปักที่เจดีย์ทรายในวันรุ่งขึ้น

“วันพญาวัน” ตรงกับวันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศกเริ่มต้นจุลศักราชใหม่ วันนี้มีการทำบุญโดยตั้งแต่เช้าตรู่จะมีผู้คนนำเอาสำหรับอาหารคาวหวานต่าง ๆ ไปทำบุญถวายพระตามวัด การถวายภัตตาหารหรือที่เรียกกันอย่างเหมื่องเหื่องว่า “ตานขันข้าว” บางคนก็จะทำบุญกันหลายสำรับ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติที่ล่วงลับไปแล้วด้วย ส่วนพระสงฆ์จะรับทานขันข้าวและทำพิธีกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับตามความประสงค์ของชาวบ้าน นอกจากนี้จะมีการทานขันข้าวที่วัดแล้วบางครอบครัวอาจนำไปมอบให้แก่บิดามารดา ปู่ย่าตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่ตนเคารพนับถือและถวายให้แก่พระสงฆ์ด้วย ซึ่งการทำบุญเช่นนี้เรียกว่า “ทานขันข้าวคนเฒ่าคนแก่” ในตอนบ่ายของวันพญาวัน จะมีการไป “คำหัว” คือการไปคารวะคนเฒ่าคนแก่ บิดามารดา ญาติพี่น้องผู้อาวุโส หรือผู้มีบุญคุณที่เคารพนับถือ เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษจากการประพฤติดังสิ่งที่ไม่สมควรต่อท่านเหล่านั้นไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม และขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ การคำหัวนี้อาจนับรวมถึงการ “คำหัวพระเจ้า” คือการไปแสดงความคารวะต่อพระพุทธรูปที่สำคัญประจำบ้าน ประจำเมือง หมู่บ้าน หรือตำบล เครื่องพิธีสำหรับการคำหัวนี้ ประกอบด้วย ข้าวดอก ดอกไม้ รูปเทียน น้ำมนต์ ส้มป่อย และของบริวารอื่น ๆ เช่น มะม่วง มะปราง แดงควา มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย เมี่ยง บุหรี่ เป็นต้น การคำหัวสามารถดำเนินไปจนครบตามบุคคลที่ต้องการ

วันที่สำคัญอีกวันหนึ่งของเทศกาลนี้คือ “วันปากเดือน” ตรงกับวันที่ 17 เมษายน ซึ่งถือเป็นวันเริ่มต้นของเดือนในปีใหม่ ในวันนี้นิยมมีการส่งเคราะห์ต่าง ๆ ตามแบบที่นับถือกันมาแต่โบราณ การส่งเคราะห์ที่วันนี้มีหลายอย่างเช่น ส่งชน ส่งเถน ส่งเคราะห์นรา เป็นต้น ถือเป็นช่วงเวลาที่มีความหมายและสร้างความสุขแก่คนในครอบครัวจากการได้อยู่พร้อมหน้ากันเพื่อร่วมกิจกรรม และพิธีกรรมซึ่งนอกเหนือจากพิธีกรรมตามประเพณีสงกรานต์โดยตรงแล้วที่ตำบลแม่ก้ายพบว่าชาวบ้านในหลายครอบครัว มีการดำเนินพิธีกรรมอื่นๆ ร่วมด้วยเช่นการไหว้ผีปู่ย่า การทานหาผู้ล่วงลับ การสืบชะตา การกินอ้อผญา การทอดผ้าป่า การสืบชะตา-สูตรขวัญ-อ้อขวัญ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน การสืบชะตาบ้าน(หมู่บ้าน) แก่บน ฯลฯ

3.ประเพณี “สร้างน้ำพระ”

กำหนดการสร้างน้ำพระจะเริ่มทำพิธีในประมาณวันที่ 15-16 เมษายนของทุกปีซึ่งเป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์อันเป็นเทศกาลที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวแม่กา และชาวล้านนาทั่วไป ในช่วง “ประเพณีปีใหม่เมือง” พิธีสร้างน้ำพระเป็นหนึ่งในหลายพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือประเพณีปีใหม่เมืองที่ถือปฏิบัติกันมาช้านานตั้งแต่สมัยอดีตจนสืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้ เมื่อถึงวันกำหนดการสร้างน้ำพระชาวบ้านก็จะมีการเตรียมเครื่องต่าง ๆ ที่ใช้ในการสร้างน้ำพระในตอนเช้าได้แก่ น้ำขมิ้น น้ำส้มป่อย น้ำสรงเงิน สรงคำ ดอกไม้รูปเทียน ในช่วงบ่ายประมาณ บ่าย 2-3 ชาวบ้านก็จะมารวมตัวกันที่ปากทางเข้าของหมู่บ้านเพื่อเคลื่อนขบวนพระ ในการสร้างน้ำพระนั้นก็จะมีการนำเอาพระสำคัญของหมู่บ้านออกมาตั้งวางหรือแห่ไปในบริเวณหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้สร้างน้ำพระเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

4.ประเพณี “สืบทอด”

การสืบทอดเป็นพิธีกรรมการต่ออายุหรือสืบทอดกำเนิดให้ชีวิตยาวออกไปและทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน มีความสุขความเจริญรุ่งเรืองปราศจากทุกข์และโรคภัยต่างๆ ประเพณีสืบทอดแบ่งออกได้หลายประเภท คือ การสืบทอดคน การสืบทอดบ้าน (หมู่บ้าน) การสืบทอดเมือง การสืบทอดป่า-น้ำ เป็นต้น

การสืบทอดคนเป็นประเพณีมงคลที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวล้านนาและที่ตำบลแม่กา นิยมทำกันหลายโอกาส เช่น ในวันเกิด การได้รับตำแหน่งใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรืออื่น ๆ ตามแต่จะกำหนด ทำขึ้นเพื่อสะเดาะเคราะห์ต่ออายุให้ปลอดแคล้วจากโรคภัย สามารถทำที่บ้านหรือที่วัด เป็นบุคคล หรือเป็นกลุ่มเป็นพิธีสืบทอดหลวง การทำพิธีจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ตามบทสวดสืบทอดของชาวล้านนา ผู้สืบทอดจะนั่งอยู่ในซุ้มสืบทอดที่จัดเตรียมไว้ จุดเทียนชัยและจุดเทียนสืบทอดหลังจากพระสงฆ์สวดจบแล้ว จะมีการผูกข้อมือผู้สืบทอดด้วยด้ายสายสิญจ์และพรมน้ำพุทธมนต์ จากนั้นถวายอาหารและเครื่องไทยทานแด่พระสงฆ์ผู้ทำพิธี

การสืบทอดบ้าน ในที่นี้หมายถึง การสืบทอดชุมชนหรือหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ชุมชนและขจัดปัดเป่าสิ่งอัปมงคล หรือสิ่งไม่ดีที่มีอยู่ในชุมชนทั้งหมดให้หมดไป เป็นกิจกรรมของชุมชนที่ชาวบ้านดำเนินการร่วมกัน โดยมากจะทำเมื่อสงกรานต์ล่วงไปแล้ว ในระหว่างวัน ปากปี ปากเดือน และปากวันคือวันที่ 16 ,17, 18 ของเดือนเมษายน โดยกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งทำพิธีสืบทอดบ้านเพื่อให้เกิดความสามัคคีแก่ประชาชน ซึ่งมักจะใช้บริเวณที่หอเสื่อบ้านหรือศาลากลางหมู่บ้านเป็นสถานที่ประกอบพิธี จะมีการเตรียมสถานที่พิธีด้วยฉัตรธง ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นข่า มาปักโดยรอบและโยงด้วยด้ายสายสิญจ์จากจุดพิธีไปยังบ้านเรือนต่าง ๆ จนครบทุกหลัง ในพิธีกรรมจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดเจริญพระพุทธมนต์

การสืบทอดบ้านชาวนานจะนั่งจับด้ายสายสิญจน์หรือนั่งอยู่ในวงล้อมด้ายสายสิญจน์ เมื่อพระสงฆ์สวดเสร็จแล้วก็จะพรมน้ำพุทธมนต์ หวานโปรยข้าวสาร-ข้าวเปลือก ไปทั่วบริเวณ และชาวบ้านจะนำไปโปรยบริเวณบ้านของคนด้วยเป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบันตำบลแม่กาใต้เริ่มมีการสืบทอดน้ำ ป่า ดินไม้ เพื่อการเสริมสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวตำบลแม่กาอ่างแหล่งน้ำ และป่าที่สำคัญของชาวแม่กา

5.ประเพณี“สู่ขวัญ”(สูตรขวัญ-ฮ้องขวัญ)

ประเพณีบายศรีสู่ขวัญหรือการฮ้องขวัญนั้นเป็นประเพณีที่สืบทอดกันเป็นประเพณีที่สามารถทำได้ในหลายโอกาสตามแต่กรณี ถือเป็นประเพณีมงคลที่ต้องการให้ทำให้เกิดความสุขประสบความสำเร็จ มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และเพื่อให้เกิดกำลังใจ โดยการเรียก และผูกขวัญไว้กับตัวมิให้หนีไปไหน ตามความเชื่อที่ว่าคนที่มิขวัญอยู่ในตัวย่อมจะเป็นคนที่มีสุขภาพที่ด้อย มีสภาพจิตใจที่สมบูรณ์ พิธีกรรมจะดำเนินการโดยอาจารย์หรือหนานที่ทำ การสู่ขวัญหรือฮ้องขวัญ

การสู่ขวัญหรือการฮ้องขวัญมักจะนิยมทำให้แก่บุคคลต่าง ๆ เช่นแขกผู้มาเยี่ยมเยียน บุคคลที่จะเดินทางไกล ผู้เดินทางมาถึง ผู้เจ็บป่วย ผู้ได้เลื่อนยศตำแหน่ง ผู้อาวุโส ผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนา ขึ้นบ้านใหม่ ถูสมรส การรับน้องใหม่ของมหาวิทยาลัย รวมไปถึงการสู่ขวัญให้กับสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น พิธีกรรมการสู่ขวัญหรือฮ้องขวัญนั้น อาจารย์ หรือหนานผู้เป็นเจ้าพิธีจะนำเอาบายศรีมาไว้ตรงหน้าผู้ถูกเรียกขวัญ(ส่วนใหญ่ผู้ถูกเรียกขวัญจะเป็นผู้เตรียมบายศรีด้วยตนเอง ในบายศรีประกอบด้วยดอกไม้มงคล ธูปเทียน ค่านุชาครตามที่กำหนด อาหารคาวหวาน เสื้อผ้าใหม่) แล้วกล่าวประวัติผู้ถูกทำบายศรี เรียกขวัญ 32 ขวัญ กล่าวปิดเคราะห์ - เสนียด - จัญไร ออกไป ให้มีโชคลาภ จากนั้นอาจารย์ หรือหนานผู้เป็นเจ้าพิธีผูกข้อมือ ให้โอวาส ให้ศีลให้พร ผู้ถูกเรียกขวัญรับบายศรีอวยพร จากนั้นผู้รับบายศรีมอบของ ค่านุชาครอีกส่วนหนึ่งแก่อาจารย์ หรือหนานผู้ทำพิธี

6.ประเพณี “ตานข้าวใหม่”

เป็นประเพณีที่กระทำเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต(ข้าว) แล้วเสร็จ ซึ่งเป็นระยะเวลาราวปลายเดือนธันวาคม ถึงต้นเดือนมกราคม โดยที่ก่อนวันทำพิธี ชาวนานแต่ละบ้านก็จะทำการเตรียมข้าวใหม่ที่เก็บเกี่ยวได้ในปีนั้นซึ่งอาจเป็นข้าวสาร หรือข้าวเปลือกที่ได้จากการเก็บเกี่ยวสำหรับใช้ประกอบพิธีในวันรุ่งขึ้น โดยในตอนเช้าของวันทำพิธีชาวนานจะนำข้าวใหม่ที่เตรียมไว้ มารวมกันในบริเวณวัด มักทยอยกันเป็นผู้ที่ตรวจสอบความเรียบร้อยรวมทั้งจำนวนชาวนานที่นำข้าวมาร่วมงาน เมื่อชาวนานในหมู่บ้านได้นำข้าวใหม่มาร่วมงานกันในบริเวณวัดจนครบแล้ว จะเริ่มประกอบพิธีกรรมตามพระพุทธศาสนาเริ่มจากการที่พระสงฆ์เทศน์ให้ศีลให้พรแก่

ชาวบ้านตามประเพณี และเมื่อพระสงฆ์ให้พรเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะทำการถวายข้าวใหม่ให้กับทางวัดเมื่อทำการถวายข้าวใหม่เสร็จแล้วก็ป้อนอันเสร็จสิ้นพิธีข้าวใหม่ที่มีผู้นำมาทำบุญทางวัดจะรวบรวมไว้ โดยอาจมีผู้มาเข้าบูชา(ซื้อจากทางวัด) ไป หรือเก็บไว้ใช้ในกิจกรรมของวัดต่อไป

7.ประเพณี “ตานหั่ว(พิน)พระเจ้า”

เป็นประเพณีที่กระทำในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการทานข้าวใหม่ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่พอถึงเวลาเดือน 4 เหนือขึ้น 15 ค่ำ จะตระเตรียมเครื่องไทยทาน สำหรับการตานหั่ว(พิน)พระเจ้า โดยชาวบ้านที่มีความเชื่อที่เคร่งครัดจะทำการหาหั่วพระเจ้า ด้วยไม้ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า “ไม้จี้” ซึ่งเป็นไม้ชนิดหนึ่งที่มีหนามแหลม จะต้องเอาหนามที่แหลมคมและเปลือกของไม้ออกแล้วนำไม้ที่ได้มาตากให้แห้ง เมื่อไม้แห้งแล้วก็นำมาตัดเป็นท่อน ๆ ให้ครบตามความเชื่อที่ว่าถ้าอายุเท่าใดก็ต้องตัดไม้ให้ครบตามจำนวนอายุนั้น เช่น อายุ 10 ปี ก็จะต้องตัด 10 ท่อนหากอายุมากถึง 60 ปี ก็จะต้องตัดไม้ถึงจำนวน 60 ท่อนเช่นกัน และนำหั่วที่ตัดไว้ตามอายุแล้วนำมารวมนกันไว้ที่วัด พอถึงเช้าของอีกวันในเวลาประมาณ 04.00 น. พระสงฆ์ก็จะทำการจุดหั่วที่ชาวบ้านที่นำมารวมกันไว้ที่วัดตามประเพณี

8.ประเพณี “เข้ากรรม”(เข้ากรรมรุกขมูล)

เป็นประเพณีที่มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในหลายด้านได้แก่การแสดงอาบัติ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ในพระวินัย โดยการถือปฏิบัติเคร่งครัดในพระวินัย เพื่อรักษาศีลบำเพ็ญภาวนา อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้มีพระคุณ หรือเป็นการใช้พิธีกรรมนี้เพื่อจัดหาทุนแก่ทางวัด การเข้ากรรมจะใช้เวลาประมาณ 7 วัน มักใช้สถานที่ในป่าหรือทุ่งนาโดยสร้างที่พักชั่วคราวสำหรับพระสงฆ์แต่ละรูปเพื่อจำวัด ปฏิบัติธรรมเป็นส่วนตัว บางครั้งจะมีพิธีสืบทอดแก่ผู้มาร่วมปฏิบัติธรรมหรือมาร่วมทำบุญ ดอนเช้ามีการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งโปรดญาติโยม

9.พิธี “เลี้ยงผี”

ตามความเชื่อของชาวแม่กาที่ยังคงนับถือผี (ควบคู่กับการนับถือศาสนาพุทธ) ยังมีการนับถือผีหลายประเภท เช่นผีปู่ย่า(ผีเฮือน) ผีเจ้าบ้าน ผีเสื้อบ้าน ผีสวนไร่ ผีขุนน้ำ ผีฝาย ผีน้ำจี่ ฯลฯ การเลี้ยงผีเป็นการแสดงความขอมรับ และยกย่องซึ่งเชื่อว่าจะส่งผลในทางที่ดีต่อผู้ที่ร่วมพิธี สำหรับผีในครัวเรือนคนในครอบครัวจะช่วยกันเลี้ยง

ผีที่เป็นของชุมชนชุมชนจะร่วมกันเลี้ยง การกำหนดวันที่ทำพิธีจะกำหนดเฉพาะช่วงเดือนไว้ ส่วนการกำหนดวันจะระบุตามปฏิทินพื้นเมือง หรือมีการเป็นคราวๆ ตามความเหมาะสม กำหนดเวลาการเลี้ยงส่วนใหญ่จะกำหนดการเลี้ยงอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ในสภาวะที่เหตุการณ์ปกติ โดยเมื่อถึงกำหนดเวลาที่เหมาะสม “ล่ำม” หรือตัวแทนของชาวบ้านที่เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานทั้งหมดในพิธี จะเริ่มดำเนินการโดยจะเรียกรับเงินจากชาวบ้านทุก ๆ หลังคาเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมื่อเก็บเงินได้จนครบกับจำนวนหลังคาเรือนแล้วล่ำมก็จะนำ

เงินทั้งหมดที่ได้รับไปซื้อหัวหมู 1 หัว และไก่ 1 ตัว (บางกรณีอาจใช้เฉพาะไก่) พร้อมของเช่น ไห้วอื่นๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธี หัวหมูและไก่จะถูกนำมาต้มให้สุกโดยจะแยกต้ม จากนั้นจะเริ่มเตรียมเครื่องอื่นๆในสำหรับ สำหรับการเซ่นไหว้ แล้วลาก็จะนำเอาของเซ่นไหว้ วางไว้ในที่บริเวณที่ทำพิธี และบอกกล่าวกับผีเจ้าเทพารักษ์ก่อน แล้วจึงทำพิธีเชิญผีโดยการจุด รูปเทียนบูชาบอกกล่าวอัญเชิญผีมากินเครื่องเซ่นไหว้ ทั้งระยะเวลาสักพักหนึ่งก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

10. พิธีกรรม “แก้บน”

เมื่อเกิดเหตุขัดข้องในการดำเนินชีวิต หรือเกิดการเจ็บป่วย ผู้ป่วยหรือญาติจะบนบาน หรือไปหาผู้สูงอายุที่นับถือในหมู่บ้านโดยนำสรวย (กรวย) ข้าวดอกคอกไม้ไปด้วยเพื่อให้ท่าน เหล่านั้นบนบานขอให้สิ่งเหนือธรรมชาติที่มารบกวน หรือที่เป็นอุปสรรคให้คลี่คลายไป เช่น กรณีที่เชื่อว่าเจ็บป่วยจากการถูกผีกระทำ ญาติ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือจะถือสรวยดังกล่าว มาพูดที่เตียงผู้ป่วย ในลักษณะที่ว่าหากมีผืนใดมาทำก็ขอให้ออกไปเสีย แล้วจะทำการเลี้ยง แก้มบนตามที่ได้สัญญาไว้ เมื่อหายจากอาการเจ็บป่วย หรือประสบความสำเร็จตามที่ขอไว้

11. พิธีกรรม “เป่าแหก”

พิธีการเป่าแหกเป็นพิธีที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับศาลาอาคมและต้องมีการเตรียมเครื่อง เซ่นไหว้ที่กำหนดไว้ซึ่งได้แก่ เชี่ยวหมูป่า และขันตั้ง (เงินที่ใช้ในการประกอบพิธี) จำนวน 32 บาท พิธีกรรมเริ่มจากการที่พ่อหมอ ซึ่งอาจเป็นชายหรือหญิงแต่ส่วนใหญ่จะเป็นชาย ดูอาการ ที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยและจะท่องและเป่าคาถา (ซึ่งจะมีหลากหลายแล้วแต่ว่า เรียนมาจากครูคนใด) โดยเมื่อท่องคาถาเสร็จก็ทำการเป่าเมื่อเป่าเสร็จแล้วก็มีพิธีเช็ดแผล 3 ครั้ง ก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

12. พิธีกรรม “สะเดาะเคราะห์”

ในการเตรียมพิธีการสำหรับการสะเดาะเคราะห์นั้นจะมีการเตรียมน้ำ 9 บ่อ (โดยการ นำน้ำจากบ่อน้ำต่าง ๆ 9 บ่อมาผสมกัน) ส้มป่อย 9 เคราะห์ นำมาใส่ในถังน้ำและนำไปหนาด มาลอยไว้ เทียน 1 เล่ม เมื่อถึงเวลาในการทำพิธี อาจารย์ หรือหนาน ก็จะทำการท่องคาถาที่ เกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ แล้วทำการรดน้ำมนต์ให้กับผู้ที่มิเคราะห์ตอนที่ทำการรดน้ำมนต์นั้น ก็จะอาจารย์ หรือหนานผู้ทำพิธีจะท่อง นะโม 3 จบ หลังจากนั้นก็จะท่องคาถาที่ได้รับถ่ายทอด จากครูบาอาจารย์ พรหมน้ำมนต์ ให้ผู้ที่สะเดาะเคราะห์ดื่มน้ำมนต์ 3 อีก แล้วรดน้ำมนต์ใส่ตัว ผู้ทำการสะเดาะเคราะห์ทั้งตัวจนเปียก เป็นอันเสร็จพิธี

13. ประเพณี “กินอ้อผญา”

การกินอ้อผญาคือพิธีกรรมที่นำเอาคันอ้อมาใส่น้ำผึ้งลงไปแล้วปลุกเสกโดยมีความเชื่อ ว่าบุคคลที่กินอ้อนี้จะฉลาดและมีความจำดี การกินอ้อผญาสามารถกินได้ตามเวลาที่ต้องการ และเป็นวันที่สะดวกต่อทั้งผู้ประกอบพิธี และเข้าร่วมพิธี โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เข้าร่วมพิธีที่จะกิน

อ้อผญานี้มักเป็นคนที่อยู่ในระหว่างการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอาจเป็นการเล่าเรียนทางด้านวิชาการ หรือศิลปะแขนงต่างๆ จะทำพิธีโดยผู้เข้าร่วมพิธีใส่ขันตั้ง (น้ำเงินและเครื่องบูชาครู ซึ่งอาจมีการกำหนดแตกต่างกัน) มอบแก่ผู้ประกอบพิธี ซึ่งอาจเป็นพระ อาจารย์ หรือหนาน ซึ่งผู้ทำพิธี จะมีข้อกำหนด หรือวิธีการในการกินอ้อผญาแตกต่างกันไป มีการกล่าวคาถาอ้อผญา (มนต์) แตกต่างกันในตัวคาถา จำนวนรอบที่ท่องคาถา หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรม (เช่นบางตำรากำหนดให้กินในสถานที่ซึ่งมีน้ำไหลผ่าน) เสร็จแล้วเป่าสก้อที่ใส่น้ำผึ้งเต็มปล้องไว้ให้ผู้เข้าร่วมพิธีเคี้ยว และกินน้ำหวานโดยกดอ้อให้แตกหมดแล้วโยนทิ้งข้ามหัวตนเองไปทางด้านหลัง เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

14. ประเพณี “บวชป่า”

ในการบวชป่านั้นจะมีการจัดเตรียมผ้าเหลืองเป็นจำนวนมากให้เพียงพอกับต้นไม้ในป่า และจัดเตรียมน้ำส้มป่อยเพื่อใช้ในการพรมป่า สำหรับขั้นตอนในการบวชป่านั้นเริ่มจากการที่พระสงฆ์จำนวน 9 รูป เทศน์ธรรมให้กับชาวบ้านที่มาร่วมพิธีในการบวชป่า แล้วจะเป็นการบวชป่าโดยชาวบ้านจะช่วยกันนำผ้าเหลืองสีเหลืองผืนผ้าขนาดกว้างพอประมาณมามัดต้นไม้ทุกต้นที่ทำการบวชป่า เมื่อชาวบ้านช่วยกันมัดต้นไม้เสร็จก็จะเป็นพิธีการผูกข้อมือให้กับชาวบ้านที่มาทำพิธี และพระอาจารย์ หรือหนานจะถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์เป็นอันเสร็จสิ้นพิธี

15. ประเพณีทำบุญ “ขึ้นบ้านใหม่”

เมื่อเจ้าของบ้านได้หาฤกษ์ดีในการทำพิธีขึ้นบ้านใหม่แล้วจะเชิญแขกมาร่วมงานของตนเอง โดยใช้สถานที่ในการทำพิธีก็คือที่บ้านใหม่ เมื่อถึงเวลาฤกษ์ ที่กำหนดเจ้าของบ้านพร้อมด้วยบุตรภรรยาแต่งการให้สะอาดเรียบร้อยจัดรูปเทียนบูชาพระและบูชาเทวดาที่บ้านเดิม แล้วอธิษฐานอัญเชิญพระพุทธรูปออกเดินนำหน้าพร้อมด้วยบุตร ภรรยา ที่ถือเครื่องต่างๆ ตามหลังไป เมื่อขึ้นไปบนบ้านใหม่ อัญเชิญพระพุทธรูปไว้ที่โต๊ะหมู่บูชา ให้หันหน้าไปทางทิศที่เป็นมงคลแล้วจัดรูปเทียนที่โต๊ะหมู่บูชา บูชาพระรัตนตรัยโปรยข้าวตอกดอกไม้ที่โต๊ะหมู่บูชาพระจะทำการสวด ชยันโต ฯลฯ

เมื่อเสร็จพิธีการไหว้พระเสร็จแล้วจะเป็นขั้นตอนการไหว้อัฐิบรรพบุรุษ โคนเริ่มจากการจัดรูปเทียนบูชาโปรยข้าวตอกดอกไม้และพรมน้ำหอม แล้วขึ้นไปบนเตียงนอน นำน้ามนต์ไปพรมขณะนอน ส่วนเครื่องของที่นำมาสำหรับจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่คือ ขอมมีค่า แก้วแหวน เงินทอง ให้เก็บไว้ในที่อันสมควร หินบดให้เอาไว้หวนอน พักแฝงเอาไว้ใต้เตียง ไม้เท้าเอาไว้ข้างฝา แมวปล่อยไว้บนเรือน ไข่ขาวปล่อยในพื้นที่บ้าน ข้าวเปลือก ถั่ว สาธู ให้โรยไปตามพื้นดินบริเวณบ้าน ซึ่งการทำภารกิจเหล่านี้สามารถให้ผู้มาร่วมพิธีช่วยทำก็ได้ จากนั้นโปรยข้าวตอกดอกไม้และพรมน้ำหอมที่ศาลพระภูมิ แล้วอธิษฐานในสิ่งที่ดีๆ ให้

เกิดขึ้นจากการเข้าอยู่ในบ้านใหม่อันดับสุดท้ายพระสงฆ์ก็จะพรมน้ำมนต์ให้บุคคลในบ้าน
ผู้เข้าร่วมพิธี ตลอดจนบริเวณบ้านจนทั่วเป็นอันเสร็จพิธี

จากการรวบรวมจากข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ และวัฒนธรรมประเพณี ในรอบปีสรุปเป็นปฏิทิน
ท่องเที่ยวตำบลแม่กาได้ดังนี้

เดือน	กิจกรรม	ข้อมูลเพิ่มเติม
มกราคม	1.การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ตาน(ทาน)ข้าวใหม่ 3.ทอดผ้าป่าข้าวใหม่ 4.กินข้าวใหม่/ข้าวหลาม/ข้าวจีเดือนสี่เป็ง 5.พิธีเข้ากรรมรุกขมูล 6.ตาน(ทาน)หลวงพ่อเจ้า 7.มหรหรรศิลปวัฒนธรรม ม.นเรศวร	มีนกอพยพฤดูหนาวมาอาศัยตามแหล่งน้ำ เช่นอ่างเก็บน้ำ และเป็น ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการท่องเที่ยว เป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต “ข้าว” มีการดำเนินการเป็นครั้งคราวภายในตำบลตามแต่จะกำหนดขึ้น เป็นพิธีกรรมที่ยังคงถือปฏิบัติเคร่งครัดในบางหมู่บ้านเป็นกิจกรรมด้าน ศิลปวัฒนธรรมที่เปิดสำหรับชุมชนและบุคคลภายนอกให้เข้าร่วมกิจกรรม จัดโดยมหาวิทยาลัยนเรศวรร่วมกับชุมชน
กุมภาพันธ์	1.การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.งานเปิดโลกอุตสาหกรรมอัญมณีและของ ดีเมืองพะเยา 3.พิธีขึ้นปีใหม่ชาวเข้า และลือชอ หมู่ที่ 18 บ้านแม่คำน้อย	ยังมีนกอพยพฤดูหนาวมาอาศัยตามแหล่งน้ำ และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม ในการท่องเที่ยว งานแสดงและจำหน่ายสินค้าภูมิปัญญา ณ ศูนย์อุตสาหกรรมอัญมณี ตำบลแม่กา เป็นพิธีตรุษจีน หรือขึ้นปีใหม่ชนเผ่า ในบางปีเผ่าเข้ามีพิธีลุยไฟที่น่าสนใจ
มีนาคม	1.ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.พิธีเลี้ยงผีข้าวบ้านหมู่ 12 บ้านห้วยเคียน 3.พิธีบวงสรวงเตาเวียงบัว 4.พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า/ผีบ้านผีเรือนในหลาย ครอบครัว	เป็นช่วงเวลาที่สามารถท่องเที่ยวได้ แต่ภูมิประเทศค่อนข้างแห้งแล้ง เป็น ช่วงเวลาที่พบฝูงนกยูงในบริเวณป่าพื้นที่ ม.14 ม.8 พิธีกรรม และผู้เข้าร่วมพิธีที่หลากหลายเนื่องจากเป็นหมู่บ้านเก่า วันที่ 21 มีนาคมซึ่งเป็นวันครบรอบปีการเริ่มขุดค้นเตาเผาเวียงบัว การกำหนดวันเลี้ยงแล้วแต่จะกำหนดขึ้น
เมษายน	1.ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ปีใหม่เมือง 3.บวงสรวงเจ้าหลวงคำแดง/เจ้าพ่อประตูผา	เป็นช่วงเวลาที่สามารถท่องเที่ยวได้ แต่ภูมิประเทศค่อนข้างแห้งแล้ง ในช่วงปีใหม่เมืองจะมีพิธีกรรมหลายพิธีได้แก่ ขนทรายเข้าวัด/รดน้ำคำหัว / ขบวนแห่นักบวช / สรงน้ำพระ/สรงน้ำพระธาตุ ครอบครัวที่นับถือจะนำเครื่องบวงสรวงไปบวงสรวงยังสถานที่ทำพิธี
พฤษภาคม	1.ท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ประเพณีเดือนแปดเป็ง 3.พิธีบวชป่า	เป็นช่วงเวลาที่สามารถท่องเที่ยวได้ แต่อาจมีฝนตกบางพื้นที่เข้าถึงได้ยาก เป็นพิธีบุญที่สำคัญของชาวพะเยารวมทั้งคนแม่กาโดยจะ ไปนมัสการพระ เจ้าตนหลวง และทำบุญที่วัดในชุมชน มีการริเริ่มจัดทำขึ้นเพื่อหวังผลด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

มิถุนายน	1.กิจกรรมพาน้องเข้ามา/บวงสรวงสมเด็จพระเจ้า 2.พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ/ผีฝาย 3.พิธีเลี้ยงผีบ้านผีเรือน	เป็นกิจกรรมรับน้องของมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา จัดทำขึ้นเพื่อแสดงความขอบคุณ และขอความเมตตาให้น้ำน้ำท่าอุดมสมบูรณ์เพียงพอแก่การเพาะปลูก เป็นพิธีที่เป็นไปตามความเชื่อของแต่ละครอบครัว
กรกฎาคม	1.วันอาสาฬหบูชา 2.วันเข้าพรรษา	เป็นพิธีบุญที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป
สิงหาคม	1.งานวันแม่แห่งชาติ	มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่นการทำบุญตักบาตร ปลูกต้นไม้ แข่งขันกีฬา และพิธีถวายพระพร
กันยายน	1.ตาน(ทาน)ก๋วยสลาก	จัดที่วัดในชุมชนแม่กาโดยจัดไม่ให้ตรงกันเพื่อให้ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นสามารถเข้าร่วมพิธีได้
ตุลาคม	1.ท้องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ตาน(ทาน)ก๋วยสลาก 3.วันออกพรรษา 4.ทอดกฐิน	เป็นช่วงเวลาที่สามารถท่องเที่ยวได้แต่อาจมีฝนตกบ้าง เป็นพิธีที่ต่อเนื่องมาจากเดือนกันยายน เป็นพิธีบุญที่สำคัญอีกพิธีหนึ่งก่อนสิ้นปี มักเป็นการจองกฐินจากภายนอกชุมชน หรือ โดยคนในชุมชนที่ออกไปทำงานภายนอกและมีความพร้อมนำกฐินมา
พฤศจิกายน	1.ท้องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่	เหมาะสำหรับกิจกรรมดูนกเนื่องจากมีนกอพยพย้ายถิ่นเข้ามามากและในช่วงที่ลูกไทรซึ่งเป็นอาหารของนกสูง มีกิจกรรมหลากหลายหมุนเวียนกันจัดในแต่ละชุมชน/มีการร่วมกิจกรรมที่กว๊านพะเยา
ธันวาคม	1.ท้องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย 2.ตาน(ทาน)ข้าวใหม่ 3.ทอดผ้าป่าข้าวใหม่ 4.พิธีเข้ากรรมรุกขมูล	เหมาะสำหรับกิจกรรมดูนกเนื่องจากมีนกอพยพย้ายถิ่นเข้ามามาก และนกประจำถิ่นที่สามารถพบเห็นได้มาก เป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการเก็บเกี่ยวผลผลิต “ข้าว” ที่ดำเนินการต่อเนื่องจนถึงเดือนมกราคมในบางหมู่บ้าน มีการดำเนินการเป็นครั้งคราวภายในตำบลตามแต่จะกำหนดขึ้น

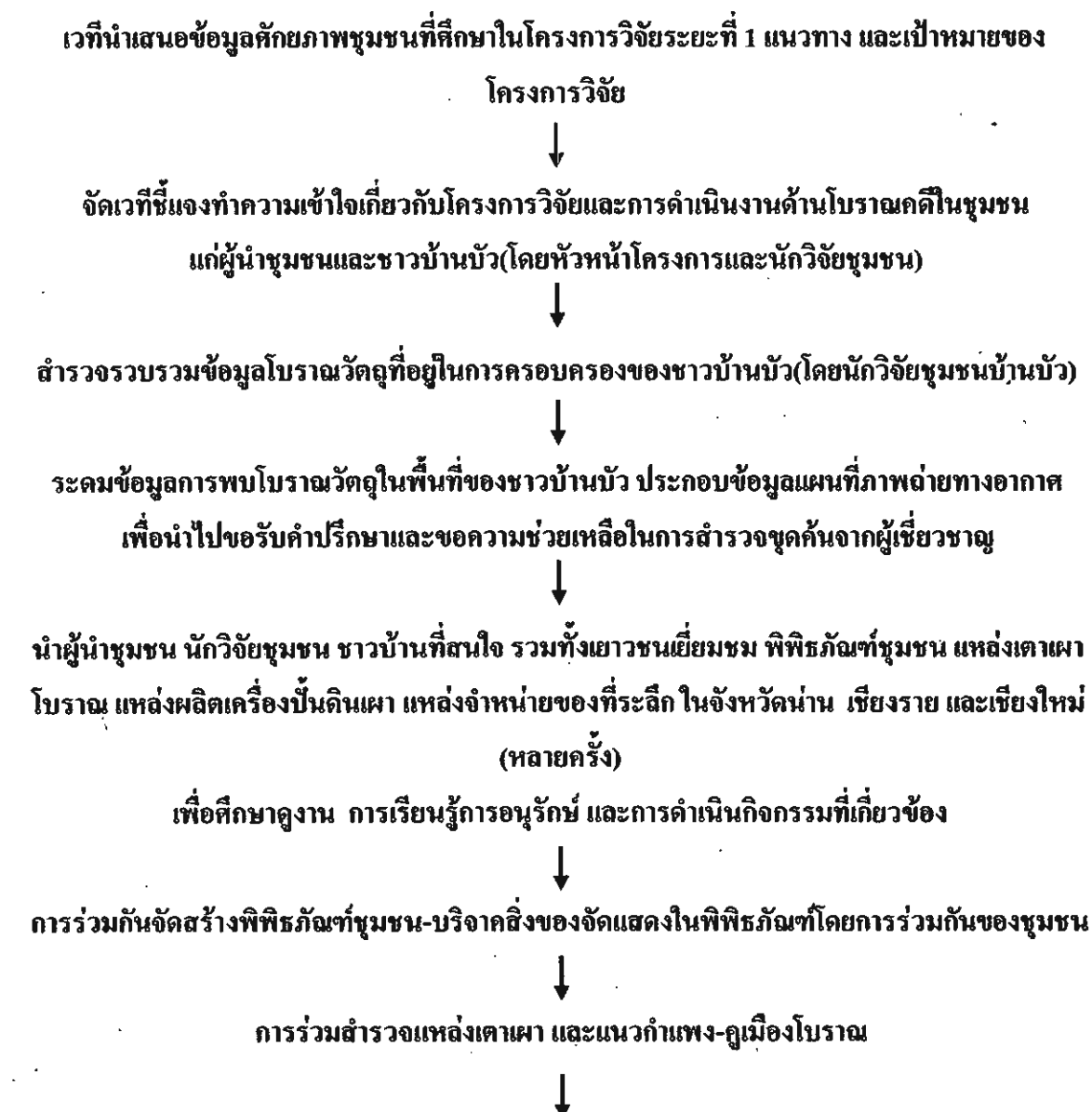
- หมายเหตุ:**
- 1.การท้องเที่ยวเชิงเกษตร การท้องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และโบราณคดีชุมชน เวียงบัว และงานศิลปพื้นบ้าน ภูมิปัญญา สามารถเที่ยวชมได้ตลอดปี
 - 2.การท้องเที่ยวเชิงธรรมชาติ/ผจญภัย(จักรยาน/เรือ/เดินป่า/ดูนกฯลฯ)สามารถเที่ยวชม และดำเนินกิจกรรมได้ตลอดปี แต่ในบางพื้นที่การเข้าถึงพื้นที่อาจไม่ค่อยสะดวก ในฤดูฝน
 - 3.พิธีกรรม /ประเพณีหลายลักษณะมีการดำเนินการได้ตลอดปีแล้วแต่จะกำหนดขึ้น เช่น พิธีสืบชะตา ฮ้องขวัญ-สูตรขวัญ เลี้ยงผี(เช่นผีปู่-ย่า ผีบ้านผีเรือน ผีจาวบ้าน ผีสวนไร่ ผีฝาย ผีขุนน้ำฯลฯ) พิธี แก่นบน สะเคาะเคราะห์ เป่า-แหก กินฮ่อผญา บวชป่า การทำบุญต่างๆ ฯลฯ

1.2 การเกิดกระแสการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่

ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการศึกษา และพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในโครงการ“การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา” นี้ได้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่สรุปได้คือ

ด้านโบราณคดีชุมชน

การดำเนินงานด้าน โบราณคดีชุมชนมีการดำเนินการที่หมู่บ้านบัว (หมู่ที่ 7) เป็นหลัก เนื่องจากเป็นบริเวณพื้นที่ซึ่งพบว่ามีร่องรอยคูเมือง โบราณที่ชัดเจนและพบเศษเครื่องปั้นดินเผาหลากหลายชนิดอยู่ทั่วไปโดยที่มีการดำเนินงานนับจากเริ่มดำเนิน โครงการจนกระทั่งปัจจุบันสรุปได้เป็นลำดับดังนี้

จัดเวทีเพื่อรับทราบข้อมูล-ขั้นตอน-การดำเนินงานสำรวจชุดคั่นจากผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี

ดำเนินการสำรวจแหล่งเตา และดำเนินการชุดคั่นในลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน

จัดตั้งกลุ่มชาวบ้าน-เยาวชน และมีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์
อย่างยั่งยืนจากศักยภาพด้านโบราณคดีของชุมชน

นำข้อมูลที่ศึกษาได้สู่การสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดีในชุมชน และทดลองจัดการ
ท่องเที่ยวในชุมชน

ซึ่งในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน
ในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากศักยภาพด้าน โบราณคดีของ
ชุมชนดังนี้

1.การร่วมสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน

จากการนำผู้แทนชุมชนเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ชุมชน แหล่งโบราณคดี และแหล่งเตาเผา
โบราณที่บ้านบ่อสวก บ้านก้อด บ้านนาขาว คอยภูซาง อ.เมือง จ.น่านในวันที่ 21 ตุลาคม 2548
โดยมี รศ.สาธิต ไพรัชญจักร์ และจ่านิสั ติดา พร้อมครอบครัว เป็นผู้บรรยายสรุป และ
นำชมซึ่งในระหว่างการเดินทางกลับคณะผู้ดูงานได้หารือกันถึงวัตถุประสงค์ ที่จะต้องใช้ และ
ที่แต่ละบ้าน(ครอบครัว)มีอยู่หากจะดำเนินการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนในหมู่บ้านบัวบัว และ
แสดงความคิดเห็นว่าหากจะจัดทำพิพิธภัณฑ์ขนาด ไม่ใหญ่โตกว้างขวางมากนักมีความเป็นไปได้
ที่จะทำขึ้นในชุมชนบ้านบัว

ต่อมาในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2548 นายสมศักดิ์ เฉพาะธรรมได้โทรศัพท์มาแจ้งว่า
กำลังดำเนินการร่วมกับชาวบ้านในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่วัดบ้านบัว โดยการใช้แรงงาน
และอุปกรณ์การก่อสร้าง(ไม้-เสา-ลูกกรงรอบอาคาร)จากบ้านเรือน และของที่ไม่ใช้ของวัดที่
เก็บกองไว้(หลังคากระเบื้อง-อิฐบล็อก) โดยในการก่อสร้างใช้ระยะเวลาประมาณ 2 สัปดาห์
โดยใช้เวลาทำจริง 3-4 วัน ใช้แรงงานในชุมชนเป็นงานพัฒนา (ปกติชุมชนหมู่บ้านบัวมีการ
ร่วมแรงกันทำงานที่เป็นส่วนรวมของชุมชนโดยทุกบ้านต้องส่งตัวแทนมาทำงานหากขาด
จะต้องขอใช้เงินแทนแรงงานที่ขาดไป) จะนัดหมายและเปลี่ยนเวรกันมาทำงานในวันที่ว่างจาก
งานประจำ สำหรับการเก็บรายละเอียดของงานก่อสร้างจะมีผู้อาสาสามารถงานเสร็จเรียบร้อย
จำนวนหนึ่ง ซึ่งทางโครงการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์บางอย่างที่จำเป็น โดยใช้เงินค่าตอบแทนการ
ปฏิบัติงานจากการดำเนินโครงการ มาจัดซื้ออิฐ ปูน ทราย สี ฝาปู และชาวบ้านส่วนหนึ่งได้

นำโบราณวัตถุที่เก็บไว้ ของใช้ในครัวเรือน หรือของใช้เพื่อการประกอบอาชีพเกษตรที่เก็บรักษาไว้ มาบริจาคแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์ ซึ่งต่อมาภายหลังได้มีการนำเศษเครื่องถ้วยจากการขุดค้นมาร่วมเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ด้วย พร้อมกับข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัย และข้อมูลเกี่ยวกับบ้านบัว และแหล่งโบราณคดีเวียงบัวรวมซึ่งทำให้พิพิธภัณฑ์บ้านเวียงบัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ข้อมูลทางโบราณคดีเวียงบัว

2.การให้ความสำคัญ และมีการร่วมกันป้องกันการนำโบราณวัตถุออกจากพื้นที่

ในการดำเนินการขุดค้นแหล่งเตาเผาโบราณเวียงบัว ชาวบ้านและเยาวชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของโบราณวัตถุ และการเป็นเมืองที่สำคัญในประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยาจากเดิมที่ไม่เห็นคุณค่า ไม่ให้ความสำคัญ ไม่มีการดูแลรักษา หลังจากการขุดค้นและมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเตาโบราณเวียงบัวโดยการนำของ รศ.สาธิต ไพรชาญจิตร ปรากฏว่ามีบุคคลภายนอกที่เข้าไปยังบ้านบัว หลายกลุ่ม ในหลายลักษณะด้วยกัน มีวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไปมีทั้งนักวิชาการที่ต้องการศึกษาข้อมูลและทำผลงานทางวิชาการ มีทั้งผู้แทนหน่วยงานที่ต้องการต่อยอดงานด้านการอนุรักษ์ในชุมชนที่ดูเหมือนจะเห็นผลค่อนข้างเป็นรูปธรรมแล้ว พระที่แสดงเจตนาว่าต้องการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และพัฒนา เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการบางคนที่ยังให้ชาวบ้านเรียกร่องคำชดเชยที่ดิน หรือแม้แต่การขุดให้ขุดโบราณวัตถุออกขาย ข้าราชการการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่งให้ข้อมูลที่ ทำให้ความสำคัญของสิ่งที่พบเป็นเรื่องด้อยหรือสำคัญเกินจริง รวมทั้งนักค้าของเก่าที่แวะเวียนมาขอซื้อ หรือขอเช่าพื้นที่เพื่อขุดหาของเก่า

สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างเป็นเหตุให้สามารถสร้างความสับสนและความแตกแยกแก่ชาวบ้านบัวแต่จากสถานการณ์ที่ปรากฏนับจนถึงเดือนมีนาคม 2549 คือชาวบ้านบัวยังให้ความสำคัญและร่วมกันดูแลรักษา โดยจะแจ้งข่าวสาร และขอคำปรึกษาจากคณะวิจัยในกรณีที่เกิดเหตุไม่ปกติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุในพื้นที่ รวมทั้งการนำคณะผู้ที่เข้ามาเรียนรู้แหล่งโบราณคดีเวียงบัวเยี่ยมชม และให้การดูแลต้อนรับ โดยเฉพาะครอบครัวของนายจันทร์ และนางแพร เฉพาะธรรม ครอบครัวซึ่งเป็นที่ตั้งของเตา 2 ใช้เวลาสำหรับการดูแลรักษาเตา และดูแลผู้มาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน...และไม่เฉพาะแต่ชาวบ้านบัวเท่านั้นชาวบ้านหมู่บ้านอื่นๆ พบแหล่งเตา หรือแหล่งโบราณสถานต่างๆ ก็มีการแจ้งข้อมูลให้ทราบเป็นระยะๆ

3.การพัฒนาอาชีพปั้นดินเผา(เลียนแบบของโบราณ)

จากการพบแหล่งเตา เครื่องถ้วยจำนวนมากในหลุมขุดค้นที่เป็นที่ทิ้งเศษเครื่องถ้วย ประกอบกับการศึกษาข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงบัวซึ่งพบว่ามีเอกลักษณ์ และมีความสำคัญในอดีตในฐานะเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่สำคัญของพะเยา และล้านนา และโดยการสนับสนุนจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ที่ให้ชาวบ้านบัวมีโอกาสเข้ารับ

การฝึกอบรมการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพ-สร้างงานขึ้นในชุมชน โดยมีความพยายามที่จะขยายผลไปยังเยาวชนที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมในครั้งนั้น และมีความพยายามในการหาช่องทางตลาดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่จะผลิตขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ

และจนถึงวันที่ 1 เมษายน 2549 ได้มีภาคเอกชนที่แสดงเจตนาให้การสนับสนุนการพัฒนาอาชีพดังกล่าวซึ่งขณะจัดทำรายงานยังอยู่ในระหว่างการประสานงานรายละเอียดการให้การสนับสนุน อันเป็นที่คาดหมายได้ว่าอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบของเก่าจะสามารถสร้างทางเลือกในการพัฒนาอาชีพ-เสริมรายได้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่งซึ่งเท่ากับเป็นการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากมรดกภูมิปัญญาของเวียงบัวในอดีต ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ให้สืบต่อไปอย่างยั่งยืนในอนาคต

4.การพัฒนาอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

สืบเนื่องจากการบ้านบัวเป็นที่รู้จักในฐานะแหล่งเรียนรู้ด้าน โบราณคดีและวัฒนธรรม ชุมชนทำให้มีผู้คนแวะเวียนเข้าไปเยี่ยมชมแหล่งเตาและชุมชนบ้านบัวอย่างต่อเนื่อง และจากการดำเนินบทบาทในการกระตุ้น สนับสนุน ประสานงาน และการอำนวยความสะดวกจากทางโครงการซึ่งได้ก่อให้เกิดความสนใจของสมาชิกชุมชนที่มีความสามารถในด้านต่างๆ จนกระทั่งริเริ่มพัฒนาจนคาดว่าจะเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้หากได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องต่อไป ได้แก่การแปรรูปผ้าทอ การทำเครื่องจักสาน งานประดิษฐ์ จากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน การปลูกผักพื้นบ้าน-ผักปลอดสารฯลฯ

5.การเกิดกลุ่มเยาวชนที่ดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ

ในระหว่าง และหลังจากที่ได้ดำเนินขุดค้นแหล่งเตาเวียงบัว ภายใต้การกระตุ้น และสนับสนุนของนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เข้าร่วมฝึกงานในโครงการ โดยการควบคุมของ รศ.สาธิต ไพเราะญจิตร เกิดกลุ่มกิจกรรมของเยาวชนในหมู่บ้านบัวที่ร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน ตามความถนัดของเยาวชนดังนี้

- กลุ่มละอ่อนรักษาดิน เป้าหมาย เพื่อการทำของที่ระลึกของหมู่บ้านเพื่อจำหน่าย
- กลุ่มเยาวชนประวัติ เป้าหมาย เพื่อนำเสนอสื่อข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำประวัติเวียงบัว และหมู่บ้านบัว
- กลุ่มเยาวชนท่องเที่ยว เป้าหมาย เพื่อเป็นมัคคุเทศก์นำชมพิพิธภัณฑ์ และสถานที่ท่องเที่ยว-เรียนรู้ในชุมชน เช่น แนวคู-คันดิน กำแพงเมืองเวียงบัว สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งเตาเผาที่ขุดค้น

กลุ่มเด็กเตา เป้าหมาย เพื่อนำเสนอความรู้เกี่ยวกับเตา และเครื่องปั้น
ที่ซุคค้นพบ

การรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อดำเนินกิจกรรมเหล่านี้มีการดำเนินการอย่างเข้มแข็งในช่วงเวลาที่นักศึกษาฝึกงานปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เยาวชนปิดภาคการศึกษาจึงมีเวลาอยู่ในหมู่บ้าน แต่เมื่อเวลาผ่านไปการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมก็ปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับการรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง

อย่างไรก็ตามการริเริ่มรวมกลุ่มกันของเยาวชนได้ทำให้ตัวเยาวชนเอง และผู้ใหญ่ในชุมชนได้ตระหนักถึงศักยภาพที่เยาวชนมีอยู่ ช่วยเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เยาวชนมีที่ยืนจากการยอมรับในความสามารถในหลายๆ ด้านของเยาวชนซึ่งหากมีการดำเนินการต่อเนื่องน่าจะเกิดประโยชน์ได้มากทั้งต่อการพัฒนาของเยาวชนเอง และชุมชนที่จะมีกำลังคนรุ่นต่อไปที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชน

6. การเกิดโครงการเยาวชนโบราณคดีชุมชน

เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเตาเผาโบราณ และวิชาการด้านโบราณคดี และการสำรวจซุคค้น เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการสำรวจซุคค้นอย่างเต็มที่ให้เยาวชนได้มีโอกาสแสดงศักยภาพและความสามารถที่มีอยู่ และที่สำคัญคือเป็นการปลูกฝังความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากร โบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนเพื่ออนุรักษ์ การจัดการ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามความต้องการของชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และรวมถึงสอดคล้องกับเจตนาของโครงการวิจัยด้วย

ซึ่งในการดำเนินโครงการ รศ.สาธิต ไพเราะญจิตร และนักศึกษาที่เข้าฝึกงานในโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้ริเริ่ม และดำเนินการการอบรม โดยใช้เวลา 10 วันในการดำเนินกิจกรรมซึ่งประกอบด้วยการรับฟังการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับ เตเผาโบราณ เครื่องถ้วยชนิดต่างๆ สำรวจ วางผังหลุมซุคค้น การดำเนินการซุคค้น การทำผังตำแหน่งโบราณวัตถุที่ซุคพบ การศึกษาดูงานยังแหล่งโบราณคดีที่บ้านบ่อสวก และบ้านนาขาว จังหวัดน่าน จากการอบรมทำให้เยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่า รักและหวงแหน แหล่งโบราณคดีของชุมชน

โดยในระยะแรกๆ ของการซุคค้นที่มักมีบุคคลภายนอกจำนวนมากแวะเวียนเข้าไปยังหลุมเตาที่ซุคค้นโดยไม่เลือกเวลาเยาวชนถึงกับผลัดเปลี่ยนเวรยามนอนเฝ้าที่หลุมซุคค้นนานนับเดือนแม้จนกระทั่งเมื่อคณะฝึกงานกลับไปแล้วก็ตาม กระทั่ง ในปัจจุบันแม้จะไม่มีการนอนเฝ้าแต่เยาวชนที่อยู่ในบริเวณหลุมเตาก็จะคอยดูแลทั้งในด้านการบริการ การให้ข้อมูล และการรักษาความปลอดภัยของโบราณวัตถุ เมื่อมีผู้มาเยี่ยมชม

ด้านนกในพื้นที่ป่า

ในการดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับนกในพื้นที่ป่าเป็นประเด็นการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับการริเริ่มและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่เลือกการศึกษานกในรอบปีเนื่องจากเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในจังหวัดใกล้เคียงอยู่แล้ว และเป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างเป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้างหากสามารถจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับนกที่มีอยู่ในชุมชนได้น่าจะเป็นการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวอีกด้านหนึ่งขึ้นในชุมชน และหากมีการท่องเที่ยว หรือนักท่องเที่ยวในลักษณะนี้น่าจะเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ด้วยเหตุผลได้แก่

- ผู้ที่ไป หรือเคยเป็นพรานป่าสามารถมีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ อันน่าจะส่งผลเชื่อมโยงกับการเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
 - คนในชุมชนน่าจะเริ่มสนใจศักยภาพเกี่ยวกับป่า และทรัพยากรจากป่า จากความสนใจ และการให้ความสำคัญของบุคคลนอกชุมชนกับทรัพยากรเหล่านั้น
- ซึ่งในการดำเนินงานศึกษาเกี่ยวกับนกในพื้นที่ป่าได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

นำเสนอข้อมูลศักยภาพชุมชน และแนวทาง-เป้าหมายการวิจัยในเวทีชุมชน

จัดตั้งกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ในโรงเรียนแม่กา ทำข้าม ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูล

การวิจัย

นำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมสำรวจนก-เดินทางไกล ร่วมกับนักวิจัยชุมชน

สำรวจ รวบรวมข้อมูลนกในพื้นที่ป่า ในรอบ 1 ปี

นำข้อมูลที่ศึกษาได้สู่การทดลองจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

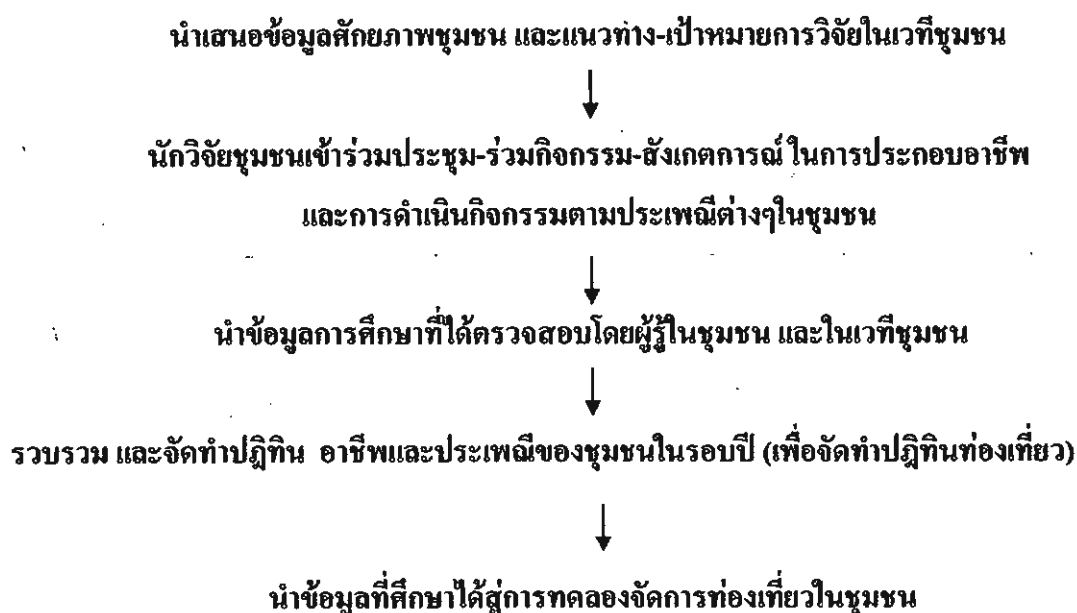
การดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับ “นกในพื้นที่ป่า” ก่อนข้างจะมีปัญหาเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูล ซึ่งปรากฏว่าในระยะแรกของการเก็บข้อมูลเป็นช่วงเวลาที่ฤดูฝนยาวนานและตกหนัก การเก็บข้อมูลในพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้แต่เดิมทำได้ยาก เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศเป็นเขาสูง จึงเก็บข้อมูลในบริเวณใกล้เคียงที่เข้าถึงได้ง่ายกว่า เช่นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำในมหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา และอ่างเก็บน้ำแม่คำ รวมทั้งในการสำรวจยังมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ช่วงเวลาที่สำรวจ และ

ในกลุ่มเยาวชนที่สร้างไว้ก็ไม่สามารถให้การสนับสนุนในกิจกรรมได้เท่าที่ควรเนื่องจากความจำกัดในการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนเพื่องานอนุรักษ์ของทีมวิจัย งบประมาณ และระยะเวลาที่จำกัด และเยาวชนมีกิจกรรม และภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการเรียน

อย่างไรก็ตามจากการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 1 ปีสิ่งที่เกิดขึ้นคือเยาวชน และชาวบ้านในพื้นที่ศึกษารวบรวมข้อมูลคนที่ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรม เริ่มเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ที่สามารถนำมาซึ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการแจ้งแก่ทางโครงการเกี่ยวกับการพบนกที่น่าสนใจในพื้นที่ต่างๆ เช่นการพบนกชนิดแปลกๆ ที่สวยงาม หรือการพบฝูงนกยูงในหลายพื้นที่ และได้ชักชวนให้ทางโครงการไปดำเนินการสำรวจ

ด้านอาชีพและประเพณีของชุมชนในรอบปี

การศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพและประเพณีของชุมชนในรอบปีจัดทำขึ้นเนื่องจากการที่ทราบว่าชุมชนตำบลแม่กามีศักยภาพสูงในด้านการอาชีพและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน โดยมีเอกลักษณ์ และความเข้มแข็งในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี ในด้านการประกอบอาชีพนั้นมีความหลากหลายและน่าสนใจอย่างยิ่ง โดยมีอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมได้แก่การหาของป่า มีอาชีพเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวได้ การดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และประเพณีของชุมชนในรอบปีได้ดำเนินการดังนี้

จากการให้ความสำคัญกับเรื่องราวเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และการดำเนินกิจกรรมตาม ประเพณีของชุมชนตลอดทั้งปี ตลอดจนกระทั้งการให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตซึ่งชุมชนเห็น ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาเช่นการกินอยู่ การลงแรงเพื่องานส่วนรวม ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความ ภาคภูมิใจ หันมาให้ความสำคัญ และมีการดำเนินการบางประการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาดังปรากฏ ข้อมูลที่พบดังนี้

1. การแจ้งข้อมูลการประกอบอาชีพ และการดำเนินกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีแก่โครงการวิจัย

จากการที่มีการชี้แจงข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษา และวิธีการ เป้าหมาย ผลที่คาดหวังว่าจะ เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการวิจัย-พัฒนา รวมทั้งการสร้างช่องทางการสื่อสารของชาวบ้านในตำบล แม่กา กับทางโครงการด้วยจดหมายข่าว ปรากฏว่าตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการจะมี ชาวบ้าน พระ หรือผู้สูงอายุในชุมชนที่แจ้งถึงข้อมูลการประกอบอาชีพ และการดำเนินกิจกรรมตาม ประเพณีของชุมชนเพื่อให้ทางโครงการไปดำเนินการบันทึกภาพ และรวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการร่วมให้ข้อมูลรายละเอียดที่เกี่ยวข้องจากผู้รู้ในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเริ่มให้ ความสำคัญกับสิ่งที่เคยมองว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่น่าสนใจ และคนอื่นน่าจะไม่ได้ให้ความสำคัญ

2. พื้นที่กิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณี

ในระยะเวลาของการดำเนินโครงการวิจัยได้รับทราบข้อมูลการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี หลายเรื่องที่สุดหายไ้ไป ไม่มีการดำเนินการแพร่หลาย หรือที่ไม่ได้รับความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมจาก ชาวชนคนรุ่นใหม่ เหมือนสมัยก่อน ซึ่งหลังจากการสอบถามข้อมูล และแสดงความสนใจให้ ความสำคัญ จากคนเฒ่าคนแก่ หรือพระในชุมชน ก็ได้รับการตอบสนองต้องการรู้พื้นวัฒนธรรม ประเพณี ให้ได้รับความสนใจและต้องการให้มีการดำเนินการให้เป็นที่ยึดมากขึ้น โดยบาง เรื่องมีการดำเนินการกันแล้ว บางเรื่องอยู่ในระหว่างการริเริ่มที่จะดำเนินการได้แก่

- การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน..สเป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้านผีเมือง ผีของหมู่บ้านที่ให้ความปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านซึ่งแต่ละหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงจะกำหนดวัน ไม่เหมือนกัน
- การส่งเคราะห์บ้าน(สะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน)..เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นในช่วงสงกรานต์ เพื่อความเป็นมงคลและขับไล่สิ่งไม่ดีออกไปจากหมู่บ้าน
- การแห่ 12 นักษัตร..เป็นการจัดทำรูป 12 ราศีแห่เฉลิมฉลองในงานสงกรานต์ หรือ ปีใหม่เมือง
- กินอ้อผญา..เป็นพิธีกรรมกินน้ำผึ้งจากท่อนอ้อที่ผ่านการบริกรรมคาถา (ซึ่งจะแตกต่างกัน ไปตามแต่ครูอาจารย์ที่ถ่ายทอดสืบต่อมา)โดยเชื่อว่า จะช่วยให้ผู้กินมีสติปัญญา และความจำที่ดี พ่อแม่ผู้ปกครองจึง

มักให้บุตรหลายที่อยู่ในวัยเรียนได้กินซึ่งเดิมพิธีนี้ค่อนข้างจะ
สูญหายไปมากในชุมชน

-ทานหัวพระเจ้า..เป็นการทำบุญโดยการจุดเทียนถวายพระพุทธรูปซึ่งจะทำในฤดูหนาว

-การแสดงพื้นเมืองได้แก่การตีกลองสะบัดชัย กลองปฐา การรำดาบ กระบองไฟ

ฟ้อนเจิง(เจิง) รวมทั้งดนตรีพื้นเมือง ซึ่งมีการเล่นกันน้อยใน

ชุมชน แต่หลังจากการดำเนินโครงการและมีการจัดงานลาน

วัฒนธรรมขึ้น 3 ครั้งเห็นได้ว่าเยาวชน โดยเฉพาะที่หมู่บ้านบัว

ให้ความสำคัญ มีการฝึกซ้อม และมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นจนกระทั่ง

ในงานลานวัฒนธรรมครั้งที่ 3 สามารถแสดงได้ และออกไป

แสดงนอกชุมชนด้วย

-งานฝีมือ ทอผ้า จักสาน สำหรับที่ชุมชนบ้านบัวมีการรื้อฟื้นกลับมาทำใหม่เนื่องจาก

มีโอกาสนในการทำเป็นอาชีพเสริมซึ่งอยู่ในระหว่างการพัฒนา

1.3 การร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน และผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการ ท่องเที่ยว ในชุมชน

แม้ว่าโดยสภาพพื้นที่ และศักยภาพชุมชนตำบลแม่กาในหลายด้าน จะเอื้ออำนวยต่อการดำเนิน
กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เนื่องจากตำบลแม่กาเป็นพื้นที่ซึ่งยังไม่เคยเปิดเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวมาก่อน
ความสามารถในการคาดหมายถึงทิศทางในการสร้างและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการ
มองเห็นช่องทางประ โยชน์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวของชุมชนจึงค่อนข้างจำกัด เช่นแม้ว่าใน
ปัจจุบันวัดซึ่งอยู่ในเส้นทางผ่านของถนนสายหลักเช่นวัดห้วยเคียน จะมีรถนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์
นำมาจอดแวะดูการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ โดยที่ได้รับความสนใจอย่างมากจาก
นักท่องเที่ยวชาวบ้านก็ไม่มี ความสนใจหรือรับรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของบริษัททัวร์ จากการ
ดำเนินกิจกรรมตามประเพณีเหล่านั้นส่วน

การดำเนินงานในโครงการซึ่งมีเวลา งบประมาณ และความรู้ความสามารถของคณะนักวิจัย
ชุมชนที่ค่อนข้างจำกัดจึงให้ความสำคัญกับการศึกษา การจัดเตรียมข้อมูล องค์ความรู้ การฟื้นฟู
วัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมที่ดั้งเดิม ที่เคยมีอยู่ในชุมชน ให้พร้อมรับการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง
มากกว่าที่จะมุ่งไปที่การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในระยะเวลา
การดำเนินการวิจัยจึงค่อนข้างจำกัดอยู่ในวงผู้ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องโบราณคดี และทดลอง
ท่องเที่ยว ซึ่งอย่างไรก็ตามนับว่าจนถึงปัจจุบันมีผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวแล้วเป็นจำนวนมากทั้งเป็นหมู่คณะ
ที่มาเองเป็นครอบครัว และมาจากหน่วยงานต่างๆ สำหรับการจัดกิจกรรมเป็นคณะที่มีการพักใน
หมู่บ้านแบบโฮมสเตย์ และมีการจัดแสดงด้านศิลปวัฒนธรรมด้วยได้ดำเนินการ 2 ครั้ง ที่หมู่บ้านบัว

โดยที่การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นคณะครั้งสุดท้ายในกิจกรรมทัวร์นำร่องซึ่งเป็นกิจกรรมที่กำหนดในโครงการซึ่งจัดเมื่อวันที่ 12-13 กุมภาพันธ์ 2549 สามารถดึงความร่วมมือจากหมู่บ้านอื่นๆ อีก 3 บ้าน เข้าร่วมด้วย

โดยสรุปเห็นว่าคนในชุมชนมีศักยภาพ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน สามารถร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมใหญ่ๆ ได้แต่ยังขาดผู้นำที่จะมองภาพรวมของการท่องเที่ยว และมีความสามารถในการประสานงานซึ่งหากมีการดำเนินโครงการต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคณะทำงานในการจัดการการท่องเที่ยว (จากคณะกรรมการการท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้ว) และพัฒนาศักยภาพแหล่ง-กิจกรรมการท่องเที่ยว และสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจะช่วยให้การท่องเที่ยวสามารถอำนวยประโยชน์แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวที่ผ่านมาที่จัดขึ้นในชุมชนได้ก่อให้เกิดผลแก่ชุมชน โดยสรุปคือ (เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดเจนที่บ้านบัว ซึ่งเป็นแหล่งที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นชัดเจนกว่าหมู่บ้านอื่นๆ)

1. ชุมชนเกิดความมั่นใจในศักยภาพการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ จากการที่เดิมไม่ทราบ หรือไม่เชื่อว่าศักยภาพด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่จะเป็นที่สนใจของบุคคลภายนอก หรือดึงดูดให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้แต่ภายหลังการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีการแสดงความชื่นชมในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่
2. ชุมชนมีการอนุรักษ์ และพัฒนาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การสำรวจและพัฒนาแนวคู-คันดิน เวียงบัว ฯลฯ
3. มีการร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่นการสร้างสิ่งปลูกสร้างทั้งชั่วคราว และถาวร เช่นจัดเตรียมสถานที่ดำเนินกิจกรรม สร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน สร้างอาคารชั่วคราวคลุมเตาเผาที่ขุดค้น การร่วมสำรวจ-ขุดค้นแหล่งเตาเผาโบราณ การดูแลต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมเยือนในชุมชน การร่วมกิจกรรมการแสดง การทำอาหารสำหรับผู้มาเยี่ยมชมเยือน
4. เกิดความตื่นตัว และเตรียมความพร้อมในการดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยวซึ่งในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นของชาวบ้านที่ร่วมในกิจกรรม เช่น การจัดเตรียมสถานที่ การจัดกิจกรรมการแสดง การจัดที่พักนักท่องเที่ยว รถนำเที่ยวและผู้นำชมแหล่งโบราณคดี
5. ชาวบ้านได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจ และที่สำคัญคือความมั่นใจในการอธิบายให้ ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับเตาเผาและเครื่องถ้วยเวียงบัว อาณาเขต และ ประวัติเวียงบัว วัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพ ฯลฯ ของชุมชน ซึ่งแต่เดิมอาจไม่ทราบ ไม่สนใจ ข้อมูล หรือไม่มั่นใจที่จะอธิบาย แต่ปัจจุบันชาวบ้านและเยาวชนหลายคนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นมาก โดยเฉพาะคนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

6. มีการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับศักยภาพชุมชนที่สำคัญคือการทำเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของเก่าที่เกิดความพยายามในการพัฒนาและสร้างเป็นอาชีพใหม่ในชุมชน โดยที่มีแนวโน้มที่ดีทั้งในด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์และการจำหน่าย
7. ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ที่ยังไม่มีทางท่องเที่ยวในชุมชนมีการแสดงความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นการเป็นที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยสนใจที่จะดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือการแจ้งข้อมูลข่าวสารกิจกรรมในชุมชนแก่ทางโครงการวิจัยสม่ำเสมอ

2. ส่วนที่เป็นผลกระทบจากการดำเนินการวิจัย-พัฒนา

การดำเนินโครงการวิจัยพัฒนานี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญสรุปได้เป็น 3 ส่วนที่สำคัญคือ

2.1 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน

- ชุมชนตระหนักถึงศักยภาพในด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่ที่ไม่เคยรู้หรือไม่เคยเห็นความสำคัญมาก่อน จากการนำเสนอข้อมูลวิจัยในเวทีชุมชนหลายครั้งในการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย และจากการดำเนินกิจกรรมในชุมชนที่เชิญบุคคลภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมและได้รับความชื่นชม ซึ่งชุมชนที่ร่วมกันจัดงานเองคาดไม่ถึงว่าจะเป็นที่สนใจ เช่นกิจกรรมการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมที่จัดในลานวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา วิถีชีวิต อาชีพเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปในชุมชน เป็นต้น
- การดำเนินกิจกรรม-อาชีพที่เกิดจากการฟื้นฟูตามแนวทางการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในชุมชนหมู่บ้านบัว เช่นมีการทำเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ โดยมีชาวบ้านที่ดำเนินการจัดสร้างเตาเผาแบบโบราณขึ้น การฝึกซ้อมและจัดแสดงดนตรี และการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องของกลุ่มเยาวชน และการดำเนินกิจกรรมโดยมีพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านคณะกรรมการท่องเที่ยว ที่ดำเนินการดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยว - ผู้ศึกษาเรียนรู้แหล่งโบราณคดีเวียงบัว
- เกิดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่แหล่งเรียนรู้ด้านโบราณคดีเวียงบัว และศักยภาพด้านอื่นๆ ที่มีผู้สนใจเยี่ยมชม และเรียนรู้ของตำบลแม่กา ซึ่งได้รับการรู้จักทั่วไปและมีโอกาสการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้เสริมแก่ชาวบ้านได้ต่อไป
- เกิดการร่วมกันของแกนนำชุมชนที่ไม่เป็นทางการต้องการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากที่การดำเนินการในโครงการ เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา คุณค่าด้านต่างๆ ของชุมชน เช่นกลุ่มครู พระ หัวหน้าหน่วยงานในท้องถิ่น นักศึกษากลุ่มกิจกรรมเวียงของมหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา กลุ่มผู้สูงอายุ

2.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย

ด้านบวก

- การได้รับการยอมรับในฐานะผู้ที่มีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นในชุมชน โดยที่บางเรื่องเป็นสิ่งที่ทางชุมชนเห็นว่าเปลี่ยนได้ยาก หรือไม่มีทางเปลี่ยนแปลงได้
- ความภาคภูมิใจของนักวิจัยชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและยอมรับจากบุคคลภายนอก
- เกิดการเรียนรู้กระบวนการในการดำเนินงานวิจัย-พัฒนา และเห็นความสำคัญของกระบวนการข้อมูล และการร่วมกันแก้ไขปัญหาในการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ
- นักวิจัยชุมชนที่เข้ารับการศึกษาค้นคว้าได้นำเอาประสบการณ์ ในกิจกรรม การดำเนินงานที่ทำในโครงการไปเทียบโอนหน่วยกิตเป็นประโยชน์ทางด้านการศึกษา
- นักวิจัยชุมชนมีโอกาสเรียนรู้ และเปิดโลกทัศน์เกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ในลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการพัฒนาแบบพอเพียงและยั่งยืนจากการเข้าร่วมกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ ตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการประมาณ 2 ปี อันเนื่องมาจากแนวทางการดำเนินงานที่กำหนดไว้ชัดเจน และ ความจำกัดของงบประมาณดำเนินการ ซึ่งบางคนปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการดำเนินชีวิตจากเดิม

ด้านลบ

- ผลในด้านบวกที่เกิดขึ้นจะเกิดเฉพาะนักวิจัยชุมชนที่เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง สำหรับคนที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการอย่างจริงจังจะทำให้เหตุผลทางลบต่อการดำเนินโครงการเพื่อป้องกันตนเอง เช่นเรื่องงบประมาณค่าตอบแทนในการดำเนินโครงการที่น้อยเกินไป หรือผลที่เกิดขึ้นช้าเกินไป หรือการเป็นโครงการที่ไม่น่าสนใจและไม่น่าจะมีความก้าวหน้าหน่วยงานบริหารระดับตำบลไม่สนับสนุน
- ผลทางการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีอิทธิพลต่อนักวิจัยชุมชน และต่อการดำเนินงานในโครงการเมื่อมีสนับสนุนการเมืองคนละฝ่ายเกิดความขัดแย้งจนไม่สามารถทำงานร่วมกันได้จนส่งผลกระทบต่อความร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการ

2.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับองค์กรท้องถิ่น

- จากการที่หน่วยงานบริหารท้องถิ่นระดับตำบลนำเรื่องทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการจนมีความระแวงว่าการดำเนินงานในโครงการจะเป็นการสร้างความสนับสนุนจากประชาชนจึงมีการแสดงออกในลักษณะที่ไม่ให้สนับสนุน

ต่อต้านด้วยวิธีต่างๆ เช่นการปล่อยข่าวทางทางลบเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ เช่น การได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานของหัวหน้าโครงการในรูปแบบต่างๆ ของคณะผู้ดำเนินโครงการ จนถึงขั้นการห้ามผู้นำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อภาพพจน์ของดำเนินการในลักษณะดังกล่าวในทัศนะของชาวบ้าน และผู้นำชุมชนส่วนหนึ่งที่รับทราบ และติดตามข้อมูลการดำเนินโครงการ มาอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหน่วยงานระดับจังหวัดพะเยา

ได้เกิดผลในด้านการเห็นความสำคัญ และมีการดำเนินการ หรือแสดงเจตนาให้การสนับสนุน การดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำเนินโครงการ

1.สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา

- การสำรวจพื้นที่และออกแบบอาคารคลุมแหล่งโบราณคดีเตาเผาโบราณ เวียงบัว และพิพิธภัณฑสถาน พร้อมสาธารณูปโภคและพื้นที่จำหน่ายสินค้าของที่ระลึก
- การจัดทำผังเมืองรวมตำบลแม่กา(เป็นตำบลนำร่อง 1 ใน 2 ตำบลของจังหวัดพะเยาที่มีการจัดทำผังเมืองรวม) ที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีเวียงบัว งบประมาณ 2548 (ดำเนินการแล้ว)
- การจัดทำเส้นทางคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ และเดินไฟฟ้าไปยังหลุมเตาเผาที่ขุดค้นเพื่อให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ในฤดูฝน งบประมาณ 2548 จำนวน 800,000 บาท (ดำเนินการแล้ว)

2.สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

- สนับสนุนโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการฟื้นฟู พัฒนาสร้างเสริมอาชีพในชุมชนเวียงบัว งบประมาณ 2548 จำนวน 300,000 บาท (ดำเนินการแล้ว) เพื่อฝึกอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของเก่าเตาเวียงบัว
- จัดทำและเสนอโครงการจัดทำพิพิธภัณฑสถาน การศึกษาและพัฒนาแหล่งโบราณคดีเวียงบัวในการประชุม ครม. สัตยจร ที่มหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา งบประมาณ 10 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2548 (โครงการ 2550-2551)

3.หอจดหมายเหตุจังหวัดพะเยา

- จัดทำโครงการเพื่อการศึกษาและพัฒนาแหล่งโบราณคดีเวียงบัว งบประมาณ 2549 จำนวน 2,000,000 บาท (อยู่ในระยะดำเนินการขออนุมัติงบประมาณ เพื่อดำเนินโครงการ)

4.สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพะเยา

- แสดงเจตนามีส่วนร่วมสนับสนุนโดยขอให้ทางชุมชนนำเสนอโครงการที่ต้องการได้รับการสนับสนุน เพื่อให้ทาง สนง.พิจารณาสนับสนุนต่อไป
- แสดงความประสงค์ให้พระนิสิตจากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย มาดำเนินกิจกรรมในชุมชนเพื่อสนับสนุนการดำเนิน โครงการ

5.สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพะเยา

- สนับสนุนค่าสำหรับการมุ่งหลังคาชั่วคราวอาคารคลุมเตาโบราณที่ขุดพบ ส่วนหนึ่งในระยะที่มีการขุดเตา (เมษายน 2548)

6.ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพะเยา

- จัดทำโครงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนความยั่งยืนโครงการ (โดยจะดำเนินการร่วมกับโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามนโยบายแปลง สินทรัพย์เป็นทุนฯ ของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งอยู่ใน ระหว่างการดำเนินการประสานงานเพื่อดำเนินโครงการ)
- แสดงเจตนาสนับสนุนการฝึกอบรมเพื่อสร้างอาชีพเสริมรายได้แก่ชุมชน . และเพื่อเตรียมความพร้อมรับการท่องเที่ยวด้วยส่วนหนึ่ง

7.สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

- สนับสนุนการสร้างวิสาหกิจชุมชนด้านท่องเที่ยวตำบลแม่กา ในโครงการ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนฯ (อยู่ใน ระหว่างการพัฒนา) โครงการดำเนินการกรกฎาคม 2548 ถึง มิถุนายน 2549

8.สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา

*มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา

- นำนิสิตกลุ่มกิจกรรมเวียง (เวียงบัว และเวียงกาหลง) เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- นำนิสิตสาขาพัฒนาสังคมที่ศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรมกับ ชุมชนในลักษณะต่างๆ

*มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- นำนักศึกษาฝึกงานคณะสังคมศาสตร์ปีการศึกษา 2547 เข้าฝึกงานใน โครงการ ณ บ้านบัวเพื่อดำเนินกิจกรรมด้าน โบราณคดีชุมชน ในการสำรวจ ขุดค้น การศึกษาชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่างร่วมกับชุมชน

*มหาวิทยาลัยอื่นๆ

- นำนักศึกษา ศึกษาดูงานการดำเนิน โครงการ

9.สถาบันการศึกษาระดับพื้นฐานในชุมชน

-นำนักเรียนเรียนรู้ และดำเนินกิจกรรมร่วมกับโครงการ และชุมชน เช่น

*ด้านโบราณคดีที่หมู่บ้านบัว

*ด้านศิลปวัฒนธรรมที่หมู่บ้านบัว และบ้านห้วยเคียน

*ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่บ้านนาไร่เดียว(หมู่ 14)

บ้านห้วยเคียน(หมู่ 16) และบ้านแม่ดำน้อย(หมู่ 18)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับองค์กรเอกชน

มีการเห็นความสำคัญและแสดงเจตนาให้การสนับสนุนจากองค์กรภาคเอกชน

“มูลนิธิกรุงเทพฯ ประกันภัย” ในการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ หลังคาคลุมเตา บุรณะหลุม ขุดค้น ทำห้องสุขา สร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณคดี-วัฒนธรรมชุมชน ทำหนังสือ ส่งเสริม อาชีพชุมชน ฯลฯ ด้วยงบประมาณ 4,000,000 บาท(สี่ล้านบาทถ้วน) โดยมีระยะเวลาดำเนินโครงการ ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 2549 ถึงเดือนเมษายน 2551

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ การวิจัย และตัวชี้วัดความสำเร็จ

ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ได้กำหนดแผนการดำเนินงานซึ่งได้มีการดำเนินการ และปรากฏผลสรุปได้ดังนี้

- 1.1 วัตถุประสงค์เพื่อ การศึกษาและรวบรวมข้อมูล ในพื้นที่ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลโบราณคดีชุมชน นอกในพื้นที่ป่า ประเพณี และการประกอบอาชีพของชุมชน

ผลที่ปรากฏ สามารถศึกษา รวบรวมข้อมูล และจัดทำสื่อในประเด็นการศึกษาที่กำหนด (รายละเอียดในบทที่ 4)

- 1.2 วัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนตำบลแม่กา ตระหนักถึงศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ และเกิดกระแสนการอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน มีการร่วมกันของประชาชนในการรักษา พัฒนา ส่งเสริม และวางแผนการใช้ประโยชน์จากศักยภาพเหล่านั้นอย่างยั่งยืน

ผลที่ปรากฏ -เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์(รายละเอียดในบทที่ 4)ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนตามลำดับคือ ในด้าน

-มีการร่วมกันของชาวบ้านหมู่บ้านบัว และบ้านแม่กาหลวงตั้งเป็นคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน

-มีการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเยาวชนดำเนินกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้านบัวได้แก่กิจกรรม

*ดนตรีพื้นเมือง

*การแสดงพื้นบ้าน เช่นกลองสะบัดชัย ฟ้อนเชิง

*การพัฒนาอาชีพเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ

-ผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านบัวพื้นฟูความรู้ความสามารถในด้าน จักสาน การจับร้อง
แบบพื้นเมือง เช่น คำว จ้อย การทอผ้า ฯลฯ

1.3 วัตถุประสงค์เพื่อ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน โดยมีการดำเนินการ และการ ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ของภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

- ผลที่ปรากฏ** -มีการดำเนินการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยการร่วมกันของชาวบ้านแม่กาหลายหมู่บ้าน
ในการจัดกิจกรรมทัวร์นำร่อง และมีการร่วมกันวางแผนการจัดการท่องเที่ยวใน
อนาคตโดยการร่วมกันของผู้สูงอายุ พระ-ครู ภูมิปัญญาในชุมชน ผู้นำชุมชน
กลุ่มหนึ่งที่เห็นความสำคัญและโอกาสในการพัฒนาของชุมชน
- มีการจัดกลุ่มชุมชนหมู่บ้านบัวเข้ารับการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่จัดโดยศูนย์
พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพะเยาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์
- มีการรวมกลุ่มกันของชุมชนหมู่บ้านบัวเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการ
ท่องเที่ยว-เรียนรู้ในชุมชนยังแหล่งโบราณคดีเวียงบัวเป็นกลุ่มรถนำเที่ยวชม กลุ่ม-
บ้านพัก กลุ่มทำอาหาร ฯลฯ
- หมายเหตุ** -ยังไม่มี การพูดคุยกันเรื่องผลประโยชน์จากกิจกรรมท่องเที่ยวแต่ละให้มีความสำคัญกับ
เรื่องการพัฒนาคุณค่าด้านต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่แต่ถูกละเลยความสำคัญลง เช่น เรื่องการ
ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

1.4 วัตถุประสงค์เพื่อให้กระบวนการ ในการดำเนินโครงการ เป็นบทเรียนในการศึกษา พัฒนา และใช้ ประโยชน์จากศักยภาพด้านอื่นๆ ที่ชุมชนมี

- ผลที่ปรากฏ** -มีการร่วมกันของชุมชนหมู่บ้านบัวเพื่อเตรียมดำเนินกิจกรรมพัฒนาอาชีพอื่นๆ เช่น
แปรรูปอาหารจากผลิตผลทางการเกษตรในพื้นที่ การประดิษฐ์ของที่ระลึกจากวัสดุ
ธรรมชาติ การประดิษฐ์ดอกไม้ การแปรรูปผ้าทอ ฯลฯ (โดยจะขอความร่วมมือจาก
ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดพะเยา และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องในการจัดการ
ฝึกอบรม)

2.ผลที่เกิดขึ้นตามแผนงานที่กำหนด และตัวชี้วัดความสำเร็จ

แผนงานที่ 1 (2.1)การเตรียมความพร้อมในการดำเนินโครงการ

- #### 2.1.1ประชุมคณะวิจัย ที่ปรึกษา และผู้นำชุมชน เพื่อวางแผน กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับ เป้าหมาย-วิธีดำเนินการวิจัย และกำหนดบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบคณะวิจัยในการ ดำเนินโครงการวิจัย

ผลที่ปรากฏ

ได้ดำเนินการจัดการประชุม 3 ครั้ง ในวันที่ 4 , 13 พฤษภาคม และ 2 มิถุนายน 2547
ก่อให้เกิดผลคือ

1. คณะวิจัยเกิดความเข้าใจในจุดมุ่งหมายการดำเนินงาน โครงการวิจัย
2. คณะวิจัยได้ร่วมกันวางแผนการดำเนิน โครงการ
3. คณะวิจัยได้ร่วมกันกำหนดรายละเอียดการดำเนิน โครงการ และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำขึ้นใน โครงการ
4. คณะวิจัยแบ่งแยกหน้าที่ ความรับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการ และกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ โดยเก็บข้อมูลวิจัยในศักยภาพที่สำคัญ 3 เรื่องของชุมชนแบ่งนักวิจัยชุมชน เป็น 3 กลุ่ม เก็บข้อมูลในเวลา 1 ปี
5. คณะวิจัยได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับงบประมาณ และการดำเนินงานทางการเงินของโครงการ

2.1.2 จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัย ระยะที่ 1 (ผลการศึกษาศักยภาพชุมชน) ในชุมชนมีรูปแบบการดำเนินการเป็นนิทรรศการแสดงผลภาพถ่ายและข้อมูล การบรรยายประกอบสไลด์ และเวทีแสดงความคิดเห็น-ให้ข้อมูล-ข้อเสนอแนะ การจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัย ระยะที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. รายงานผลการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ให้ชุมชนได้รับทราบโดย กำหนดการจัดเวทีชุมชนไว้ 4 ครั้ง โดยใช้สถานที่โรงเรียน ในพื้นที่ต่างๆ ในตำบลแม่กา ให้มีความกระจายเพื่อความสะดวกต่อชาวบ้านที่เข้าร่วมเวที
2. เป็นการประชาสัมพันธ์ และนำเสนอแนวทางการวิจัยและพัฒนการท่องเที่ยวที่จะดำเนินในโครงการระยะที่ 2 (ศึกษาและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน)
3. เพื่อขอความร่วมมือ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการดำเนินโครงการ ระยะที่ 2

ผลที่ปรากฏ มีการจัดเวที 5 ครั้ง ผู้เข้าร่วมเวที 518 คน

สถานที่/ เวลา/ วิธีการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม

สถานที่	วัน-เวลา	วิธีการ
ครั้งที่ 1 ณ วัดแม่กาห้วยเตียน	19 พ.ค.2547/17.00-20.30 น.	-นิทรรศการ -บรรยาย ประกอบ สไลด์/เอกสาร -เวทีแลกเปลี่ยน
ครั้งที่ 2 ณ โรงเรียนแม่กาท่าข้าม	20 พ.ค.2547/17.00-20.30 น.	
ครั้งที่ 3 ณ วัดบ้านบัว	21 พ.ค.2547/17.00-20.30 น.	
ครั้งที่ 4 ณ วัดแม่คำบุญโฮง	22 พ.ค.2547/17.00-20.30 น.	

ครั้งที่ 5 ณ วัดแม่กาโทกหวาก 25 พ.ค.2547/13.30-15.30 น. และระดม
ความคิด

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (ผู้แทนชุมชนและเยาวชน ตำบลแม่กา 18 หมู่บ้าน)

ครั้งที่ 1 ผู้แทนชุมชนหมู่ 2,4,12,13,16 และ 17 จำนวน 86 คน

ครั้งที่ 2 ผู้แทนชุมชนหมู่ 1,10,14 และ 18 จำนวน 67 คน

ครั้งที่ 3 ผู้แทนชุมชนหมู่ 3,6 และ 7 จำนวน 126 คน

ครั้งที่ 4 ผู้แทนชุมชนหมู่ 5,8,11 และ 15 จำนวน 108 คน

ครั้งที่ 5 ผู้แทนเยาวชน และครู ตำบลแม่กา จากโรงเรียนบ้านบัว โรงเรียนแม่กา
ท่าข้าม และ โรงเรียนอนุบาลโทกหวาก จำนวน 131 คน

2.1.3 การศึกษาดูงานของคณะวิจัยในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ที่มีจุดเด่น ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ในลักษณะเดียวกับประเด็นการวิจัย เพื่อประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการวิจัยและการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างชัดเจน เป็นรูปธรรม โดยการศึกษาดูงานครั้งนี้ใช้เวลา 3 วัน ระหว่างวันที่ 26-28 พฤษภาคม 2547 ในจังหวัดเชียงราย และเชียงใหม่ ยังแหล่งท่องเที่ยว-เรียนรู้ ที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวใกล้เคียงกับที่มีในพื้นที่ตำบลแม่กา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อให้นักวิจัยชุมชนได้เห็นตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ/วัฒนธรรม ที่มีชื่อเสียงซึ่งมีจุดดึงดูดความสนใจในลักษณะเดียวกับที่ชุมชนแม่กามีอยู่
2. เพื่อให้นักวิจัยชุมชนได้เห็นความหลากหลาย และจุดดึงดูดความสนใจ ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบ และวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ในจังหวัดเชียงราย และเชียงใหม่ ซึ่งในบริบทของชุมชนตำบลแม่กาก็มีอยู่
3. เพื่อให้นักวิจัยชุมชนเกิดความมั่นใจในศักยภาพการท่องเที่ยวที่ชุมชนแม่กามีอยู่ และเกิดแรงจูงใจในการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน
4. เพื่อให้นักวิจัยชุมชนมีโอกาสรู้ถึงโอกาส ข้อจำกัด และปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความระมัดระวังในการพัฒนาต่อไป

ผลที่ปรากฏ มีการดำเนินการตามขั้นตอน และมีกำหนดการในการศึกษาดูงานดังนี้

1. ประชุมชี้แจงจุดมุ่งหมาย ในการศึกษาดูงานในสถานที่ดูงานแต่ละแห่ง
2. จัดแบ่งกลุ่มในการดูงานเพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกในสถานที่ดูงานแต่ละแห่งเพื่อให้มีการสรุปข้อมูลนำมาเป็นบทเรียนในการดำเนินงานวิจัย และพัฒนาต่อไป โดยการกำหนด นักวิจัยชุมชนศึกษาข้อมูลใน 3 ด้าน

-ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ได้แก่ลักษณะการท่องเที่ยว ข้อกำหนด-

ข้อห้าม จุดเด่น-จุดดึงดูดความสนใจ สิ่งที่ต้องปรับปรุง

- ลักษณะการบริหารจัดการ การวางแผน การกำหนดแนวทางการดำเนินงาน
ได้แก่การจัดสรรประโยชน์ ผู้รับผิดชอบ ผลการปฏิบัติงาน-ประสิทธิภาพใน
การดำเนินงาน
- ความเป็นมาและการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้แก่จุดเริ่มต้น-ความเป็นมา
ในการพัฒนา การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และภาพรวมของแหล่ง
ท่องเที่ยว

3. ร่วมสรุปความคิดเห็นจากการศึกษาดูงานของนักวิจัยชุมชนในด้าน

- ความประทับใจจากการศึกษาดูงาน
- ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน
- การนำประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาดูงานมาพัฒนาการท่องเที่ยวใน
ตำบลแม่กา
- ความคิดเห็น และข้อเสนอเกี่ยวกับการศึกษาดูงานและการพัฒนาการ
ท่องเที่ยว

สถานที่/ เวลา/ วิธีการที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมศึกษาดูงาน

วันที่	สถานที่	ประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่ได้เรียนรู้
26/5/47	บ้านห้วยไคร้ อ.เทิง จ.เชียงราย	ธรรมชาติ/ สุขภาพ
	รพ.พญาเม็งราย อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย	เชิงสุขภาพ
	หอศิลป์นายพรมมา อ.เวียงชัย จ.เชียงราย	ศิลปะ/ สินค้าโดยชุมชน
	วัดสันป่าก่อ อ.เมือง จ.เชียงราย	ประวัติศาสตร์/ วัฒนธรรม
27/5/47	เวียงกาหลง อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	โบราณคดี/ สินค้า OTOP 5 ดาว
	วังมัจฉา อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย	ธรรมชาติ/ อนุรักษ์
	เวียงกุมกาม อ.เมือง จ.เชียงใหม่	โบราณคดี/ วัฒนธรรม/ สินค้า โดยชุมชน
	บ้านแม่คำปอง กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	ธรรมชาติ/ วัฒนธรรม/ สุขภาพ
28/5/47	บ้านไร่ไผ่งาม อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	ผลิตภัณฑ์จากฝ้ายข้อมสี ธรรมชาติ/ วัฒนธรรม
	บ้านแม่กลางหลวง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่	ธรรมชาติ/ วัฒนธรรม